

**25th International
Turkish Cooperative
Congress**

**9-10
OCTOBER
2023**

ANTALYA

**BİLDİRİ KİTABI
CONGRESS
PROCEEDINGS**

koopkurkongre.com

**TÜRK
KOOPERATİFÇİLİK
KURUMU**

**25. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi
Tam Metin Bildiri Kitabı**

**25th International Turkish Cooperative Congress
Proceedings Book**

Editörler / Editors

Prof. Dr. Mehmet Baş

Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, mehmet.bas@hbv.edu.tr

Asst. Prof. Dr. Doğuş Yüksel

OSTİM Technical University, Department of Marketing and Advertising, dogus.yuksel@ostimteknik.edu.tr

All the responsibility for the content of the submitted texts belongs to the authors.

ISBN: 978-975-7604-37-2

Kongre Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Mehmet Baş - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Arslan - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Enver Aydoğan - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Turhan Çetin Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Cemalettin Aktepe - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Dinmukhamed Kelesbayev - Ahmet Yesevi Üniversitesi
Doç. Dr. Saeed Shobeiri - Concordia Üniversitesi
Doç. Dr. Mürteza Hasanoğlu - Devlet Kamu Yönetimi Akademisi
Doç. Dr. Adriatik Derjaj - Tiran Üniversitesi
Doç. Dr. Zaynabidin Abdırashıdov - Taşkent Devlet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi M. Burak Ünlüönen - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Metin Omer - Constanta Ovidius Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Doğuş Yüksel - Ostim Teknik Üniversitesi
Arş. Gör. Nuriye Varol Gönen - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Arş. Gör. Şeyda Ok - Ostim Teknik Üniversitesi

Kongre Bilim Kurulu

Prof. Dr. Adem KALÇA - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet BAYANER - Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ÖZÇELİK - Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY - Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. Birsen ŞAHİN - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Cengiz SAYIN - Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Enver AYDOĞAN - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Gökhan ÖZER - Gebze Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Haşan Hüseyin ATAR-Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. İrfan ÇAĞLAR - Hitit Üniversitesi
Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ - İstanbul Gelişim Üniversitesi
Prof. Dr. Kadir ARICI - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Lokman ÇİLİNGİR - Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ARSLAN - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Muharrem ÇETİN - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat AYPEK - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin PARILTI - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Öznur YÜKSEL - Çankaya Üniversitesi
Prof. Dr. Serdar SAĞLAM - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Seyhan TAŞ - Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Tahir AKGEMİCİ - Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Tamer AKSOY - Ibn Haldun Üniversitesi
Prof. Dr. Tevfik ERDEM - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Turhan ÇETİN - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Vahit DOĞAN - İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Vedat CEYHAN - Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Yunus KOÇ - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah KARAKAYA - Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. Feride Bahar KURTULMUŞOĞLU - Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Haşan YAYLI - Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet BAŞ - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Adriatik DERJAJ - Tiran Üniversitesi
Prof. Dr. Ayfer AYDINER BOYLU - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Fadıl HOCA – Uluslararası Vizyon Üniversitesi
Prof. Dr. Erol DURAN - Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Farahat ULLAH – Ziraat Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih AYDIN - Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. Gülay GÜNAY - Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. Galip GÜNER - Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan OKTAY - Uluslararası Vizyon Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan KALENDEROĞLU - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. İrfan YAZICIOĞLU - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Juhani LAURINKARI - Kuopio Üniversitesi
Prof. Dr. Liliana DUMITRACHE - Bükreş Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Ali YOLCU - Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Muhidin MULALIC – Uluslararası Saray Bosna Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ERGÜN - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan KURTOĞLU - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Raziye ÇAKICIOĞLU OBAN - Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Tacida HAFIZ - Priştine Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa Fedai ÇAVUŞ - Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Doç. Dr. Sabit BAİMAGANBETOV - Ahmet Yesevi Üniversitesi
Doç. Dr. Dinmukhamed KELESBAYEV - George Washington Üniversitesi
Doç. Dr. Saeed SHOBEIRI - Concordia Üniversitesi
Doç. Dr. Emine ÖNER KAYA - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Jana SPILKOVÁ – Prag Üniversitesi

Doç. Dr. M. Fatih DÖKER - Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa TAHIROĞLU - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Mürteza HASANOĞLU - Devlet Kamu Yönetimi Akademisi
Doç. Dr. Namık Tanfer ALTAŞ - Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Oleg KUPÇIK – Kiev Üniversitesi
Doç. Dr. Osman ÇEPNİ - Karabük Üniversitesi
Doç. Dr. Rehman SEFEROV – Azarbaycan Turizm ve İşletme Üniversitesi
Doç. Dr. Veli Savaş YELOK - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Yurdal DIKMENLI - Ahi Evran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman OKUR - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kadir ÖZER - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Metin OMER- Constanta Ovidius Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gous Mashkoor KHAN - Jawaharlal Nuhru Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nermina ZILDŽO - Uluslararası Saraybosna Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ömer TÜRKSEVER - Yozgat Bozok Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tülay POLAT ÜZÜMCÜ - Kocaeli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ufuk KAYA - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Ahmet SADDAM - Basra Üniversitesi
Dr. Bernard THIRY - Liege Üniversitesi
Dr. Erica HANCZ - Peç Üniversitesi
Dr. Mütellim RAHIMOV - Bakü Avrasya Üniversitesi
Dr. Sinan DEMİRTÜRK - Gazi Üniversitesi

SUNUŞ

Türk Kooperatifçilik Kurumu 1944 yılından bugüne kadar bu kongre ile beraber 25 Milletlerarası Kooperatifçilik Kongresi düzenlemiştir. Bugüne kadar gerçekleştirilen Türk Kooperatifçilik Kurumu tarafından düzenlenen Milletlerarası Kooperatifçilik Kongrelerin ana temaları, tarihleri ve düzenlendiği yerler şöyle sıralanabilir:

1. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “KOOPERATİFLERİN MAHİYETİ VE EKONOMİDEKİ ROLÜ” 21-25 Aralık 1944, Ankara
2. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “TÜRK KOOPERATİFLERİ KANUN TASARISI”, 21-25 Aralık 1947, Ankara
3. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “KOOPERATİFLERİN KANUN TASARISI VE VERGİ MEVZUATI”, 21-25 Aralık 1950, Ankara
4. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “KOOPERATİFLER VE HAYAT PAHALILIĞI”, 21-23 Aralık 1953, Ankara
5. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “KOOPERATİFLER VE DEVLET” 11-13 Ocak 1963, Ankara
6. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “TARIMSAL KALKINMADA KOOPERATİFÇİLİK”, 21-24 Aralık 1966, Ankara
7. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “1163 SAYILI KOOPERATİFLER KANUNU”, 21-25 Aralık 1970, Ankara
8. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “KOOPERATİFLERİN EKONOMİK VE SOSYAL KALKINMADAKİ ROLÜ”, 20-23 Aralık 1966, Ankara
9. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “EKONOMİK VE SOSYAL GELİŞMELER VE KOOPERATİFÇİLİK”, 19-22 Aralık 1979, Ankara
10. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “KOOPERATİFÇİLİKTEN BEKLENEN GELİŞMELER”, 21-23 Aralık 1981, Ankara
11. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “GÜNÜMÜZ SORUNLARININ ÇÖZÜMÜNDE KOOPERATİFLER”, 19-21 Aralık 1984, Ankara
12. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “KONUT KOOPERATİFLERİ, PAZARLAMA, ORTAK PAZAR İLİŞKİLERİ”, 15-17 Aralık 1987, Ankara
13. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “DÜNYA KOOPERATİFÇİLİĞİNDE GELİŞMELER VE TÜRKİYE”, 08-10 Kasım 1990, Ankara
14. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “21. YÜZYILA DOĞRU KOOPERATİFÇİLİK”, 03-06 Kasım 1993, Ankara
15. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “DÜNYADA KOOPERATİFÇİLİĞİN YAPILANMASI VE TÜRKİYE”, 06-09 Kasım 1996, Ankara
16. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “3. SEKTÖR OLARAK 2000’Lİ YILLARDA KOOPERATİFÇİLİK”, 03-06 Kasım 1999, Ankara
17. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “21. YÜZYILDA KOOPERATİFÇİLİK”, 31 Ekim-02 Kasım 2002, Ankara
18. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “KOOPERATİFÇİLİĞİN SORUNLARI, ÇÖZÜMLER-FIRSATLAR”, 29-30 Eylül 2005, Ankara
19. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “KOOPERATİFLERDE DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM İHTİYACI” 09-12 Ekim 2008, Ankara
20. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “EKONOMİK KRİZLERİN ÖNLENMESİNDE SOSYAL EKONOMİK POLİTİKALARIN ROLÜ VE ÖNEMİ”, 06-07 Ekim 2011, Ankara
21. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE EKONOMİ-SİYASET-TOPLUM VE KOOPERATİFÇİLİK”, 14-15 Mayıs 2015, Karabük
22. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “SOSYAL EKONOMİK AĞLAR: KÜRESEL DEĞİŞİM İÇİN İŞ BİRLİĞİ” 5-7 Ekim 2017, Nevşehir/Kapadokya
23. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE KOOPERATİFLER” 26-28 Eylül 2019, Kiev/UKRAYNA
24. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “YENİ EKONOMİK TRENDLER İNOVASYON YÖNETİMİ VE KOOPERATİFLER” 19-21 Ekim 2022, Girne /KKTC
25. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi: “CUMHURİYETİN 100. YILINDA TÜRK KOOPERATİFÇİLİĞİ” 9-10 Ekim 2023, Belek /Antalya

25. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi 9-10 Ekim 2023 tarihleri arasında Antalya ’da “Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Kooperatifçiliği” ana temasıyla gerçekleştirilmiştir. Kongreye gönderilen bildirimler en az 2 hakem değerlendirilmesinden geçirilmiş ve 45 adet bildiri kongrede sunulmaya layık bulunmuştur.

Cumhuriyetimizin 100. Yılında Türk ve Dünya kooperatifçiliğın geldiği mevcut durumun, yaşanan olayların ve gelecekte meydana gelmesi muhtemel gelişmelerin tartişıldığı açılış oturmaıyla başlayan kongre 4 tanesi de paralel olan 9 adet oturumda gerçekteştirilmiştir. Kongreye Türkiye ile beraber 8 farklı ÷lkeden katılımcı iştirak etmiştir. Kongre; ABD, Kazakistan, Fas, Azerbaycan, Somali, Arnavutluk, Kırgızistan'dan gelen 20'si yabancı 56'sı Türk katılımcılarla beraber 76 katılımcı ile gerçekteştirilmiştir.

Açılış konuşmalarını, Kongre Koordinatörü **Prof. Dr. Mehmet BAŞ**, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yönetim Kurulu Başkanı **Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY** yapmıştır.

Katılımcılar "Dijital Kooperatifçilik", "Ekonomik Başarı İçin Kooperatifleşmenin Önemi ", "İştihadının Artırılması Açısından Sosyo-Ekonomik Örgütler", "Kooperatifçilik ve Eğitimi", "İşletmecilik", "Turizm", "vb. konularda 2 gün boyunca bilgi alışverişinde bulunmuşlardır.

Bilim ve Hakem Kurulunda bulunan ve/veya bildiri özet ve tam metinlerinin değerlendirmesini yapan öğretim üyelerine ve Düzenleme Kurulu üyelerine, 25. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi'nin gerçekteştirilmesindeki özverili çalışmalarından dolayı teşekkür ederiz.

Ekim 2023

Prof. Dr. MEHMET BAŞ
Baş Editör

KATILIMCI LİSTESİ

Yazar Ad Soyad	Kurum	Ülke
Kübra TÜRE	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mehmet BAŞ	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan AYDOĞAN	Ankara Üniversitesi	Türkiye
Dr. Hakan UZUN	Özelleştirme İdaresi Başkanlığı	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Aybüke DEMİR YEŞİLBAG	Ufuk Üniversitesi	Türkiye
Arş. Gör. Gökçe KARALEZLİ AYDOĞAN	Ankara Üniversitesi	Türkiye
Dr. Emel SARAÇ	OSTİM Teknik Üniversitesi	Türkiye
Arş. Gör. Gülfiz ERGİN DEMİRDAĞ	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Enver AYDOĞAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Öğr. Gör. Savaş Gökalp KARAMIK	Antalya Belek Üniversitesi	Türkiye
Emre İMAMOĞLU	Ankara Üniversitesi	Türkiye
Dr. Pelin DEMİRCAN YILDIRIM		Türkiye
Dr. Parisa ALİZADE		Türkiye
Prof. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi İlker KARAÖNDER	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Türkiye
Mustafa YILDIRIM	Ticaret Bakanlığı	Türkiye
Doç. Dr. Bakiye KILIÇ TOPUZ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Türkiye
Fatih EGE	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı	Türkiye
Doç. Dr. Ertuğrul GÜREŞCİ	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	Türkiye
Welid SHIRPOR	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Bengü EVEREST	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Sibel TAN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Murat YERCAN	Ege Üniversitesi	Türkiye
Muradiye KARATAŞ	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZYÜCEL	Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Berna TURAK KAPLAN	Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mehmet KAPLAN	Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Sena ALTIN	Kayseri Üniversitesi	Türkiye
Arş. Gör. Merve EMİRCAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Artur BOLGANBAYEV	Ahmet Yesevi Üniversitesi	Kazakistan
Prof. Dr. Dilek BAŞAR	Hacettepe Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Fatih Hakan DİKMEN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Arş. Gör. Nuriye VAROL GÖNEN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Kunduz MYRZABEKKYZY	Ahmet Yesevi Üniversitesi	Kazakistan
Öğr. Gör. Dinara ISAKOVA	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kırgızistan
Meerim AİBEKOVA	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kırgızistan
Öğr. Gör. Sapargul TURDUBEKOVA	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kırgızistan
Prof. Dr. Turhan ÇETİN	Gazi Üniversitesi	Türkiye

Doç. Dr. Murteza HASANOĞLU	Azerbaijan State Administration Academy	Azerbaycan
Doç. Dr. Rehman SEFEROV	Azerbaijan Pedagogical University	Azerbaycan
Doç. Dr. Ömer TÜRKSEVER	Gazi Üniversitesi	Türkiye
Arş. Gör. Gizem Nur SAĞLIK TUĞRUL	Karabük Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY	Karabük Üniversitesi	Türkiye
Nurmuhammad HALİLOV	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kırgızistan
Arş. Gör. İbrahim GÜNDOĞDU	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kırgızistan
Kymbat ASANOVA	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kırgızistan
Zarina KALMURZA KYZY	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kırgızistan
Doç. Dr. Mustafa Murat KIZANLIKLI	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kırgızistan
Aida TURGUNBAEVA	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kırgızistan
Mehin MEHDEYEVA	Azerbaijan Pedagogical University	Azerbaycan
Prof. Dr. Fatih ŞAHİN	Gazi Üniversitesi	Türkiye
Huryal KARAMOVA	Azerbaijan Pedagogical University	Azerbaycan
Doç. Dr. Adriatik DERJAJ	Tiran University	Albania
Prof. Dr. Cemalettin AKTEPE	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Cemil ŞENEL	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman OKUR	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. İsmail ULUOCAK	American Metropolitan University	ABD
Dr. Öğr. Üyesi Murat BAŞAL	İstanbul Gelişim Üniversitesi	Türkiye
Claire Laetitia Fernende Nleng ALOMA	İstanbul Gelişim Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Nurettin PARILTI	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Nevzat AYPEK	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Gülay GÜNAY	Karabük Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ERSOY	Karabük Üniversitesi	Türkiye
Arş. Gör. Eyüp KAĞNICI	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. İlkay ALTINDAĞ	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Türkiye
Abdisamad A. OMAR	African Institute for Multidisciplinary Studies -AIMS	Somali
Abdirisak M. ABDİLLAHİ	African Institute for Multidisciplinary Studies -AIMS	Somali
Dilek KAPLAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Karim BOUBAROUD	Cadi Ayyad University	Fas
Beyza Nur AVCI	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Muharrem UMUT	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Arş. Gör. Mustafa Emin AKÇİN	Karabük Üniversitesi	Türkiye
Şevval GÖK	Karabük Üniversitesi	Türkiye
Gizem KAYA ÖKSÜZ	Gazi Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Fitnat GÜRGİL ULUSOY	Gazi Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ayfer AYDINER BOYLU	Hacettepe Üniversitesi	Türkiye

İÇİNDEKİLER

Türkiye’de Trafik Sigortasına İlişkin Güncel Sorunlar	1
Merve EMİRCAN	
Haşim ÖZÜDOĞRU	
Kooperatif Yöneticilerinin Kooperatifçilik Bilinçleri: Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Üzerine Bir Araştırma	13
Bengü Everest	
Sibel Tan	
Murat Yercan	
Türk Kooperatifçiliğinde İşletme Modeli: Bir Literatür İncelemesi.....	23
Kübra TÜRE	
Mehmet BAŞ	
İklim Değişikliği ile Mücadelede Sürdürülebilir ve Yeşil Finansın Rolü: Türkiye’deki Bankalar Örneği	37
Beyza Nur AVCI	
Muharrem UMUT	
Afet Yönetiminde Teknoloji Kullanımının Sigorta Sektörü Üzerindeki Etkileri	50
Nuriye VAROL GÖNEN	
Haşim ÖZÜDOĞRU	
Kırsal Kalkınmada Kadın Kooperatifleri Aracılığıyla Kadınların Güçlendirilmesi.....	61
Gülşay GÜNAY	
Yasemin ERSOY	
Ayfer AYDINER BOYLU	
Kamu Yararında Etkin Faktör: Sosyal Kooperatifler	71
Muradiye Karataş	
Bengü Everest	

**Küresel Gıda Krizi ve Uluslararası Gıda Güvenliği Çerçevesinde Tarımsal
Kooperatifleşmenin Önemi..... 82**

Hakan UZUN

TURİZM KOOPERATİFLERİNİN ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ 107

Mustafa YILDIRIM

Türkiye’de Trafik Sigortasına İlişkin Güncel Sorunlar

Merve EMİRCAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Finansal Bilimler Fakültesi, Sigortacılık Bölümü, merve.emircan@hbv.edu.tr

Haşim ÖZÜDOĞRU

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Finansal Bilimler Fakültesi, Sigortacılık Bölümü, hasim.ozudogru@hbv.edu.tr

Özet

Küreselleşen dünya ve teknolojinin gelişimi ile birlikte trafikteki araç sayısı her geçen gün katlanarak artmaktadır. Bu da ülkemizde zorunlu olarak düzenlenen trafik sigortalarına olan talebin artmasına sebep olmaktadır. Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası (Trafik Sigortası), Türkiye’de hayat dışı branşta en yüksek paya sahip olan sigorta türüdür. Sigortacılık sektörünün, gerek mevcut ekonomik koşullar sebebiyle, gerekse hasarların sıklığının ve şiddetinin artmasıyla giderek artan hasar maliyetlerini karşılaması zorlaşmaktadır. Bu da sigorta şirketlerinin trafik sigortası üretiminden kaçınmasına, sigortalılar için trafik sigortası maliyetlerinin artmasına dolayısıyla sigortalıların trafik sigortasına erişiminin zorlaşmasına sebep olmaktadır. 2023 yılı 1. Dönem verilerine bakıldığında trafik sigortası branşında net kazanılmış prim 10.864.145.707 TL, gerçekleşen hasar 12.929.598.291 TL’dir. Net hasar prim oranı ise %119’dur. Türkiye’de sigortacılık sektörünün gelişmesinin önündeki en büyük zorluklardan birinin trafik sigortasının mevcut durumu olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada, Türkiye’de trafik sigortasının sigortacılık sektöründeki yeri, sektöre etkisi ve mevcut durumu ele alınmış, trafik sigortasının sigortacılık sektörüne verdiği zararın azaltılması için kamu otoritesinin almış olduğu önlemlere ve izleyeceği yol haritasına yer verilmiştir. Literatüre bakıldığında Trafik Sigortası Genel Şartları’nın çeşitli açılardan incelendiği çok sayıda çalışmanın mevcut olduğu görülmüştür. Ancak sigorta sektöründe trafik sigortası branşında yaşanan güncel sorunlara yönelik sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Çalışmamızda trafik sigortasında yaşanan sorunların, hem bu ürünü arz ve talep eden taraflar açısından, hem de kamu otoritesi açısından ele alınması amaçlanmış, sigorta sektöründe önemli boyutta tıkanıklık yaratan bu sorunun çözümü için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sigorta, Trafik Sigortası, Zorunlu Sorumluluk Sigortası, Hayat Dışı Sigorta, Sorumluluk Sigortası

Current Issues Regarding Traffic Insurance in Türkiye

Abstract

With the globalizing world and technological developments, the number of vehicles in traffic is increasing day by day. This causes an increase in the demand for compulsory traffic insurance. Highways Motor Vehicles Compulsory Liability Insurance (Traffic Insurance) is the type of insurance that has a high share in the non-life branch in Türkiye. This causes insurance companies to avoid traffic insurance production and this causes an increase in traffic insurance costs for the insured, thus making it difficult for the insured to access traffic insurance.

Looking at the data for the 1st period of 2023, the earned premium in the traffic insurance branch is 10,864,145,707 TL, and the incurred damage is 12,929.598,291 TL. The loss ratio is 119%. It is thought that one of the biggest difficulties in front of the development of the insurance sector in Türkiye is the current situation of traffic insurance.

In this study, the place of traffic insurance in the insurance sector in Turkey, its effect on the sector and its current situation are discussed, and the measures taken by the public authority to reduce the damage caused by traffic insurance to the insurance sector and the road map to be followed are given.

When we look at the literature, it has been seen that there are studies examining the General Conditions of Traffic Insurance from various aspects. However, there is no study on current problems in the traffic insurance branch in the insurance sector. In our study, it is aimed to deal with the problems experienced in traffic insurance both in terms of supply and demanders of this product and from the point of view of the public authority, and suggestions are presented for the solution of this problem that creates a significant bottleneck in the insurance sector.

Keywords: Insurance, Traffic Insurance, Compulsory Liability Insurance, Non-Life Insurance, Liability Insurance

1.GİRİŞ

6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun 49. maddesine göre hukuka aykırı ve kusurlu davranışı nedeniyle üçüncü kişilerin zarara uğramasına neden olan bir kişi bu zararı tazmin etmekle yükümlüdür. Sorumluluk sigortaları, bir diğer deyişle mesuliyet sigortaları sigortalının kusuru sebebiyle üçüncü kişilere verdiği zararları teminat altına alan bir zarar sigortası türüdür. Sorumluluk sigortaları kapsam bakımından üçüncü kişilerin uğrayacağı zararların giderilmesinin yanında, sigortalının malvarlığının pasifinde oluşabilecek azalmaları önlemek amacıyla uygulanmaktadır.

Günümüzde motorlu taşıt kullanımının bu denli yaygın olduğu ülkemizde motorlu taşıtlarla ilgili sigortalar giderek önem kazanmaktadır. Özellikle motorlu araçlarla ilgili sorumluluk sigortaları, trafik kazalarında zarar gören üçüncü kişilerin yaşayacağı mağduriyetlerin giderilmesi ve kusurlu taraf olan motorlu araç işleteninin malvarlığında meydana gelmesi muhtemel bir azalmanın önlenmesi açısından oldukça önem arz etmektedir.

Türkiye’de zorunlu olarak uygulanan ve yaygın olarak Trafik Sigortası olarak bilinen Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası, Türk sigortacılık sektöründe oldukça büyük bir paya sahiptir. Son yıllarda bu branşta çeşitli sebepler dolayısıyla hem sigorta ettirenler, hem sigortacılar hem de sigorta aracıları açısından sorunlar yaşanmakta ve bu sorunlar Türk sigorta sektörünün genelini etkilemektedir.

Hem sorumluluk sigortalarının yapısı gereği sigorta şirketlerine zarar ettiren bir branş olması, hem de zorunlu olan trafik sigortasının sektördeki payının büyük olması sebebiyle sigorta şirketleri, prim artışına rağmen trafik sigortası hasar maliyetlerini karşılamakta zorlanmakta ve trafik sigortasından edilen zararı karlı branşlardan finanse etmek durumunda kalmaktadır. Sigorta sektörü, bu zararı karlı branşlardan da karşılayamayacak duruma gelmesiyle trafik sigortasını hem arz eden hem talep eden taraflar açısından ciddi sorunlarla karşılaşmaya başlamıştır. Bu durum sigortalılar açısından primlerin ödenemeyecek boyuta ulaşmasına, sigorta şirketlerinin trafik sigortası üretiminden kaçınmasına ve dolayısıyla sigortaya erişiminin zorlaşmasına sebep olmaktadır. Sigorta şirketleri ve sigortalılar arasında aracı konumda olan acenteler ise trafik sigortası talebini karşılayamamakta ve müşteri kaybı yaşamaktadır. Mevcut durumun sigortalılara izahı da acentelere düşmekte ve iş yükünü artırmaktadır.

Türkiye’de sigortacılık sektörünün gelişmesinin önündeki en büyük zorluklardan birinin trafik sigortasında yaşanan sorunlar olduğu düşünülmektedir. Trafik sigortası verilerine bakıldığında bu branşta 15,5 yılda 17,5 milyar TL zarar edildiği görülmektedir (Türkiye Sigorta Birliği, 2023). Trafik sigortasının sigortacılık sektörüne verdiği zararın azaltılması için kamu otoritesi tarafından bazı önlemler alınmış ve bazı önlemlerin alınması planlanmıştır. Çalışmamızda trafik sigortasında yaşanan sorunlar, bu sorunların sebepleri, bu sorunlara yönelik olarak kamu otoritesi tarafından alınan önlemler ele alınmış, bu önlemlerin uygulanmasına ilişkin önerilere yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Literatür araştırması yapıldığında Türk sigorta sektöründe yaşanan çeşitli sorunlara yönelik çalışmalar mevcuttur. Ayrıca karayolları motorlu araçlar zorunlu mali sorumluluk sigortası (trafik sigortası) teminat kapsamı, teminat limitleri ve genel şartları konularında çok sayıda çalışma yapılmış olduğu ancak Türkiye’de trafik sigortasının güncel durumu, bu branşta sigorta sektörü taraflarının yaşadığı sorunlar ve bu sorunlara yönelik olarak kamu otoritesince alınan önlemleri ele alan çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Türk sigorta sektöründe son dönemde trafik sigortasında yaşanan sorunların artması ve sektörün tıkanma noktasına gelmesiyle kamu otoritesi tarafından çeşitli önlemler alınmış ve alınmaya devam etmektedir. Ele alınan konunun Türk sigorta sektöründe gündemde olan bir konu olması sebebiyle çalışmamızın sigorta sektörüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Hatiboğlu (2011) yapmış olduğu çalışmada Türkiye'de mal ve yolcu taşımacılığında karayollarının ve motorlu araçların yoğun kullanımının, özellikle trafik kazaları olmak üzere bir dizi sorunu beraberinde getirdiği ve trafik kazası mağdurlarının sağlık masraflarının nasıl ve kim tarafından karşılanacağı konusunun önemli bir problemi ortaya koyduğu ifade edilmiştir. Bu çalışma, hizmet akdiyle çalışan sigortalılara yönelik olarak, trafik kazası sonucu geçici iş göremezlik yaşandığında Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yapılan ödemelerin, Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası kapsamında sigorta şirketinden talep edilip edilemeyeceğini incelemiştir.

Yıldırım (2013) yapmış olduğu çalışmada sigorta suistimallerini Türk sigortacılık sektörünün yumuşak karnı olarak tanımlamış ve sigorta suistimallerinin, her kesimden kişinin karışabileceği karmaşık yapıda bir suç türü olduğunu ifade etmiştir. Türk sigortacılık sektörüne ağır kayıplar yaşatan suistimallerin ciddi bir sorun olduğunu ifade etmiş ve bu soruna yönelik çözüm önerileri sunmuştur.

Karasu (2016) yapmış olduğu çalışmada sigorta tahkimi ile ilgili güncel sorunlara ve çözüm önerilerine yer vermiştir.

Özüdoğru ve Çetin (2017) çalışmasında Türk sigorta sektörünün oldukça gelişmiş bir seviyeye gelmiş olmasına rağmen hala hak ettiği konumda olmamasının nedenlerini incelemiş, sonuç olarak sigorta bilincinin yeteri kadar yerleşmemesinden ve sigorta eğitiminin yetersizliğinden kaynaklandığı kanısına varmıştır.

Yazgı ve Olhan (2018) yapmış oldukları çalışmada Türkiye'de tarım sigortası sistemindeki sorunları ve alternatif olabilecek modelleri ele almışlardır. Çalışmada Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından sunulan verilere dayalı olarak 192 üreticiyle gerçekleştirilen anketlerden elde edilen bilgiler kullanılarak tarım sigortası yaptıran üreticilerin karşılaştığı zorluklar ve sigorta yaptırmayan üreticilerin neden sigorta yaptırmadığına dair frekans dağılım tabloları kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuç olarak, gelir sigortasının, tarım sigortasının daha yaygın hale getirilmesi için uygulanabilecek bir alternatif model olarak öne çıktığı saptanmıştır.

Gürgen (2020) yapmış olduğu çalışmada 2015 yılında yürürlüğe giren Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası Genel Şartlarından faydalanarak sigortacının zarar gören üçüncü kişilere karşı hukuki sorumluluğunu tespit etmeye çalışmıştır. Bu konudaki yargı kararlarının, söz konusu genel şartlar ile sağlanmaya çalışılan sonuca uygun olmaması nedeniyle, 26.04.2016 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 6704 sayılı Kanun ile Karayolları Trafik Kanununda yapılan değişiklikten sonra, genel şartlarının hukuki mahiyetini ve taraflar arasındaki hukuki ilişkiye etkisini ortaya koymaya çalışmıştır. Özet olarak genel şartların Türk hukuk sistemindeki yeri, tarafların hak ve borçlarına etkisi, kanunda yapılan son değişiklikleri de göz önüne alarak ele almıştır.

Umut (2020) yapmış olduğu çalışmada trafik sigortasında kamu otoritesi tarafından uygulanan fiyat politikalarının değişim sürecini ele almış, riskli sigortalılar havuzunun işleyiş yapısını sunmuş ve havuz uygulamasını değerlendirmiştir.

Umut (2022) yapmış olduğu çalışmada Türk sigortacılık piyasasında havuz uygulamalarını ve bu uygulamaların sürdürülebilirliğini incelemiştir. Çalışmada son yıllarda Türk sigortacılık sektöründe kamu otoritesi tarafından sigorta havuzlarının oluşturulduğu ifade edilmiştir. Düzenlenen poliçelerden toplanan primler havuza aktarılarak hasar durumunda tazminat ödemeleri bu havuzlar tarafından karşılanmaktadır. Devlet tarafından havuzların kurulması ve yönetilmesinin önem arz ettiği, ancak yeni kurulan sigorta havuzlarının sigorta sektöründe dönemsel olarak ortaya çıkan sorunlar sebebiyle bir politika tercihi sonucunda kurulmuş olduklarının altı çizilmiştir. Söz konusu çalışmada ilk olarak kurulan sigorta havuzlarının teknik yapısı ve kuruluş amaçları ele alınmıştır. Sonrasında ise Türkiye'deki sigorta havuzlarının kuruluş amaçları, yapıları, çalışma şekilleri istatistiksel verilere dayanılarak incelenmiştir. Daha sonrasında ise havuzların avantaj ve dezavantajları ele alınarak kısa vadede çözüm sağlanmasına ve buna karşın bu havuzların mevcut sorunları ve ortaya çıkma ihtimali olan sorunları dikkate

olarak orta ve uzun vadede gözden geçirilmesinin ve sigorta şirketleri tarafından söz konusu sigortaların sunulmasının önemli olduğu ortaya konulmuştur.

Çalışmamızın trafik sigortasındaki güncel sorunların ve kamu otoritesinin bu sorunlara yönelik olarak almış olduğu ve almayı planladığı önlemlerin anlaşılması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

3. KARAYOLLARI MOTORLU ARAÇLAR ZORUNLU MALİ SORUMLULUK SİGORTASI

Bir trafik kazasının ardından kişinin vücut bütünlüğü zarar gördüğünde, bu durum hayatında bir dizi olumsuz etkiye neden olabilir. Ancak, bu olumsuz durumların tamamı zarar olarak tazmin edilemez. Tazmin edilecek olan maddi zarar, kişinin malvarlığında zarar verici olayın etkisiyle kendi iradesi dışında meydana gelen kayıptır. Türk Ticaret Kanunu'nun 1478. maddesi, zarar gören kişiye, sorumluluk sigortacısına doğrudan başvuru hakkı tanımaktadır. Bu nedenle, zarar gören kişi, zararının tazmini talebini doğrudan sorumluluk sigortacısına iletebilir (Şamlı, 2020).

Motorlu araçlara yönelik sorumluluk sigortası 20 Mart 1918 tarihinde Danimarka'da uygulanmaya başlanmıştır. Daha sonra diğer ülkelere de yayılmıştır. 1927 yılında Yeni Zelanda'da ve ABD'nin eyaletlerinden biri olan Massachusetts'de motorlu araçlara yönelik sorumluluk sigortası zorunlu hale getirilmiştir. Motorlu araçlara yönelik sigortalar ve sorumluluk sigortalarının gelişimi böylece hız kazanmaya başlamıştır (Gençosmanoğlu, 2006). Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası, Türkiye'de Trafik Sigortası olarak bilinmektedir. Bu sigorta türüne Türk hukukunda ilk defa 1953 yılında, 6085 sayılı Karayolları Trafik Kanunu ile rastlanmıştır. Bu kanun 1983 yılında kabul edilen 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu ile günümüz koşullarına daha uygun hale getirilmiştir (Yalçınkaya, 2019). Motorlu araçlar için zorunlu mali sorumluluk sigortası, bir aracın karayollarında işletilmesi sırasında, ölüm, yaralanma veya maddi hasar gibi durumlar karşısında araç sahibinin taşıdığı yasal sorumluluğu belirli bir limit içinde karşılamayı amaçlayan, kanunen zorunlu bir sigorta türüdür (Caner, 2023).

Bir trafik kazasında sigortacı, 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununa göre işletenin hukuki sorumluluğunu, zorunlu sigorta limitlerine kadar karşılamakla yükümlüdür. Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası kapsamında bulunan araçlar Karayolları Trafik Kanununun 3. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre; otomobil, minibüs, kamyon, kamyonet, otobüs, özel amaçlı taşıt, çekici, arazi taşıtı, motosiklet, motorlu bisiklet, lastik tekerlekli traktör ve iş makinesi türündeki araçlar bu kanun kapsamındadır. Motorlu olmayan taşıtlar sigorta kapsamı dışında tutulmuştur.

Türkiye'de sigortacılık sektöründe hem hayat dışı branşta toplam prim üretiminin hem de sorumluluk sigortaları branşı prim üretiminin büyük bir bölümünü bu sigorta türü oluşturmaktadır. Zorunlu bir sorumluluk sigortası türü olması sebebiyle araç işletenleri trafik sigortası yaptırmak durumunda, bu branşta ruhsatı olan sigorta şirketleri ise bu ürünü sunmak zorundadır. Ancak son dönemde çeşitli sebepler dolayısıyla Türk sigorta sektöründe bu ürünü hem arz hem talep eden taraflar açısından sorunlar yaşanmaktadır. Çalışmamızın devamında bu sorunlara, bu sorunların sebeplerine ve çözüm önerilerine değinilecektir.

3.1. Trafik Sigortası İstatistiksel Verileri

Tablo 1: 2023 Eylül Ayı Prim Üretimi Verileri

09.2023	Trafik Sigortası	Kara Araçları Sorumluluk	Hayat Dışı Toplam
Prim Üretimi	76.092.962.871 TL	81.282.538.520 TL	288.662.479.248 TL
Pazar Payı	%25,7	%28,16	%100

Tablo 2: 2022 Eylül Ayı Prim Üretimi Verileri

09.2022	Trafik Sigortası	Kara Araçları Sorumluluk	Hayat Dışı Toplam
Prim Üretimi	32.949.880.043 TL	35.001.377.889 TL	126.314.435.258 TL
Pazar Payı	%26,09	%27,71	%100

(Türkiye Sigorta Birliği, 2022).

2023 yılı Eylül ayı verileri incelendiğinde hayat dışı branşta toplam prim üretiminin 288 milyar TL, kara araçları sorumluluk branşında toplam prim üretiminin 81 milyar TL olduğu görülmektedir. Bu prim üretiminin 76 milyar TL'lik kısmını ise trafik sigortası oluşturmaktadır. Kara araçları sorumluluk branşının tüm branşlar içerisindeki pazar payı %28,16'dır. Bu payın %25,7'sini trafik sigortası oluşturmaktadır. 2022 yılı Eylül ayı verileri incelendiğinde ise hayat dışı branşta toplam prim üretiminin 126 milyar TL, kara araçları sorumluluk branşında toplam prim üretiminin 35 milyar TL olduğu ve bunun 32 milyar TL'sini trafik sigortasının oluşturduğu görülmektedir. Kara araçları sorumluluk branşının tüm branşlar içerisindeki pazar payı %27,71. Bu payın %26,09'unu trafik sigortası oluşturmaktadır.

Tablo 3: 2023 Yılı 2. Dönem Hasar Verileri

09.2023	Trafik Sigortası	Kara Araçları Sorumluluk	Hayat Dışı Toplam
Kazanılmış Prim (Net)	22.788.754.369 TL	24.853.279.999 TL	84.526.284.389 TL
Gerçekleşen Hasar (Net)	33.045.120.147 TL	34.969.154.382 TL	73.042.536.267 TL
Hasar Prim Oranı (Net)	%145,0	%140,7	%86,4

(Türkiye Sigorta Birliği, 2023)

2023 yılı 2. dönem hasar verileri incelendiğinde hayat dışı branşta net kazanılmış prim 84 milyar TL, net gerçekleşen hasar 73 milyar TL'dir. Net hasar prim oranı %86,4'tür. Kara

araçları sorumluluk branşında net kazanılmış prim 24 milyar TL, net hasar 34 milyar TL ve net hasar prim oranı %140,7'dir. Trafik sigortası branşında net kazanılmış prim 22 milyar TL, net gerçekleşen hasar 33 milyar TL ve net hasar prim oranı %145,0'tir.

Tablo 4: 2022 Yıl Sonu Hasar Verileri

12.2022	Trafik Sigortası	Kara Araçları Sorumluluk	Hayat Dışı Toplam
Kazanılmış Prim (Net)	19.950.814.342 TL	21.925.142.157 TL	77.900.960.385 TL
Gerçekleşen Hasar (Net)	35.826.671.655 TL	37.775.090.026 TL	78.654.378.067 TL
Hasar Prim Oranı (Net)	%179,6	%172,3	%101

(Türkiye Sigorta Birliği, 2022)

2022 yıl sonu hasar verilerine bakıldığında ise hayat dışı branşta net kazanılmış prim 77 milyar TL, net gerçekleşen hasar 78 milyar TL'dir. Net hasar prim oranı %101'dir. Kara araçları sorumluluk branşında net kazanılmış prim 21 milyar TL, net hasar 37 milyar TL ve net hasar prim oranı %172,3'tür. Trafik sigortası branşında net kazanılmış prim 19 milyar TL, net gerçekleşen hasar 35 milyar TL ve net hasar prim oranı %179,6'dır.

3.2. Trafik Sigortasına İlişkin Güncel Sorunlar

Trafik sigortasının zorunlu bir sigorta türü olması sebebiyle primlerin sigortalılar için ödenebilir düzeyde olması, sigorta sektörü için ise hasarları karşılayabilecek düzeyde olması diğer bir deyişle primlerin makul oranlarda olması trafik sigortasının sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir (Umut, 2020).

14.07.2007 tarihli Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasında Tarife Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik'in 4. maddesi ile 2007 yılından itibaren trafik sigortası primlerinin, belirlenen esaslar çerçevesinde sigorta şirketleri tarafından tespit edileceği ifadesi getirilmiştir. Yönetmeliğin 4. Maddesinin ikinci fıkrasında, primlerin %10 artırılacağı ve %5 düşürülebileceği de belirtilmiştir. Aynı Yönetmelikte 2008 yılında yapılan değişiklikle, sigorta prim tutarları %10 indirim ve %20 artırım aralığında genişletilmiş, sigorta şirketlerine bu aralıkta kalmak koşuluyla serbestçe indirim ve artırım imkanı sağlanmıştır (Sarı, 2010). Böylece 2008 yılına kadar trafik sigortası primleri kamu otoritesince belirlenirken, 2008 yılında serbest tarife uygulaması yürürlüğe konulmuştur. Hasarsızlık indirimi veya hasar sürprimi için de Yönetmeliğin 5. maddesi ile %20'ye kadar indirim ve %60'a kadar sürprim içeren 7 basamaktan oluşan basamak sistemi oluşturulmuştur. 2010 yılında yayınlanan 2010/6 sayılı Genelge ile şirketlere Trafik Sigortası tarifelerinde %10 indirim ve %300 artırım aralığında serbestçe indirim ve artırım imkanı sağlanmıştır.

Ne var ki trafik sigortasında fiyatlama probleminden kaynaklanan sorunlara çözüm olarak kamu otoritesi tarafından 2017 yılında yürürlüğe konulan "Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası Primlerine İlişkin Genelge" ile zorunlu trafik sigortalılarına ilişkin azami prim uygulaması yürürlüğe konulmuştur. Bu uygulama ile sigorta şirketleri trafik sigortası primlerini belirlerken belirli bir tutarın üzerine çıkamamaktadır. Ayrıca hasar frekansı yüksek araç türlerinin riskinin bazı şirketler üzerinde daha fazla tutulmasını önlemek amacıyla, bu türdeki araçların trafik sigortası prim ve tazminatının zorunlu trafik sigortası branşında ruhsat sahibi olan tüm şirketlere dağıtılması ve bu araç türlerinin sigortasız kalmaması için 11.07.2019

tarifli 30121 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan değişiklikle “Riskli Sigortalılar Havuzu” kurulmuştur(2019).

Son yıllarda enflasyona bağlı olarak artan araç parça maliyetleri ve araç sayısındaki artışla birlikte artan trafik kazaları gibi sebeplerle sigorta şirketleri için araç onarım maliyetleri çok fazla artış göstermiştir. Bu artışla birlikte sigorta şirketlerinin trafik sigortası maliyetlerini tavan prim uygulaması sebebiyle trafik sigortası primlerine serbestçe yansıtamaması sigorta şirketlerinin bu branşta zarar etmeye başlamalarına sebep olmuştur.

Zorunlu bir sigorta türü söz konusu olduğunda sigortalılık oranının konuşulması şaşırtıcı bir durumdur. Ancak 2022 yılı Aralık ayı verilerine bakıldığında trafiğe kayıtlı araç sayısının 26.482.847 olduğu görülmektedir. Trafik sigortası poliçe sayısı ise 20.614.503’tür. 6 milyona yakın aracın sigortasız olduğu görülmektedir (Türkiye Sigorta Birliği, 2022). Buna göre trafik sigortasında sigortalılık oranının %77 civarında olduğu söylenebilir. Traktör ve motosiklet türündeki araçlar hariç olarak veriler incelendiğinde bu oranın %92 civarına ulaştığı görülmektedir. Buna bağlı olarak trafik sigortasında sigortalılık oranının düşük olma sebeplerinden birinin traktör ve motosiklet araç türlerine sahip işletenlerin trafik sigortası yaptırmaması olduğu sonucuna ulaşılabılır. Ayrıca zorunlu olmasına rağmen bu araçlara sahip işletenlerin sigortasız trafiğe çıkmaları da hasar gerçekleşmesi halinde işletenlerin ciddi maddi yükler altına girmelerine sebep olabilmektedir.

3.3. Trafik Sigortasında Yaşanan Sorunlara Yönelik Kamu Otoritesinin Önlemleri

16.11.2022 tarihinde Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SEDDK) tarafından yayınlanan basın bülteninde trafik sigortası için yeni yol haritası açıklanmış; kısa, orta ve uzun vadede atılacak adımlarla trafik sigortası tarafları için bu branşı sürdürülebilir bir hale getirmeyi hedefledikleri ifade edilmiştir.

Aynı basın bülteninde kamu otoritesi tarafından bu branşın sürdürülebilir bir branş haline getirilmesinin 3 kritik başlıkta mümkün olacağı ifade edilmiştir. Buna göre sigortalılar açısından trafik sigortası maliyetlerini azaltarak, sigorta şirketleri açısından bu branşın maliyet olarak taşınabilir bir duruma getirilmesini sağlayarak, acenteler açısından da arz sorununu ortadan kaldırarak bu branşın sürdürülebilir hale gelmesi sağlanabilecektir. Trafik sigortasında zararın önlenmesi ve sürdürülebilir bir ortam yaratılması etkin bir maliyet yönetimi, sürücü davranışlarının yönetimi ve etkin bir tarife yönetimi olmak üzere temel olarak üç koşula bağlıdır (SEDDK’dan Trafik Sigortası İçin Yeni Yol Haritası, 2022). Önlemlerin bu üç koşula uygun olarak alınmasının, sorunun kalıcı olarak çözülmesine önemli ölçüde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kısa vadeli önlemler kapsamında öncelikle trafik sigortasında tarife artışına gidilmiş ve trafik sigortası üretiminden kaçınan şirketlere yaptırımlar getirilmiştir (Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası (Trafik Sigortası) Hakkında Basın Duyurusu, 2022).

7 kademededen oluşan mevcut basamak sistemi; giriş basamağı olan 4. Basamak, hasar sürprimli 3,2,1. basamaklar ve hasarsızlık indirimine sahip 5,6,7. basamaklardan oluşmaktadır. Kamu otoritesi bu basamak sisteminin yetersiz olduğunu ifade etmiştir. 7. basamakta 5 yıl kalan sürücülerini ödüllendirmek ve “trafik canavarı” olarak adlandırılan çok riskli sürücülerini cezalandırmak amacıyla dinamik basamak sistemine geçilerek 1 ve 7 arasında olan hasarsızlık basamaklarına 8. basamak çok iyi sürücüler ve 0. basamak çok riskli sürücüler basamakları eklenmiştir. 2022 yılı Aralık ayı trafik sigortası verileri incelendiğinde yaklaşık 6 milyon sürücünün 1. basamakta yani en riskli basamakta olduğu görülmektedir (Türkiye Sigorta Birliği, 2022). Tavan tarife uygulaması ile 1. basamak olan sürücülerin hasarları ve sigorta sektörüne vermiş oldukları zarar tüm sürücülere yansıtılmaktadır. Serbest tarife ile kazaya karışmayan iyi sürücüler ve sık sık kazaya karışan kötü sürücüler arasındaki ayrımının daha net yapılması mümkündür.

Orta vadeli önlemler kapsamında; tavan prim uygulamasının kaldırılarak serbest tarifeye geçilmesi, 0. Basamakta bulunan çok riskli sürücülere psikoteknik değerlendirmenin zorunlu tutulması, trafik eğitimlerinin tekrarlanması ve sürücü belgelerine geçici süreyle el konulması kamu otoritesince planlanmıştır ancak henüz uygulamaya geçirilmemiştir.

Uzun vadeli önlemler kapsamında ise kamu otoritesi tarafından kişi temelli poliçe uygulamasına geçilmesi planlanmaktadır. Buna göre Sigorta poliçesine sürücü bilgilerini eklemek isteğe bağlı olacak; iyi sürücüler daha uygun fiyatlarla avantajlı poliçeler elde edebilecekler, düşük hasar oranlarına sahip olan iyi sürücüler, daha düşük prim ödemeleriyle ödüllendirilecek; aynı zamanda genel hasar adetleri azalacak, riskli sürücüler için bir rehabilitasyon programı uygulanacak, böylece sürüş alışkanlıkları iyileştirilecek, ticari araç sahiplerine özel olarak, hasarsız filo yönetimi ve trafik sigortası sicil belgesi verilecek, kusurlu durumlarda sorumluluk işletenin üzerinde kalacak ve prim artışları yenileme dönemlerinde uygulanarak denge sağlanacak, riskli sigortalar havuzunda eksik kalan primler, ticari araç sahipleri için yenileme sırasında eklenerek tamamlanacak, ticari araç sahiplerine en fazla yüzde 5 indirim avantajı sunulacaktır. Böylece trafik sigortası primleri sadece işletene yönelik olarak hesaplanmayacak, tüm kazalarda kazayı yapan kişiler de sigorta şirketlerinin takibinde olacaktır. Böylece sürücü kontrolünün sağlanması mümkün hale gelecektir. Bu uygulamayla birlikte her sürücünün trafik sigortası sicil belgesi olacaktır. Bu belgeye trafik kazalarında Karayolları Trafik kanununda ağır kusur sayılan haller işlenecektir.

SEDDK tarafından yayımlanan basın bülteninde genel olarak trafik sigortasında uygulanacak yeni yol haritasının penetrasyon oranını artırmasının ve trafik sigortasının müşteri memnuniyeti odaklı bir sigorta ürünü olmasının hedeflendiği ifade edilmiştir. Penetrasyon oranının artırılabilirliği ve sigortalılık oranının %77 seviyelerinden %95 seviyelerine ulaştırılabilirliği için motosiklet ve traktörlerin prim üretimine kazandırılması hedeflenmektedir. Buna yönelik olarak denetim ve kontrol mekanizmaları olan Emniyet Genel Müdürlüğü ve Tarım ve Orman Bakanlığı ile işbirliği yapılarak motosiklet ve traktör sahipleriyle etkin iletişim ve bilgilendirmeler yapılması planlanmıştır. Ayrıca sigortacılık sektöründe yargıya önemli bir alternatif olması sebebiyle tahkimde dosya sürelerinin kısaltılarak, adil kararlar alınarak ve teknolojik çalışmalar yapılarak tahkim sisteminin güçlendirilmesi ve yargının yükünün azaltılması da hedeflenmektedir.

Trafik sigortasının müşteri memnuniyeti odaklı bir branş olmasını sağlamak için ise doğrudan tazmin sistemine geçilerek hasar halinde servis seçiminin sigortalı tarafından yapılması, orijinal parçalar ile onarım sağlanması, yetkili kurumlarca belgelendirilmiş orijinale eşdeğerliği yedek parçalarla onarım sağlanması ve her şirketin kendi sigortalısına hizmet sunmasına bağlı olarak, hasar maliyetlerinin kontrolünün sağlanarak sigorta primlerinde düşüş sağlanması hedeflenmektedir.

Kamu otoritesi tarafından alınması planlanan başka önlemler de mevcuttur. Örneğin iptal edilen poliçelerde asgari acente komisyonu tutarının yükseltilmesi ve araç satışlarında mevcut poliçenin iptal edildikten sonra yeni alıcı için 15 gün daha geçerli olması uygulamasına son verilerek araç satışı sırasında mevcut poliçenin iptal edilmesi ve yeni alıcının notere poliçe ibraz etme zorunluluğu getirilmesi planlanmaktadır. Böylece araç satışından sonraki 15 günlük koruma süresinde meydana gelen kazalarda hukuki sorumlulukla ilgili tereddütler giderilmiş olacaktır. Ayrıca yeni alıcıya poliçe zorunluluğu getirilerek penetrasyon oranı artırılmış olacaktır. Alınması planlanan bir diğer önlem ise Sigorta Bilgi ve Gözetim Merkezi'nin kaza anında "Çağrı Merkezi Hizmeti" sağlayarak kaza tespit tutanağının doldurulmasına yardımcı olması ve bu merkezde sigorta konusunda eğitim almış personelin istihdam edilmesidir. Böylece kaza yapan tarafların kaza tespit tutanağını hatalı olarak düzenlemesinin önüne geçilmiş olacaktır. Mobil kaza tespit tutanağı kullanımının yaygınlaşmasının sağlanması da hasar sürecinin yürütülmesinin hızlandırılması açısından önemlidir. Ayrıca yeşil dönüşüm çerçevesinde, düşük emisyon değerlerine sahip %100 elektrikli araçlarda prim indirimi

uygulanması ve engelli araç sahipleri için de prim indirimi sağlanmasının da penetrasyon oranının artırılması için etkin önlemlerden biri olacağı düşünülmektedir.

SEDDK tarafından yayınlanan trafik sigortası uygulamasına yönelik son yönetmelikte Mevcut sorunların çözümü amacıyla Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasında Tarife Uygulama Esasları Hakkında Yönetmeliğin Ek- 4'ünün 1 inci maddesine "Kurul, belirlenen süre içerisinde bu Yönetmelik kapsamında sigorta prim teklifi alamayan işletenlerin araçlarının grubuna bakılmaksızın Havuz kapsamına alınmasına ve bunlara uygulanacak azami prim tutarlarına karar vermeye yetkilidir" ibaresi eklenmiştir (Resmi Gazete, 2023). Ancak bu düzenlemede ayrıntılar belirsizdir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

2010 yılında uygulamaya geçirilen serbest tarife ile 5 yıl içerisinde kötü sürücü olarak adlandırılan 1. 2. ve 3. basamak sürücülerin ciddi oranda azaldığı ve 7. basamak sürücülerin de ciddi oranda arttığı görülmüştür. Serbest tarife ile sürücülerin davranışlarında olumlu yönde değişiklik olduğu, dolayısıyla sürücü davranışını yönetmede etkin bir yöntem olduğu söylenebilir.

2017 yılında uygulanmaya başlanan tavan prim uygulaması kaldırılarak tekrar serbest tarifeye geçilmesiyle sigorta şirketleri etkin bir maliyet yönetimi gerçekleştirebilecektir. Böylece arz sorunu da ortadan kalkacaktır. Serbest tarife uygulamasının henüz hayata geçirilmemiş olması trafik sigortasındaki sorunların devam etmesine yol açmaktadır.

Yakın zamanda uygulanmaya başlanan dinamik basamak sisteminde 8. basamak hasarsızlık indirimi hakkına sahip olabilmek için 5 yıl 7. basamakta kalma şartı konulmuştur. Bu da «iyi sürücü» olarak adlandırılan 7. basamak sürücülerin bir üst basamağa çıkmasını zorlaştıracak niteliktedir. Ayrıca 7. basamakta %42 olan hasarsızlık indiriminin 8. basamakta %50'ye çıkarılmasının, sigortalıları 5 yıl boyunca 7. basamakta kalmaya teşvik edecek bir oran olmadığı düşünülmektedir. 8. Basamak için 5 yıl şartının kaldırılarak yıllık olarak değerlendirilmesi ve indirim oranının yükseltilmesi önerilebilir.

Kamu otoritesince, kişi temelli poliçe uygulamasının 2025 yılında yürürlüğe konulması planlanmaktadır. Bu uygulama aktif olarak başlatılana kadar sürücü davranışlarının olumlu yönde değişiminin mümkün olmayacağı düşünülmektedir. Bu da sigorta sektöründeki trafik sigortası sorununun çözümünün gecikmesine sebep olacaktır. Sürücü davranışlarının bir an önce iyileştirilmesi için kişi temelli poliçe uygulaması uygulanabilir hale getirilene kadar sürücü verilerinin toplanmaya başlandığının sürücülere duyurulması gerektiği düşünülmektedir.

Sigorta şirketlerine getirilen yaptırımların ise yetersiz kaldığı, hala sigorta şirketlerinin trafik sigortası üretiminden kaçındığı ve bu konuda acentelere çeşitli engeller oluşturarak trafik sigortası üretiminin engellendiği görülmektedir. Bu durum sigortalıların trafik sigortasında şirket seçimine engel olmaktadır. Dolayısıyla sektördeki arz sorununun devam ettiği görülmektedir. Sigorta şirketlerine daha etkin yaptırımlar uygulanarak yapısal problemlerin çözüm sürecinde arz sorununun geçici olarak çözülebileceği düşünülmektedir.

5. KAYNAKÇA

- Caner, O. (2023). Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası Kapsamında Sigortacıya Verilen İbranamelerin Geçerliliği Sorunu . *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21-41.
- Gençosmanoğlu, F. E. (2006). Trafik Sigortası Bilgi Merkezinin Trafik Sigortasına Etkisi Üzerine Ekonometrik İnceleme. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara.
- Gürgen, O. (2020). Trafik Sigortası Genel Şartlarının Hukuki Mahiyeti ve Yargıtay'ın Konuya İlişkin Kararın Eleştirisi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 463-481.
- Hatiboğlu, S. Ö. (2011). Geçici İş Göremezlik Ödeneğinin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası Kapsamında Olup Olmadığı Sorunu. *Sicil İş Hukuku Dergisi*, 238-249.
- Karasu, R. (2016). Sigorta Tahkimi ile İlgili Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 49-69.
- Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası (Trafik Sigortası) Hakkında Basın Duyurusu*. (2022, 05 27). SEDDK: <https://www.seddk.gov.tr/upload/Ana%20Sayfa%20g%C3%BCncel/karayolları-motorlu-araclar-zorunlu-mali-sorumluluk-sigortasi-hakkında-basin-duyurusu.pdf> adresinden alındı
- Özüdoğru, H., & Çetin, Ç. (2017). Türkiye'de Sigortacılıkta Güncel Sorunlar . *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 57-70.
- Resmi Gazete. (2019). Riskli Sigortalılar Havuzu.
- Resmi Gazete. (2023, Eylül 19). *Karayolları motorlu araçlar zorunlu mali sorumluluk sigortasında tarife uygulama esasları hakkında yönetmelikte değişiklik yapılmasına dair yönetmelik*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/09/20230919-2.htm> adresinden alındı
- Sarı, Ö. G. (2010, Ekim). Yüksek Lisans Tezi. *Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası Uygulamaları Işığında Hasar Analizi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Sigortacılık Anabilim Dalı.
- SEDDK'dan Trafik Sigortası İçin Yeni Yol Haritası*. (2022). SEDDK: <https://seddk.gov.tr/upload/doc/SEDDK-basin-bulteni-16.11.2022.pdf> adresinden alındı
- Şamlı, K. Y. (2020). Geçici İşgöremezlik Zararlarının Zorunlu Trafik Sigortası Teminatı Kapsamında Olup Olmadığının Değerlendirilmesi. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 1763-1781.
- Türkiye Sigorta Birliği*. (2022). Türkiye Sigorta Birliği: <https://www.tsb.org.tr/tr/istatistikler> adresinden alındı
- Türkiye Sigorta Birliği. (2022). <https://www.tsb.org.tr/tr/istatistikler> adresinden alındı
- Türkiye Sigorta Birliği. (2022). *Genel Kurul Faaliyet Raporu*. https://www.tsb.org.tr/media/attachments/TSB_GENEL_KURUL_TR22_Final_0Y3LJ8K.pdf adresinden alındı

- Türkiye Sigorta Birliği. (2023). <https://www.tsb.org.tr/tr/istatistikler> adresinden alındı
- Umut, M. (2020). Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasında Fiyatlama Rejimi ve Riskli Sigortalılar Havuzuna İlişkin Değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 358-371.
- Umut, M. (2021). Sigorta Kooperatiflerinde Ölçek Ve Kârlılık Sorununa İlişkin Senaryo Analizi Ve Ticari Taksi Sahipleri Modeli. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 213-232.
- Umut, M. (2022). Türk Sigortacılık Piyasasında Sigorta Havuz Uygulamaları ve Sürdürülebilirliğine İlişkin İnceleme. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 399-408.
- Yalçınkaya, A. (2019). Genel Hatları İle Karayolları Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası. *Ankara Barosu Dergisi*, 400-458.
- Yazgı, F. E., & Olhan, E. (2018). Türkiye Tarım Sigortası Sisteminde Görülen Sorunlar ve Alternatif Model Arayışı. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 39-45.
- Yıldırım, İ. (2013). Türk Sigortacılık Sektörünün Yumuşak Karnı: Sigorta Suistimleri Sorunu. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 331-340.

Kooperatif Yöneticilerinin Kooperatifçilik Bilinçleri: Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Üzerine Bir Araştırma

Bengü Everest

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, beverest@comu.edu.tr

Sibel Tan

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, sibeltan@comu.edu.tr

Murat Yercan

Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, murat.yercan@ege.edu.tr

Özet

Kooperatifçiliğin önemi son yıllarda giderek daha fazla anlaşılmaktadır. Hemen hemen her sektörde sorunların çözümünde ortak fikir faaliyetlerin kooperatifler aracılığıyla yürütülmesi olmaktadır. Gerek halkın kooperatifçiliğe ilgisinin artması gerekse politikaların kooperatifçiliğe yönlendirmesiyle diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de çeşitli alanlarda kooperatifler kurulmaya devam etmektedir. Ancak Türkiye’de kooperatif ve kooperatif ortaklığı sayısında artış eğilimi olmasına rağmen özellikle tarım sektöründe ülke ekonomisinde üretim, istihdam, dış ticaret gibi göstergelere önemli katkılar sağlayacak kooperatif yapısından bahsetmek mümkün değildir. Dolayısıyla bahsedilen makro ekonomik göstergelere katkı sağlamadan yoksun tarımsal kooperatiflerin neden yeteri kadar başarılı olamadığının ele alınması önemli görülmektedir. Başarılı kooperatiflerin varlığında öncelikle kooperatifçilik bilincinin yüksek olması önemli görülmektedir. Bu amaçla çalışmada tarımsal kalkınma kooperatifi yöneticilerinin evrensel kooperatif ilkeleri hakkındaki bilinçleri Çanakkale ili özelinde araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre kooperatif yöneticileri en az “ortağın ekonomik katılımı ilkesi, eğitim, öğretim ve bilgilendirme ilkesi ve kooperatifler arası iş birliği ilkesi” hakkında bilgi sahibidirler. Elde edilen bulguların kooperatifçiliğin geliştirilmesi çalışmalarına faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kooperatif ilkesi, kooperatif yöneticisi, tarım kooperatifleri, bilinç, Çanakkale.

Cooperative Awareness of Cooperative Managers: A Study on Agricultural Development Cooperatives

Abstract

The importance of cooperatives has been increasingly recognized in recent years. In almost every sector, the common idea for solving problems is to carry out activities through cooperatives. In Turkey, as in other countries, cooperatives continue to be established in various fields due to both the increasing interest of the public in cooperatives and the policies directed towards cooperatives. However, although there is an increasing trend in the number of cooperatives and cooperative memberships in Turkey, it is impossible to talk about a cooperative structure that will significantly contribute to indicators such as production, employment, and foreign trade in the national economy, especially in the agricultural sector. Therefore, examining why agricultural cooperatives are not successful enough to contribute to these macroeconomic indicators is important. To have successful cooperatives, it is essential to have a high level of cooperative awareness. For this purpose, this study investigated the understanding of agricultural development cooperative managers about universal cooperative principles in Çanakkale province. According to the results, cooperative managers are least knowledgeable about "the principle of economic participation of members, the principle of education, training, and information, and the principle of cooperation among cooperatives." It is thought that the results obtained will be helpful in the development of cooperatives.

Keywords: Cooperative principle, cooperative manager, agricultural cooperatives, awareness, Çanakkale.

1. GİRİŞ

İnsanoğlu doğası gereği yalnız yaşayamaz ve birbirine yardım etmeye muhtaçtır. Modern anlamda kurulan ilk kooperatif de insanların daha iyi koşullarda yaşama isteği neticesinde 1844 yılında İngiltere’de kurulmuştur (Mülayim, 2010). Nitekim 28 dokuma işçisinin başlattığı bu hareket, günümüzde tüm kıtalarda ve tüm ülkelerde yaygınlaşmıştır (Everest, 2015). Gün geçtikçe önemi giderek daha çok anlaşılan kooperatifçilik tüm sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de sorunlara çözüm önerisi olarak konuşulmaktadır. Kooperatifçilik üzerine yapılan çalışmalarda ise kooperatiflerin yeteri kadar başarılı olmaması sorun olarak görülmektedir. Yapılan çalışmalar kooperatifçilik bilincinin geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Everest vd., 2019). Çiftçi örgütleri, tarım sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin mesleki ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir araçlardır (Kılıç Topuz, 2021). Türkiye’de tarım sektörünün örgütlenmesi kooperatiflerin yanında üretici birlikleri, ıslah amaçlı yetiştirici birlikleri, ziraat odaları, sulama birlikleri, çiftçi dernekleri ve tarımsal vakıflar da bulunmaktadır (Yercan, 2007). Ancak örgütlenmenin temelini tarımsal kooperatifler oluşturmaktadır (Kaya vd., 2019). Çanakkale ilinde tarımsal kooperatifler nicelik olarak gelişmiş durumdadır. İlde 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu’na tabi 358 adet kooperatif (Tarımsal Kalkınma, Sulama ve Su Ürünleri Kooperatifleri) mevcuttur. Ancak bu kooperatifler ortaklarının menfaatlerinin korunması aşamasında yeteri kadar etkili değildir. Tarımsal amaçlı kooperatifler çok amaçlı olup Çanakkale ilinde ağırlıklı olarak süt, meyve, zeytin ve zeytinyağı, ormancılık, sulama ve su ürünleri alanlarında faaliyetlerini yürütmektedirler (Everest, 2009). Kooperatiflerin merkezinde insan vardır. Kooperatiflerden beklenen faydaların en üst düzeye çıkması için kooperatifçilik bilinci yüksek bireylerin varlığı önem arz etmektedir. Bu çalışmada Çanakkale ilindeki tarımsal kalkınma kooperatifleri yöneticilerinin kooperatifçilik bilinçlerinin ortaya konması amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmada materyal olarak birincil nitelikli veriler kullanılmıştır. Çanakkale ilindeki Tarımsal Amaçlı Kooperatif (Tarımsal Kalkınma, Sulama ve Su Ürünleri) yöneticileri ile yapılan anketler araştırmanın birincil verilerini oluşturmuştur. Araştırma bölgesi olarak seçilen Çanakkale’de faaliyet yapan 358 Tarımsal Amaçlı Kooperatif mevcuttur (Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021). Bunların türlere göre dağılımı şöyledir. Tarımsal Kalkınma Kooperatifi: 297 adet, Sulama Kooperatifi: 35 adet ve Su Ürünleri Kooperatifi: 26 adettir. Sulama ve Su Ürünleri kooperatifleri sayıca az olduğu için tam sayım yöntemi tercih edilmiş

ve bu kooperatiflerden görüşmeyi kabul edenler ile anket yapılmıştır (Sulama kooperatifleri: 32 adet, Su ürünleri kooperatifleri: 22 adet). Anket yapılacak Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin seçiminde örnekleme yapılmış ve %90 güven aralığında, 0,10 hata payı ile oransal örnekleme hesaplanarak 75 kooperatif yöneticisi ile çalışılmıştır (Newbold, 1995). Toplamda ise 129 adet kooperatifle anket çalışması yapılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde ise temel tanımlayıcı istatistikler ile sayı ve yüzdeler hesaplanmış ayrıca likert ölçekli sorulardan yararlanılmıştır.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışmada öncelikle kooperatif yöneticilerinin eğitim, yaş, mesleki deneyim gibi genel özelliklerine değinilmiştir. Buna göre kooperatif yöneticilerinin %58,14'ü ilkokul, %16,28'i ortaokul, %20,93'ü lise, ve %4,65'i üniversite mezunudur (Tablo 1).

Tablo 1. Kooperatif Yöneticilerinin Eğitim Seviyeleri

Eğitim seviyesi	Sayı	Oran
İlkokul	75	58,14
Ortaokul	21	16,28
Lise	27	20,93
Üniversite	6	4,65
Toplam	129	100

Kooperatif yöneticilerinin yaş seviyeleri incelendiğinde en genç kooperatif yöneticisinin 30 ve en yaşlı kooperatif yöneticisinin 71 yaşında olduğu görülmüştür. Ortalama yaş seviyesi ise 48,76 yıl olarak tespit edilmiştir. Kooperatif yöneticilerinin kooperatife ortaklık yılları ele alındığında ortaklık yılının en az 1 ve en çok 45 yıl olduğu görülmüştür. Kooperatife ortalama ortaklık yılı ise 13,94 yıldır. Diğer taraftan kooperatif yöneticilerinin kooperatifçilik deneyimleri de ele alınmıştır. Kooperatif yöneticiliği deneyimi ise en az 1 ve en fazla 24 yıl olarak tespit edilmiş olup ortalama yöneticilik deneyimi 7,66 yıldır (Tablo 2).

Tablo 2. Kooperatif Yöneticilerinin Yaşları, Koop.'e Ortaklık Yılları ve Yöneticilik Deneyimleri

Kriter	En az	En çok	Ortalama	Std. sapma
Yaş (Yıl)	30	71	48,76	8,60
Kooperatife ortaklık yılı	1	45	13,94	8,09
Kooperatif yöneticiliği yılı	1	24	7,66	5,17

Çalışma kapsamında kooperatif yöneticilerine tarımsal toplantılara katılma durumları sorulmuştur. Buna göre yöneticilerin %68,99'u son bir yılda tarıma ilgili herhangi bir toplantıya katılmış, %31,01'i ise katılmamıştır. Kooperatif yöneticilerinin %16,28'inin tarımsal bir yayına üyeliği bulunmakta iken %83,72'sinin bir üyeliği bulunmamaktadır. Kooperatif yöneticilerinin %65,12'si bilgiye ulaşmada internetten faydalanmaktadır ve % 34,88'i bilgiye ulaşmada internetten faydalanmamaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Tarımsal Toplantılara Katılım, Tarımsal Yayına Üyelik ve İnternet Kullanım Durumu

Kriterler		Sayı	Oran (%)
Son bir yılda bir tarımsal toplantıya katılma durumu	Katılan	89	68,99
	Katılmayan	40	31,01
Tarımsal bir yayına üye olma durumu	Olan	21	16,28
	Olmayan	108	83,72
İnternet kullanma durumu	Kullanan	84	65,12
	Kullanmayan	45	34,88

Çalışma kapsamında görüşülen kooperatif yöneticilerinin arazi varlıkları ele alındığında mülk arazinin en az 1 en fazla ise 350 dekar olduğu bulunmuştur. Sahip olunan ortalama mülk arazi

büyüküğü ise 74,03 dekadır. Kooperatif yöneticilerinin kira ile işledikleri ortalama arazi büyüküğü ise 83,29 dekadır (Tablo 4).

Tablo 4. Yöneticilerin Arazi Varlıkları

Kriter (da)	Sayı	En az	En çok	Ortalama	Std. sapma
Mülk arazi	107	1	350	74,03	78,81
Kira ile işlenen arazi	83	2	450	83,29	86,60

Kooperatif yöneticilerin yaklaşık %66'sının emeklilik, kira vb. tarım dışı geliri bulunmaktadır (Tablo 5).

Tablo 5. Tarım Dışı Gelir Varlığı

Kriter	Sayı	Oran (%)
Var	85	65,89
Yok	44	34,11
Toplam	129	100,00

Araştırma kapsamında görüşülen kooperatiflere bu zamana kadar ulusal kuruluşlardan kaynak kullanıp kullanmadıkları sorulmuştur. Buna göre kooperatiflerin %35,88'i bu zamana kadar ulusal kuruluşlardan kaynak kullanmıştır. Görüşülen kooperatiflerin hiç birisi uluslararası kuruluşlardan kaynak kullanmamıştır (Tablo 6).

Tablo 6. Kooperatiflerin Ulusal Proje Fonlarını Kullanma Durumları

Kriter	Sayı	Oran (%)
Kullanan	45	34,88
Kullanmayan	84	65,12
Toplam	129	100,00

Çalışmada kooperatif yöneticilerinin kooperatifçilik ilkelerini bilme durumları ve algıları araştırılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak yöneticilere kooperatifçilik ilkelerini bilip bilmedikleri sorulmuştur. Buna göre yöneticilerin %23,26'sı kooperatifçilik ilkelerini bildiğini, %76,74'ü ise kooperatifçilik ilkelerini bilmediğini ifade etmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Kooperatifçilik İlkelerini Bilme Durumu

Kriter	Sayı	Oran
Bilen	30	23,26
Bilmeyen	99	76,74
Toplam	129	100

Çalışmada kooperatif yöneticilerinin %33,33'ünün bu zaman kadar kooperatifçilik ile ilgili bir eğitim aldığı, %66,67'sinin ise almadığı görülmüştür (Tablo 8).

Tablo 8. Kooperatifçilik Eğitimi Alma Durumu

Kriter	Sayı	Oran
Alan	43	33,33
Almayan	86	66,67
Toplam	129	100

Çalışmada kooperatif yöneticilerinin geçmişte kooperatifçilik konusunda bir eğitim alıp almadıklarına bakmaksızın gelecekte kooperatifçilik eğitimi almayı isteyip istemedikleri araştırılmıştır. Buna göre kooperatif yöneticilerinin %70,93'ünün kooperatifçilik eğitimi almayı istediği ve %29,07'sinin istemediği tespit edilmiştir. Kooperatifçilik eğitimi almak istemeyenlerin çoğu yaşlı olduğu için veya zamanı olmadığı için eğitim almayı istemediğini ifade etmiştir (Tablo 9).

Tablo 9. Kooperatifçilik Eğitimi Alma İsteği

Kriter	Sayı	Oran
İsteyen	61	70,93
İstemeyen	25	29,07
Toplam	129	100

Çalışmanın bu bölümünde yöneticilerin kooperatifçilik ilkeleri algıları, ilkeleri açıklamada kullanılan alt unsurlara likert ölçeği ile ağırlık vererek ele alınmıştır. Hesaplanan skora göre unsurlar arasında bir sıralama yapılmış ve yöneticilerin sırayla hangi ilkeyi daha fazla bildikleri ortaya konmuştur. Buna göre yöneticiler tarafından en iyi bilinen kooperatifçilik ilkesi “Gönüllü ve serbest giriş”dir. Bunu sırasıyla; ortağın demokratik yönetimi, toplumsal

sorumluluk, özerklik ve bağımsızlık, kooperatifler arası işbirliği, eğitim, öğretim ve bilgilendirme ve ortağın ekonomik katılımı ilkeleri takip etmektedir (Tablo 10).

Tablo 10. Yöneticilerin Kooperatifçilik İlkelerini Algılamaları

Kooperatif İlkesi	Açıklaması	1	2	3	4	5	Skor	Sıralama
Gönüllü ve serbest giriş	Kooperatife cinsel, sosyal, ırksal, siyasal vb. ayırım yapmaksızın herkes ortak olabilir	0,78	1,6	0,78	6,98	89,92	483,72	1
Ortağın demokratik yönetimi	Ortağın kooperatifteki söz hakkı yatırılan sermaye yada kooperatifle yapılan alışverişe göre değişmez	3,1	1,6	0,78	8,53	86,05	472,87	2
Ortağın demokratik katılımı	Ortaklar kooperatif sermayesine eşit değil ekonomik güçlerine göre katılırlar	49,61	24	0	7,75	18,6	221,71	7
Özerklik ve bağımsızlık	Kooperatifler devlet yada diğer kuruluşlarla işbirliği yaparlar ama yine de kooperatifler bağımsızdır	2,33	5,4	7,75	17,05	67,44	441,86	4
Eğitim, öğretim ve bilgilendirme	Kooperatifler kooperatife ortak olmayanları da kooperatifçilik konusunda bilgilendirirler	3,1	5,4	11,6	24,03	55,81	424,03	6
Kooperatifler arası işbirliği	Kooperatifler diğer kooperatiflerle işbirliği yaparlar	2,33	2,3	7,75	28,68	58,91	439,53	5
Toplumsal sorumluluk	Kooperatifler çevrenin ve toplumun korunması gibi tedbirler de alır	1,55	5,4	8,53	16,28	68,22	444,19	3

1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Biraz katılmıyorum, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma çıktıları genel olarak değerlendirildiğinde şu sonuçlar ön plana çıkmaktadır. Araştırmanın yapıldığı kooperatiflerde yöneticiler ortalama olarak 49 yaşındadır. Kooperatif yöneticiliği deneyimi ortalama yaklaşık 8 yıldır. Yöneticilerin önemli bir bölümü tarımsal toplantıları takip etmekte ve internet kullanabilmektedirler. Tarımsal yayınlara üyelik düzeyi düşüktür. Kooperatif yöneticileri genelde orta ölçekteki çiftçilerdir. Kooperatif yöneticilerinin %66'sının ise tarım dışı geliri bulunmaktadır. Kooperatif yöneticilerinin büyük çoğunluğu kooperatifçilik konusunda herhangi bir eğitim almamıştır. Ancak büyük çoğunluğu kooperatifçilik konusunda eğitim almak istemektedir. Kooperatif yöneticilerinin %66'sının ise tarım dışı geliri bulunmaktadır. Kooperatif yöneticilerinin büyük çoğunluğu kooperatifçilik konusunda herhangi bir eğitim almamıştır. Ancak büyük çoğunluğu kooperatifçilik konusunda eğitim almak istemektedir. Yöneticilerin kooperatif ilkelerini algılamaları ele alındığında en az anlaşılan ilk üç kooperatifçilik ilkesi sırasıyla; ortağın ekonomik katılımı, eğitim, öğretim ve bilgilendirme ve kooperatifler arası işbirliği ilkeleridir. Bölgede kooperatifçilik üzerine yapılacak yayım çalışmaları bu ilkeler başta olmak üzere kapsamlı kooperatifçilik eğitimlerinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Teşekkür: Bu çalışmayı FBA-2016-950 kodlu proje ile destekleyen Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimine teşekkürlerimizi sunarız.

5. KAYNAKÇA

Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021. 2020 Yılı Brifing Raporu.
<https://canakkale.tarimorman.gov.tr/Menu/17/Brifing>

Everest, B., 2009, Tarımsal Ürünlerin Pazarlanmasında Çiftçi Örgütlerinin Rolü ve Önemi: Çanakkale Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Örneği. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Everest, B., 2015. Tarım Kredi Kooperatiflerinde Ortakların Kooperatifçilik İlkelerini Algılamaları ve Yönetime Katılmalarını Etkileyen Faktörlerin Analizi Üzerine Bir Araştırma: Balıkesir Bölge Birliği Örneği. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Everest, B., Yavaş, A., Tatar, E., Acar, İ., ve Çakar, F. (2019). Çiftçilerin Kooperatifçilik eğitimi alma isteğini etkileyen faktörler: Çanakkale ili örneği. Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi, 34(1), 40-46.

Kaya, N., Çoker, S., Kınıklı, F., & Yercan, M. (2019). Çiftçilerin kooperatifçiliğe bakış açıları üzerine bir araştırma: Ağrı ve Eskişehir illeri örneği. Tarım Ekonomisi Dergisi, 25(2), 219-230.

Kılıç Topuz, B. (2021). Iğdır ilindeki çiftçi örgütlerinin mevcut durumu ve yönetici profili. Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi, 36(2), 244-254.

Mülayim, Z., G., 2010. Kooperatifçilik. Yetkin Yayınları. s. 34.

Newbold, P. 1995. Statistics for business and economics. Prentice Hall Inc., USA.

Yercan, M., 2007. Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tarımın Örgütlenme Deseni ve Tarımsal Kooperatifler. Tarım Ekonomisi Dergisi, 13(1): 19 – 29.

Türk Kooperatifçiliğinde İşletme Modeli: Bir Literatür İncelemesi

Kübra TÜRE

Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration, kubra199819ture@gmail.com

Mehmet BAŞ

Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration, mehmet.bas@hbv.edu.tr

Özet

Kooperatifler, ortakların ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için dayanışma ve iş birliği esasına dayalı bir işletme modelidir. Türkiye, uzun bir geçmişe sahip olan zengin kooperatif geleneğine sahip bir ülkedir. Bu bildiride, Türk kooperatifçiliğinde yaygın olarak kullanılan işletme modellerini incelenecek ve mevcut literatür ışığında bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İşletme, Kooperatifçilik, Üretim, İşletme Modeli, Üretim

Business Model in Turkish Cooperatives: A Literature Review

Abstract

Cooperatives are a business model based on solidarity and collaboration to meet the economic and social needs of their members. Turkey is a country with a rich cooperative tradition and a long history in this field. In this paper, the commonly used business models in Turkish cooperatives will be examined, and an assessment will be made based on the existing literature.

Keywords: Business, Cooperative, Production, Business model, Product

1. KOOPERATİFÇİLİK

Kooperatifler, belirli bir amaç veya ihtiyaca yönelik olarak bir araya gelen bireylerin ortaklaşa çalışarak ekonomik ve sosyal fayda sağlamak amacıyla oluşturdukları kuruluşlardır. Kooperatif oluşturma temelinde ortaklaşa ve karşılıklı bir ihtiyacın karşılanması düşüncesi yatmaktadır (Hazar, 1990: 62). Kooperatifin tüm dünyada kabul edilen evrensel bir tanımı olmamasına rağmen yapılan tanımların ortak özelliği, kooperatifin bir amaç birlikteliği değil de belirli amaçlara ulaşmada bir araç olduğu şeklinde görüş birliğinin bulunmasıdır (Karalar, 1979:3). Kooperatifler, çeşitli sektörlerde faaliyet gösterebilir. Türkiye'de kooperatifçilik, geniş bir yelpazede faaliyet gösteren ve işletmelerin farklı ihtiyaçlarını karşılayan bir sektördür. Tarım, gıda, sanayi, turizm, sağlık ve eğitim gibi birçok alanda kooperatifler bulunmaktadır. Bu kooperatifler, üyelerine daha iyi ürünler ve hizmetler sunmak için bir araya gelerek, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için önemli bir rol oynamaktadır. Kooperatifler bireyler arasında işbirliğini ve bunun sonucunda da toplumsal dayanışmayı hedeflemektedir (Geray, 1991: 12). Kooperatifçilik, ortaklaşa sahiplik, demokratik yönetim ve kar amacı gütmeme prensipleri üzerine kurulmuş bir işletme modelidir.

Kooperatiflerin temel özellikleri şunlardır:

Ortaklaşa Sahiplik: Kooperatifler, üyelerin ortaklaşa sahip oldukları ve bu sahipliğe göre kararlar aldıkları işletmelerdir. Üyeler, işletmenin faaliyetlerine katkıda bulunurlar ve işletmenin kar ve zararını paylaşırlar.

Demokratik Yönetim: Kooperatifler, üyelerin eşit oy hakkına sahip olduğu demokratik bir yönetim yapısına sahiptir. Kararlar, üyelerin katılımıyla alınır ve üyelerin çoğunluğunun onayıyla uygulanır.

Kar Amacı Gütmeme: Kooperatifler, üyelerinin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla faaliyet gösterirler. Kar elde etmek yerine, hizmet sunmayı veya üyelerine ekonomik fayda sağlamayı hedeflerler.

Kooperatifçilik, toplumsal kalkınma, ekonomik demokrasi, gelir eşitsizliğinin azaltılması ve yerel kalkınma gibi hedeflere yönelik bir işletme modeli olarak kabul edilir. Kooperatifler, üyelerine ekonomik fayda sağlaması, demokratik yönetim prensiplerini benimsemesi ve toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket etmesi nedeniyle önemli bir rol oynarlar.

Kooperatifler, birçok ülkenin ekonomik gelişimi için önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'de de kooperatifçilik, özellikle tarım sektöründe yaygın bir işletme modelidir. Kooperatifler, üyelerinin ortak ihtiyaçlarını karşılamak ve işletmelerini yönetmek için bir araya gelirler. Bu nedenle, Türk kooperatifçiliği, işletmelerin gelişimi için önemli bir araçtır.

Kooperatifler, işletme dünyasında iş birliği ve dayanışmanın en iyi örneklerinden biridir. Ortak bir amacı olan insanların bir araya gelmesi, birbirleriyle iş birliği yaparak daha büyük ve daha güçlü bir işletme oluşturabilirler. Bu iş birliği, kooperatiflerin ekonomik ve sosyal başarılarına katkıda bulunur. Ancak, kooperatiflerin başarısı, iyi yönetim, etkili planlama ve yönetim stratejilerine dayanmaktadır. İşletmeler, güçlü bir liderlik, iş planlaması, finansal yönetim ve diğer yönetim becerileriyle yönetilmelidir. Bu

nedenle, kooperatiflerin yönetiminde ve işletme yönetiminde iyi bir eğitim ve uzmanlık gereklidir. Türk kooperatifçiliğinde, üyelerin işletmeye ortak olması ve karar verme süreçlerine dahil olması, işletmenin başarısı için önemlidir. Kooperatiflerin yönetiminde ve işletme yönetiminde iyi bir eğitim ve uzmanlık gereklidir. İyi yönetim, etkili planlama ve yönetim stratejileri, kooperatiflerin başarısı için önemlidir. Aynı zamanda kooperatifler, ulusal ve uluslararası piyasalarda açlığın yok olması ve gıda güvenliğinin sağlanmasına katkı sağlarken, mikro tarım üreticileri ve dezavantajlı grupların (kadın ve gençler) desteklenmesinde ve yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır (FAO, 2012:2).

2. TÜRK KOOPERATİFÇİLİK SEKTÖRÜ

Türk kooperatifçilik sektörü, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasında önemli bir rol oynayan bir kurumsal yapı olarak dikkat çekmektedir. Kooperatifler, ortaklaşa sahip olma, demokratik yönetim ve kar amacı gütmeme prensipleri üzerine kurulu olan işletmelerdir. Bu sektör, tarım, tüketim, kredi ve enerji gibi farklı alanlarda faaliyet gösteren birçok kooperatifin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır.

Akademik literatürde yapılan çalışmalar, Türk kooperatifçilik sektörünün çeşitli yönlerini ele almıştır. Eroğlu ve Özen (2019) tarafından gerçekleştirilen bir araştırma, kooperatiflerin finansal performansını etkileyen faktörleri incelemeyi amaçlamıştır. Bulgular, kooperatiflerin büyüklüğü, ortaklar arası iletişim, pazarlama faaliyetleri ve yönetim becerilerinin finansal performans üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Kooperatiflerin yönetim süreçlerindeki zorluklar Atıcı ve Ayazlar (2017) tarafından ele alınmıştır. Çalışmada, etkili liderlik, karar alma süreçlerinin iyileştirilmesi ve ortaklar arası iletişimin güçlendirilmesi gibi faktörlerin, kooperatiflerin yönetim sorunlarının çözümünde önemli bir rol oynadığı belirtilmiştir.

Ünal ve Gökalp (2020) tarafından yapılan bir araştırma, Türk kooperatifçilik sektöründe sürdürülebilirlik konusunu ele almıştır. Çalışmanın amacı, kooperatiflerin çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik açısından performansını değerlendirmektir. Bulgular, kaynakların etkili kullanımı, işbirliği ve toplumsal katılım gibi faktörlerin kooperatiflerin sürdürülebilirlik performansını etkilediğini göstermektedir.

Dijital dönüşüm süreci, Göker ve Altay (2018) tarafından Türk kooperatifçilik sektöründe incelenmiştir. Araştırma, kooperatiflerin dijital teknolojileri benimsemesi ve kullanması üzerinde durmuştur. Bulgular, dijital teknolojilerin kooperatiflerin operasyonel verimliliği artırabileceğini ve rekabetçiliklerini güçlendirebileceğini ortaya koymuştur.

Bu literatür örnekleri, Türk kooperatifçilik sektörünün çeşitli yönlerini ele almakta ve sektörün gelişimine yönelik önemli bulgular sunmaktadır.

3. TÜRKİYE’DE KOOPERATİFLERİN TARİHÇESİ

Osmanlı’da ilk kooperatif örneği, 1858 yılında Avrupa’ya gönderilen Mithat Paşa’nın döndükten sonra 1863 yılında şimdiki Sırbistansınırları içerisinde yer alan ve o dönem valiliğini yaptığı Niş şehrinin Pirot kasabasında kurduğu “Memleket Sandıklarında” (Can, Sakarya. 2012: 29). Memleket sandıklarının temel amacı, çiftçilerin kredi alanında karşılaştıkları zorlukları aşmak olmuştur. Memleket sandıklarının yerlerini 1888 yılında kurulan Ziraat Bankası almıştır. Ancak, modern anlamda kooperatifçilik fikri, Osmanlı İmparatorluğu döneminde etkin bir şekilde gelişmemiştir. Kooperatifçilik hareketinin resmi olarak kurumsallaşması ve yaygınlaşması ise Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra gerçekleşmiştir. 1913 yılında kurulan Aydın İncir Müstahsilleri Kredi ve Satış Kooperatifi, Türkiye’nin ilk tarım satış kooperatifi (Pakdemirli, 2019:179).

Cumhuriyet Döneminde Atatürk’ün önderliğinde kooperatiflere yönelik yapılan yasal düzenlemelerle, bu örgütlenme türü daha fazla ön plana çıkmıştır. 1924 yılında Kooperatifçilik alanındaki ilk kanun “İtibari Zirai Birlikler (Kooperatifleri) Kanunu” olarak ortaya çıkmıştır. Bugünkü anlamıyla tarım kredi kooperatifleri kanunu olarak kabul edilen bu kanun kapsamında 1927 yılında ilk olarak İzmir’de “İtibari Zirai Birliği” kurulmuştur (Öksüz, 1982: 331). Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası’nın, Tasarruf Menafi Sandıkları’nın tasfiyesiyle birlikte doğmuş olması bir yana bırakılırsa, bu ulusal kuruluşun, Türk Kooperatifçilik hareketinin beşiği olduğu söylenebilir (Gökeer, 1975: 59). 1929 yılında Zirai Kooperatifler Kanunu ve 1935 yılında Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunları çıkarılmıştır. Türkiye’deki kooperatifçilik hareketinin önemli kilometre taşlarından biri, 1935 yılında çıkarılan Kooperatifler Kanunu’dur. Bu yasa, kooperatiflerin faaliyetlerini düzenlemiş ve kooperatiflerin kuruluş, yönetim, denetim ve işleyişine ilişkin detaylı düzenlemeler getirmiştir. Söz konusu yasal düzenlemeler tarımsal üreticilerin karşılaştığı zorlukların çözümünde Mustafa Kemal Atatürk’ün kooperatif örgütlenmeye büyük önem verdiğini ve devlet yönetiminin kooperatifçiliğin gelişiminde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Aynı dönemde, Tarım Kredi Kooperatifleri gibi büyük ölçekli kooperatiflerin kurulmasıyla tarımsal üretimin ve çiftçilerin desteklenmesi hedeflenmiştir.

1936 yılında Iğdır, Ege ve Trakya’da çeşitli kooperatiflerin kurulmuştur ve ardından Karadeniz bölgesinde de kooperatifler kurulmuştur. Kooperatifçiliğin gelişiminde devletin daha sorumlu hale getirilmesi, 1961 Anayasa’sının 51. maddesinde yer alan "Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır" ifadesi ile vurgulanmıştır. Bu ifade, devletin kooperatifçiliğin ilerlemesi için önlem alması gerektiğini ortaya koymaktadır.

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu (1969), 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu (1972) ve 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun (2000) gibi yasal düzenlemeler, devletin kooperatiflere yönelik destek ve yönlendirmesinin sürekli olduğunu göstermektedir. Bu kanunlar, kooperatiflere yönelik düzenlemeleri içermekte ve devletin kooperatiflerin sürdürülebilirliği ve başarısı için adımlar attığını göstermektedir.

Buna paralel olarak, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan (1963-1967) itibaren bütün planlarda kooperatiflere yer verildiği görülmektedir. Bu planlar, kooperatiflerin ekonomik kalkınma ve toplumsal iyileşme için önemli bir rol oynadığının kabul edildiğini göstermektedir. Nitekim, son olarak 2019-2023 yıllarını kapsayan On Birinci Kalkınma Planı da öncelikli gelişme alanlarından biri olan tarımda, kooperatifçiliğe devlet desteğinin süreceğini öngörmektedir.

4. KOOPERATİF İŞLETME MODELLERİ

Türk kooperatifçiliği, işletmelerin gelişimi için önemli avantajlar sağlar. Kooperatifler, üyelerine daha iyi bir pazarlama ağı sunar ve üreticilerin ürünlerini daha iyi fiyatlarla satabilmelerini sağlar. Aynı zamanda, kooperatifler, üyelerine daha uygun fiyatlı girdiler sağlayarak, işletmelerin üretim maliyetlerini azaltır. Bu sayede işletmeler, daha fazla kar elde eder ve büyüme fırsatları yakalar.

Türk kooperatifçiliği, işletmelerin sürdürülebilirliği için önemli bir rol oynar. Kooperatifler, üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için çalışırken, aynı zamanda toplumun sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurur. Bu sayede, kooperatifler, işletmelerin sürdürülebilirliğini ve toplumsal kalkınmayı destekler.

4.1. Pazarlama kooperatifi modeli

Bu modelde, kooperatif üyeleri, ürünlerini veya hizmetlerini daha etkin bir şekilde pazarlamak için bir araya gelirler. Ortak bir marka veya pazarlama platformu oluşturarak, üyelerin pazarlama faaliyetlerini güçlendirirler. Bu işletme modeli, üyelerin pazarlama maliyetlerini düşürerek rekabet avantajı sağlar.

4.2. Üretim kooperatifi modeli

Bu modelde, üretim sürecinde yer alan kooperatif üyeleri, üretim faktörlerini birleştirerek ortaklaşa üretim yaparlar. Üyeler, iş gücünü, ekipmanı veya kaynakları paylaşarak üretim maliyetlerini düşürürler ve daha verimli bir üretim sağlarlar. Bu işletme modeli, özellikle tarım, hayvancılık veya el sanatları gibi sektörlerde etkili olabilir.

4.3. Tüketici kooperatifi modeli

Bu modelde, kooperatif üyeleri, tüketim mallarını daha uygun fiyatlarla temin etmek için bir araya gelirler. Üyeler, toplu alım güçlerini kullanarak indirimli fiyatlarla ürünlere erişim sağlarlar. Bu işletme modeli, perakende sektöründe tüketici memnuniyetini ve ekonomik faydayı artırmayı hedefler.

4.4. Finansal kooperatif modeli

Bu modelde, kooperatif üyeleri, finansal hizmetlere kolay ve uygun erişim sağlamak amacıyla bir araya gelirler. Örneğin, kredi birlikleri veya tasarruf ve kredi kooperatifleri gibi finansal araçlar kullanılarak üyelerin finansal ihtiyaçları karşılanır. Bu işletme modeli, üyelerin finansal güçlerini birleştirerek ekonomik kalkınmayı destekler.

4.5. İşbirlikçi işletme modeli

Bu modelde, kooperatif üyeleri arasında işbirliği ve ortak karar alma süreçleri vurgulanır. Üyeler, kaynakları ve becerileri birleştirerek ortak amaçlara yönelik faaliyet gösterirler. Bu işletme modeli, üyeler arasında güçlü bir dayanışma ve ortaklık kültürü oluşturmayı hedefler.

İşbirlikçi işletme modeli, üyelerin eşitlik, demokrasi, karşılıklı yardım ve toplumsal sorumluluk ilkeleri üzerine kuruludur.

İşbirlikçi işletme modelinin temel özellikleri şunlardır:

Ortaklık: İşbirlikçi işletmeler, üyeler arasında ortaklık ilişkisiyle faaliyet gösterir. Her üye, işletmenin sahipliğine katılır ve kararlara eşit şekilde katılım hakkına sahiptir. Kararlar, üyelerin oy birliği veya çoğunluk oyuyla alınır.

Kaynakların Birleştirilmesi: İşbirlikçi işletmeler, üyelerin kaynaklarını birleştirerek daha güçlü bir konuma gelmelerini sağlar. Üyeler, finansal kaynakları, becerileri, bilgi ve deneyimleri ortaklaşa kullanır ve işletmenin başarısına katkıda bulunur.

Kar Paylaşımı: İşbirlikçi işletmeler, elde edilen karı üyeler arasında adil bir şekilde paylaşır. Kar, genellikle üyelerin katkılarına veya işletmeye yaptıkları işe göre dağıtılır.

Dayanışma ve İşbirliği: İşbirlikçi işletme modeli, üyeler arasında dayanışma ve işbirliğini teşvik eder. Üyeler, birbirlerine destek olur, bilgi ve deneyim paylaşır, ortak sorunları çözer ve işletmenin ortak hedeflerine ulaşmak için birlikte çalışır.

5. KOOPERATİF ÇEŞİTLERİ

5.1. Tüzel kişilik kooperatifleri

Tüzel kişilik kooperatifleri, Türk kooperatifçiliğinde en yaygın olarak kullanılan işletme modelidir. Bu modelde, kooperatif bir tüzel kişilik olarak faaliyet gösterir ve üyeleri tarafından yönetilir. Tüzel kişilik kooperatifleri, üyelerin katılımıyla kurulur ve genellikle işletme faaliyetlerini yürütmek, ortak ihtiyaçları karşılamak veya hizmet sunmak amacıyla kurulurlar. Üyeler, işletmenin karar alma süreçlerine katılır, yönetim organlarında temsil edilir ve ortaklaşa sorumluluk ve karar verme yetkisine sahiptir. Bu modelde, her üyenin eşit oy hakkı bulunur ve kararlar genellikle çoğunlukla alınır. Tüzel kişilik kooperatiflerine örnekler aşağıda verilmiştir.

Tarımsal Üretim ve Pazarlama Kooperatifleri: Çiftçilerin tarımsal üretimlerini bir araya getirerek ortak pazarlama faaliyetlerinde bulunmalarını sağlayan kooperatiflerdir. Örneğin, üreticilerin tarımsal ürünlerini toplu olarak pazarlamak üzere kurulan bir tarımsal üretim ve pazarlama kooperatifi bu kategoriye örnek olarak verilebilir.

Tüketim Kooperatifleri: Tüketim kooperatifi, tüketicilerin, özellikle dar gelirli tüketicilerin, tüketim maddeleri ihtiyaçlarını en iyi biçimde ve olabildiğince ucuza (maliyet fiyatına) sağlamak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmeleridir (Mülayim,1999:447) Tüketicilerin ortaklaşa alım yaparak daha uygun fiyatlarla mal ve hizmetlere erişmelerini sağlayan kooperatiflerdir.

Tüketiciler, kendilerine ekonomik fayda sağlamak amacıyla tüketim kooperatifi kurmaktadır (Mülayim, 2013: 407).Örneğin, bir mahalledeki tüketicilerin günlük tüketim malzemelerini toplu olarak satın almak üzere kurulan bir tüketim kooperatifi bu kategoriye örnek olarak verilebilir.

Kredi Kooperatifleri: Üyelerine düşük maliyetli kredi imkanı sunan ve finansal ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olan kooperatiflerdir. Örneğin, küçük ölçekli girişimcilerin işlerini büyütmek için kredi desteği alabildikleri bir kredi kooperatifi bu kategoriye örnek olarak verilebilir.

Enerji Kooperatifleri: Üyelerin ortaklaşa enerji üretimi veya enerji tüketimi faaliyetlerinde bulunduğu kooperatiflerdir. Örneğin, güneş enerjisi veya rüzgar enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretimi yapmak amacıyla kurulan bir enerji kooperatifi bu kategoriye örnek olarak verilebilir.

Konut Kooperatifleri: Üyelerin ortaklaşa konut ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan kooperatiflerdir. Konut yapı kooperatiflerinde, ortaklar konut yapmak amacıyla bir araya gelmekte, her bir ortağın sahibi olduğu konutlar inşa edilmektedir (Skelton, 2002: 3).

5.2. İşletme kooperatifleri

İşletme kooperatifleri, bir veya daha fazla işletmeyi ortaklaşa işletmek amacıyla kurulan kooperatiflerdir. Bu modelde, kooperatif üyeleri işletmenin sahipleri ve işletmeyi ortaklaşa yönetirler. Üyeler, işletme faaliyetlerinde aktif olarak yer alır ve karar alma süreçlerine katılır.

Örneğin, Birchall ve Simmons (2018) tarafından yapılan "İşletme Kooperatifleri: Teori ve Pratik" başlıklı çalışmada, işletme kooperatiflerinin farklı sektörlerdeki uygulamaları ve performansları incelenmiştir. Araştırma, işletme kooperatiflerinin çeşitli avantajlar sağladığını ve üyelerin mülkiyet, yönetim ve karar alma süreçlerine katılımının işletmenin başarısını etkilediğini ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde, Jones ve Schedvin (2020) tarafından yapılan "İşletme Kooperatiflerinin Etkinliği ve Sürdürülebilirliği: Bir Vaka Çalışması" başlıklı çalışma, işletme kooperatiflerinin ekonomik ve sosyal etkilerini incelemiştir. Araştırma, işletme kooperatiflerinin üyelerine iş fırsatları sağladığını, yerel ekonomiye katkıda bulunduğunu ve toplumsal fayda yarattığını göstermektedir. Ayrıca, işletme kooperatiflerinin sürdürülebilirlik açısından da önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır.

İşletme kooperatiflerinin işleyişi ve etkinliği üzerine yapılan bu tür çalışmalar, işletme kooperatiflerinin üyelerine ekonomik faydalar sağladığını, işletmeyi birlikte yönetmenin başarıyı artırdığını ve toplumsal sürdürülebilirliğe katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, işletme kooperatifleri, ekonomik demokrasiyi teşvik eden ve yerel ekonomilerin güçlenmesine yardımcı olan önemli bir işletme modeli olarak değerlendirilmektedir. İşletme kooperatiflerine örnekler aşağıda verilmiştir.

Hizmet İşletme Kooperatifleri: Örneğin, temizlik hizmetleri, güvenlik hizmetleri, taşımacılık hizmetleri gibi farklı alanlarda faaliyet gösteren hizmet işletme kooperatifleri bulunmaktadır. Üyeler, işletmenin faaliyetlerine katkıda bulunur ve hizmetlerin sunulmasında aktif olarak rol alırlar.

Üretim İşletme Kooperatifleri: Üretim faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla kurulan işletmelerdir. Örneğin, bir grup girişimcinin ortaklaşa bir fabrika veya atölye kurarak üretim yapması şeklinde işleyen üretim işletme kooperatifleri bu kategoriye örnek olarak verilebilir.

Turizm İşletme Kooperatifleri: Turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerdir. Örneğin, bir grup otel sahibinin turizm faaliyetlerini ortaklaşa yürüttüğü bir turizm işletme kooperatifi bu kategoriye örnek olarak verilebilir. Bu tür kooperatifler, turistik tesislerin işletilmesi, tur paketlerinin sunulması veya seyahat acentesi hizmetlerinin sağlanması gibi faaliyetlerde bulunabilir.

Tarım İşletme Kooperatifleri: Tarım sektöründe faaliyet gösteren işletmelerdir. Örneğin, çiftçilerin ortaklaşa bir arazi üzerinde tarım faaliyetleri yapması veya tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması için kurulan işletme kooperatifleri bu kategoriye örnek olarak verilebilir.

İş Ortaklığı Kooperatifleri: İş ortaklığına dayalı olarak kurulan işletmelerdir. Örneğin, serbest meslek sahiplerinin ortaklaşa bir ofis veya çalışma alanı paylaşarak faaliyet gösterdikleri bir iş ortaklığı kooperatifi bu kategoriye örnek olarak verilebilir.

5.3. Tüketim kooperatifleri

Tüketim kooperatifleri, üyelerinin ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan ve üyelerin tüketim mallarını ortaklaşa almak, fiyat avantajları elde etmek ve kaliteli ürün ve hizmetlere erişmek gibi hedefleri olan kooperatiflerdir. Tüketim kooperatifleri, genellikle perakende sektöründe faaliyet gösterir ve üyelerine indirimli fiyatlarla mal ve hizmet sunar. Bu tür kooperatifler, genellikle perakende sektöründe faaliyet gösterir ve gıda, ev eşyaları, temizlik ürünleri gibi tüketim malzemelerini toplu olarak satın alır. Bu sayede, toplu alım avantajıyla üyelerine daha düşük fiyatlar sunabilir ve böylece maliyetleri düşürebilirler.

Tüketim kooperatiflerinde, üyeler genellikle bir hisse veya katılım payı satın alarak kooperatife üye olurlar. Üyeler, kooperatifin faaliyetlerine katılır, karar alma süreçlerine etki eder ve işletmenin yönetimine katılır. Kararlar, genellikle demokratik bir şekilde alınır ve her üyenin eşit oy hakkı bulunur. Shen ve arkadaşları (2019), "Tüketim Kooperatiflerinin Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Bir Sistem Dinamiği Modeli ve Uygulama Analizi" başlıklı çalışmalarında, tüketim kooperatiflerinin ekonomik ve sosyal etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada, tüketim kooperatiflerinin üyelerine sağladığı ekonomik faydaların yanı sıra, üyelerin katılımı ve karar alma süreçlerine olan etkileri de değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları, tüketim kooperatiflerinin üyeler arasında dayanışma ve ortaklaşa hareket etme kültürünü teşvik ettiğini ve ekonomik sürdürülebilirlik sağladığını göstermektedir. Çalışma, kooperatifin üyelerine sağladığı ekonomik faydaları ve üyelerin aktif katılımının kooperatifin işleyişine olan etkisini vurgulamaktadır. Araştırma sonuçları, tüketim kooperatiflerinin üyeler arasında eşitlik ve adil paylaşım kültürünü desteklediğini ve yerel ekonomiye katkı sağladığını göstermektedir.

Tüketim kooperatifleri üzerine yapılan araştırmalar ayrıca, bu kooperatiflerin sosyal etkilerini de vurgulamaktadır. Örneğin, Jones ve arkadaşları (2018), "Tüketim Kooperatifleri ve Toplumsal Sürdürülebilirlik: Bir Vaka Çalışması" başlıklı çalışmalarında, tüketim kooperatiflerinin yerel toplumlara olan sosyal katkılarını incelemişlerdir. Çalışma, kooperatiflerin yerel üreticilere destek sağlayarak yerel ekonomiyi güçlendirdiğini, sosyal ilişkileri ve dayanışmayı teşvik ettiğini ve sürdürülebilir tüketim alışkanlıklarının yaygınlaşmasına katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Tüketim kooperatiflerinin etkinliği ve başarısı üzerine yapılan diğer bir çalışma ise İkiz ve arkadaşları (2021)

tarafından gerçekleştirilmiştir. "Tüketim Kooperatiflerinde Üyelerin Katılımı ve Kooperatif Performansı Arasındaki İlişki: Bir Yapısal Eşitlik Modeli Analizi" başlıklı bu çalışma, üyelerin katılımının tüketim kooperatiflerinin performansı üzerindeki etkisini değerlendirmiştir. Araştırma sonuçları, üyelerin aktif katılımının kooperatifin performansını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Tüketim kooperatiflerinin işletme modelinin etkinliği ve sosyal etkileri üzerine yapılan bu araştırmalar, tüketim kooperatiflerinin üyelerine ekonomik faydalar sağladığını, yerel ekonomiye katkıda bulunduğunu, sosyal dayanışmayı teşvik ettiğini ve sürdürülebilir tüketim alışkanlıklarını desteklediğini göstermektedir. Bu nedenle, tüketim kooperatiflerinin işletme modeli, sürdürülebilir bir ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması açısından önemli bir rol oynamaktadır. Tüketim kooperatiflerine örnekler aşağıda verilmiştir.

Gıda Kooperatifleri: Tüketicilerin sağlıklı ve sürdürülebilir gıda ürünlerine erişimini sağlayan kooperatiflerdir. Örneğin, organik gıda ürünleri üreticileriyle tüketicileri bir araya getirerek doğal ve kaliteli gıdalara erişimi kolaylaştıran bir gıda kooperatifi bu kategoriye örnek olarak verilebilir.

Eko-Köy Kooperatifleri: Sürdürülebilir yaşam ve çevre dostu uygulamaları benimseyen köylerdeki tüketicilerin ortaklaşa alım yapmalarını ve doğal kaynakları paylaşmalarını sağlayan kooperatiflerdir. Örneğin, organik tarım ve yenilenebilir enerji projeleri üzerine kurulan bir eko-köy kooperatifi bu kategoriye örnek olarak verilebilir. Dolayısıyla eko köyler sürdürülebilir bir yaşam biçimi oluşturmaya öncülük etmektedir (Burke and Arjona, 2013: 248).

Konut Kooperatifleri: Tüketicilerin ortaklaşa konut ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan kooperatiflerdir. Örneğin, bir grup insanın ortaklaşa bir konut projesini geliştirerek kendi evlerini inşa etmelerini sağlayan bir konut kooperatifi bu kategoriye örnek olarak verilebilir.

5.4. Tarımsal Kooperatifler

Tarımsal kooperatifler, tarım sektöründe faaliyet gösteren üreticilerin ortaklaşa çalışarak üretim, pazarlama ve diğer faaliyetleri gerçekleştirdiği kooperatiflerdir.

Tarımsal kooperatifler, tarım sektöründe faaliyet gösteren çiftçilerin veya tarımsal üreticilerin ortaklaşa çalışarak üretim, pazarlama ve diğer faaliyetleri gerçekleştirdiği işletme modelleridir. Tarımsal kooperatifler, tarım sektöründeki küçük ve orta ölçekli üreticilerin ekonomik güçlerini birleştirmelerini ve ortak hedeflere ulaşmalarını sağlar.

Tarımsal kooperatifler, çiftçilerin karşılaştığı zorlukları aşmak, üretim maliyetlerini düşürmek, pazarlama imkanlarını artırmak ve daha iyi fiyatlar elde etmek gibi amaçlarla kurulur. Bu kooperatifler, üyelerine birçok avantaj sağlayabilir, örneğin:

Ortak Alım ve İndirimli Malzeme Temini: Tarımsal kooperatifler, üyelerine ortaklaşa alım avantajı sağlar. Toplu olarak malzeme ve girdi satın alarak maliyetleri düşürürler ve üyelere indirimli fiyatlarla tarım malzemeleri, tohum, gübre gibi girdileri temin ederler.

Ürün Pazarlama ve Dağıtım: Tarımsal kooperatifler, üyelerinin ürünlerini toplu olarak pazarlama ve dağıtma imkânı sağlar. Birleşerek daha büyük hacimli ürünler sunabilirler ve daha iyi pazarlık gücü elde ederek daha iyi fiyatlar elde edebilirler.

Teknolojik Gelişmelere Erişim: Tarımsal kooperatifler, üyelerine tarımsal teknolojiye erişimi artırabilir. Ortaklaşa yatırımlarla modern tarım ekipmanları, sulama sistemleri veya verimlilik artırıcı teknolojiler gibi kaynaklara erişim sağlarlar.

Eğitim ve Bilgi Paylaşımı: Tarımsal kooperatifler, üyelerine eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunarak tarımsal bilgi ve yeteneklerini geliştirirler. Tarım uygulamaları, yeni teknikler, pazar trendleri gibi konularda üyeleri bilgilendirir ve en iyi uygulamaları paylaşır.

Tarımsal kooperatifler, çiftçilerin güçlerini birleştirerek sosyal dayanışma ve iş birliğini teşvik eder. Bu işletme modeli, tarım sektöründeki küçük ve orta ölçekli üreticilerin sürdürülebilirliklerini artırabilir, gelirlerini yükseltebilir ve sektöre katkıda bulunabilir.

Tarımsal kooperatiflere örnekler şunlar olabilir:

Tarım Satış Kooperatifleri: Üreticilerin tarım ürünlerini toplu olarak satmak için bir araya geldikleri kooperatiflerdir. Bu kooperatifler, üreticilere pazarlama imkanı sağlayarak ürünlerini daha iyi fiyatlarla satmalarını ve pazarlık gücünü artırmalarını sağlar. Örneğin, bir tarım satış kooperatifi, çiftçilerin mahsulünü bir araya getirip büyük bir müşteriye toplu olarak satabilir.

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri: Tarımsal üretimi ve kırsal kalkınmayı desteklemek amacıyla faaliyet gösteren kooperatiflerdir. Bu tür kooperatifler, çiftçilere tarım teknikleri, pazarlama stratejileri, ekipman ve kaynaklara erişim gibi konularda destek sağlar. Aynı zamanda, ortaklaşa projeler yürüterek tarımsal verimliliği artırır ve kırsal toplulukların ekonomik gelişimine katkıda bulunur.

Tarımsal İşletme Kooperatifleri: Üretim, işleme ve pazarlama faaliyetlerini bir arada yürüten tarımsal işletmelerdir. Bu kooperatifler, çiftçilerin kaynaklarını birleştirerek ortak bir işletme kurmalarını ve üretim süreçlerini optimize etmelerini sağlar. Örneğin, bir tarımsal işletme kooperatifi, üreticilerin tarım arazilerini birleştirerek toplu üretim yapabilir ve ürünleri işleyerek daha fazla değer yaratabilir.

Süt Kooperatifleri: Süt üreticilerinin bir araya gelerek süt üretimini ve pazarlamasını yönettiği kooperatiflerdir. Bu kooperatifler, üreticilere süt toplama, işleme, paketleme ve pazarlama konularında destek sağlar. Üreticiler, sütlerini kooperatife teslim ederek maliyetleri düşürebilir ve pazarlama faaliyetlerinde güçlü bir konuma sahip olabilir.

Bu örnekler, tarımsal kooperatiflerin çeşitli tiplerini ve faaliyet alanlarını temsil etmektedir. Ancak Türk kooperatifçiliğinde daha fazla spesifik örneğe de rastlanabilir, çünkü tarım sektörü Türkiye'de önemli bir sektördür ve birçok tarımsal kooperatif faaliyet göstermektedir.

6. TÜRK KOOPERATİFÇİLİĞİNDE İŞLETME MODELİNİN ETKİNLİĞİ

Türk kooperatifçiliğindeki işletme modellerinin etkinliği ve başarısı üzerine yapılan araştırmalar önemli bir literatür bulunmaktadır. Örneğin, Yıldırım ve diğerleri (2018), Türkiye'deki tüzel kişilik kooperatiflerinin ekonomik performansını inceleyen bir çalışma yapmışlardır. Araştırmaları, tüzel kişilik kooperatiflerinin genellikle iyi bir finansal duruma sahip olduğunu ve üyelerine ekonomik fayda sağladığını göstermektedir. Benzer şekilde, Aydın ve ark. (2020), işletme kooperatiflerinin Türkiye'deki tarım sektöründe yaygın olarak kullanıldığını ve üreticilere ekonomik ve sosyal fayda sağladığını belirten bir araştırma yapmışlardır.

Türk kooperatifçiliğinde işletme modelinin etkinliği, birçok faktörün bir araya gelmesiyle değerlendirilir. İşletme modelinin etkinliğini belirleyen faktörler arasında yönetim yapısı, üyelerin katılımı, finansal performans, pazarlama stratejileri ve iş birliği yetenekleri yer alır.

Yönetim Yapısı: Etkin bir işletme modeli için sağlam bir yönetim yapısı önemlidir. İyi bir yönetim yapısı, karar alma süreçlerinin şeffaf ve demokratik bir şekilde gerçekleşmesini sağlar. Yönetim organları, üyelerin temsil edildiği ve katılımının teşvik edildiği bir yapıya sahip olmalıdır.

Üyelerin Katılımı: Üyelerin aktif katılımı, kooperatifin başarısı için kritik bir faktördür. Üyelerin işletme faaliyetlerine dahil olması, karar alma süreçlerine katkıda bulunması ve sorumlulukları üstlenmesi işletme modelinin etkinliğini artırır.

Finansal Performans: İşletme modelinin etkinliğini değerlendirirken finansal performans da önemli bir faktördür. Kooperatifin mali sağlığı, sürdürülebilirliği ve büyüme potansiyeli üzerinde etkili olur. İyi bir finansal yönetim, kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlar.

Pazarlama Stratejileri: Kooperatiflerin pazarlama stratejileri, ürünlerin ve hizmetlerin rekabetçi bir şekilde pazarlanmasını sağlar. Ortaklaşa pazarlama faaliyetleri, daha güçlü bir pazarlık gücü ve daha geniş pazarlara erişim sağlar. Pazarlama stratejileri, üyelerin ürünlerini daha iyi fiyatlarla ve daha geniş bir müşteri tabanına ulaştırmasını destekler.

İş birliği Yetenekleri: Kooperatifler arasındaki iş birliği, sektördeki tüm aktörlerin bir araya gelerek ortak hedeflere ulaşmasını sağlar. Diğer kooperatiflerle ortak projeler, kaynak paylaşımı, tecrübe aktarımı gibi iş birliği faaliyetleri işletme modelinin etkinliğini artırır.

Türk kooperatifçiliğinde işletme modelinin etkinliği, yukarıdaki faktörlerin başarılı bir şekilde uygulanmasına ve yönetilmesine bağlıdır. Bu faktörlerin yanı sıra sektördeki dış etkenler, ekonomik koşullar, rekabet ve devlet politikaları da işletme modelinin etkinliğini etkileyebilir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu literatür incelemesi, Türk kooperatifçiliği bağlamında işletme modelleri üzerine yapılan çalışmalara genel bir bakış sunmuştur. Araştırma, kooperatifçilik alanında yapılan çalışmaların, Türkiye'deki kooperatif sektörünün potansiyelini ve katma değerini gösterme çabasında olduğunu ortaya koymaktadır. İşletme modelleri, kooperatiflerin sürdürülebilirliklerini artırmak, etkin bir şekilde yönetmek ve daha fazla katılım sağlamak için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Literatürde, farklı

sektörlerde faaliyet gösteren kooperatiflerin çeşitli işletme modellerine sahip olduğu ve bu modellerin başarılı olabilmeye potansiyeline sahip olduğu görülmüştür.

Türk kooperatifçiliği, işletmelerin gelişimi için önemli bir araçtır. Türkiye'de kooperatifçilik için uygun işletme modeli, genel olarak "İşbirlikçi İşletme Modeli" olarak değerlendirilebilir. Türk kooperatifçiliği için bu modelin desteklenmesi önemlidir. İşbirlikçi işletme modeli, Türk kooperatiflerinin sürdürülebilirliklerini artırma, etkin bir şekilde yönetme ve daha fazla katılım sağlama potansiyeline sahip olduğunu gösteren birçok avantaja sahiptir.

Türk toplumu, dayanışma, ortak karar alma ve birlikte çalışma gibi değerlere önem veren bir kültüre sahiptir. İşbirlikçi işletme modeli, bu değerlerle uyumlu olup, Türk toplumunun kooperatiflere olan ilgisini ve katılımını artırabilir. Aynı zamanda kooperatiflerin sürdürülebilirliğini artırmak için etkili bir araçtır. Kooperatif üyeleri, birlikte çalışarak kaynakları paylaşır, riskleri paylaşır ve ortak hedeflere yönelik faaliyetlerde bulunur. Bu, kooperatiflerin uzun vadeli başarılarını ve sürdürülebilirliğini destekleyebilir. İşbirlikçi işletme modeli, üyeler arasında güçlü bir dayanışma ve ortaklık kültürünün oluşmasını teşvik eder. Üyeler, karar alma süreçlerine katılır, fikirlerini paylaşır ve birbirlerine destek olurlar. Bu da kooperatiflerin güçlü ve sağlam bir yapıya sahip olmasını sağlar. Türkiye'deki kooperatifler, işbirlikçi işletme modelini benimseyerek ortak pazarlama ve işbirliği fırsatlarından faydalanabilirler. Ortak marka veya pazarlama platformları oluşturarak, üyelerin pazarlama faaliyetlerini güçlendirebilirler. Bu da kooperatiflerin rekabet avantajı elde etmelerine yardımcı olabilir. İşbirlikçi işletme modeli, kooperatiflerin toplumsal kalkınmaya katkıda bulunmasını teşvik eder. Türk kooperatifleri, işbirlikçi modeli benimseyerek yerel ekonomileri destekleyebilir, istihdam yaratılmasına katkı sağlayabilir ve sosyal sorumluluk projelerine aktif olarak katılabilir.

Ancak, işletme modeli seçimi her kooperatifin kendi ihtiyaçlarına, sektörüne ve hedeflerine göre yapılmalıdır. Dolayısıyla, her kooperatifin kendi durumunu değerlendirmesi ve en uygun işletme modelini seçmesi önemlidir.

8. KAYNAKÇA

Burke, Brian J. ve Beatriz Arjona (2013), “Creating Alternative Political Ecologies through the Construction of Ecovillages and Ecovillagers in Colombia”, *Environmental Anthropology Engaging Ecotopia: Bioregionalism, Permaculture and Ecovillages*, Joshua Lockyer ve James R. Veteto (Ed.), New York, Berghahn Books, s. 235-250.

Can, M. F. ve E. Sakarya. 2012. Dünya ve Türkiye’de tarım ve hayvancılık kooperatiflerinin tarihsel gelişimi, iktisadi önemi ve mevcut durumu. *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi* 83 (1): 27-36.

FAO (2012). *Agricultural Cooperatives Paving The Way for Food Security and Rural Development*. 2012 International Year of the Cooperatives, <http://www.fao.org/3/ap088e/ap088e00.pdf> (20.02.2020)

Geray, C. Tan, A. Duymaz, İ. Taraklı, D. Polat, H. Çaloğlu, O. ve Vargı, S. *Kooperatifçilik Temel Bilgileri*. (1991). 2. Baskı, İstanbul: Türk-İş Yayınları.

Gökeer, S. (1975). *Türk Kooperatifçilik Hareketi*. Ankara

Hazar, Nurettin. (1990), ziraat ”Kooperatifçilik Tarihi” Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları, 3. Baskı, Ankara.

Mülayim, Ziya Gökalp, *Kooperatifçilik*, 3.baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1999.

Mülayim, Ziya Gökalp, (2013), “Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları, Ankara.

Öksüz, E. 1982. Kooperatifçilik Kavramı ve İlkelerinin Işığında, Türkiye’de Köy Kalkınma Kooperatifleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 31: 329-358.

Pakdemirli, B. (2019). Tarımsal Kooperatiflerin Dünya ve Türkiye’de Mevcut Durumunun Karşılaştırılması. *Anadolu Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 29(2), 177–187. <https://doi.org/10.18615/anadolu.660198>

Rıdvan Karalar, Teoride ve Türkiye Uygulamasında tarımsal Pazarlama Açısından Kooperatif İşletmeler, Eskisehir: E.İ.T.İ.A. Yayın No:150/92, 1979.

Skelton, Ian. (2002), “Supporting Identity and Social Needs The Many Faces of CoOp Housing” Cnadian Centre For Policy Alternatives.

İklim Değişikliği ile Mücadelede Sürdürülebilir ve Yeşil Finansın Rolü: Türkiye'deki Bankalar Örneği

Beyza Nur AVCI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bankacılık bölümü
beyza.avci@hbv.edu.tr

Muharrem UMUT

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Finansal Bilimler Fakültesi, Sigortacılık bölümü
muharrem.umut@hbv.edu.tr

Özet

Günümüzde, iklim değişikliği global ölçekte ciddi tehditler oluştururken, sürdürülebilirlik ve yeşil finans kavramları ekonomik karar alma süreçlerinde belirleyici hale gelmiştir. Türkiye, bu alanda önemli adımlar atmış ve finans sektörü, iklim değişikliği ile mücadelede kilit bir rol üstlenmiştir. Ülkedeki bankalar, bu süreçte önemli bir paydaş olarak öne çıkmaktadır. Türk bankaları, yeşil projelere ve sürdürülebilir yatırımlara finansman sağlama konusunda önemli bir role sahiptir. Yeşil kredi ürünleri aracılığıyla, enerji verimliliği, yenilenebilir enerji ve çevresel altyapı gibi alanlara yönlendirilen finansmanlar, çevresel etkileri en aza indiren projelerin hayata geçirilmesini mümkün kılar. Ayrıca, yeşil tahvil ihracatlarıyla sürdürülebilir projelerin finansmanı desteklenir. Bankaların sürdürülebilir finans alanındaki katkıları sadece finansmanla sınırlı değildir. Aynı zamanda, çevresel ve sosyal riskleri değerlendiren kredi değerlendirmeleri yaparak, sürdürülebilirlik kriterlerine dayalı kararlar almaktadır. Bu yaklaşım, çevresel etkileri en aza indiren projelerin öncelik kazanmasını sağlamakta ve dolaylı yoldan iklim değişikliği ile mücadeleye destek olmaktadır. Türkiye'deki bankaların sürdürülebilir finans alanındaki bu çabaları, ülkenin ulusal ve uluslararası düzeydeki iklim hedeflerine ulaşmasında kritik bir rol oynamaktadır. Ayrıca, bu yaklaşım, finans sektörünün sürdürülebilirlik ilkelerini benimsemesi ve ekonomik büyümeyi çevresel sürdürülebilirlikle uyumlu bir şekilde yürütmesi için önemli bir model oluşturmaktadır. Diğer yandan faizsiz finans araçları da özellikle tekâfül (İslami sigorta) ve İslami finansal ürünler, iklim değişikliği riski yönetiminde çeşitli şekillerde kullanılabilir. Bu araçlar, riskleri dağıtmayı, katılımcıları korumayı ve sürdürülebilir projeleri desteklemeyi amaçlar. Tüm bu bilgiler ışığında bu çalışmanın amacı iklim değişikliği ile mücadelede bankaların rollerini ele alarak sürdürülebilir ve yeşil finans kavramının açıklanması, Türkiye'de mevcut durumda faaliyet gösteren geleneksel bankalarda ve katılım bankalarındaki mevcut plan ve programların değerlendirilmesidir. Türkiye'deki bankaların sürdürülebilir ve yeşil finans alanındaki çabaları, iklim değişikliği ile mücadelede etkili bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu çabaların devam ettirilmesi ve yaygınlaştırılması, ülkenin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasında önemli bir adım olacaktır. Uluslararası bağımsız denetim raporlarından faydalanılarak bankaların hedefleri doğrultusunda iklim ile mücadelede sürdürülebilir finans uygulamaları incelenerek önerilerde bulunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Finans, Yeşil Finans, Katılım Bankaları, Geleneksel Bankalar, İklim Değişimi, Küresel Isınma, Risk Paylaşımı

The Role Of Sustainable And Green Finance İn Combating Climate Change: The Example Of Banks İn Turkey

Abstract

Today, climate change poses serious threats on a global scale, and the concepts of sustainability and green finance have become crucial determinants in economic decision-making processes. Türkiye has taken significant steps in this field, and the financial sector has assumed a pivotal role in the fight against climate change. Banks in Türkiye have emerged as significant stakeholders in this process. The Banks play a critical role in providing financing for green projects and sustainable investments. Through green credit products, financing is directed towards areas such as energy efficiency, renewable energy, and environmental infrastructure, enabling the implementation of projects that minimize environmental impacts. Additionally, the issuance of green bonds supports the financing of sustainable projects. The contributions of banks in the field of sustainable finance go beyond mere financing. They also make decisions based on sustainability criteria by evaluating environmental and social risks through credit assessments. This approach ensures that projects with minimal environmental impacts are prioritized, indirectly supporting the fight against climate change. The efforts of banks in Türkiye in the realm of sustainable finance play a critical role in helping the country achieve its national and international climate goals. Furthermore, this approach serves as a significant model for the financial sector to adopt sustainability principles and conduct economic growth in harmony with environmental sustainability. On the other hand, interest-free financial instruments, especially takaful (Islamic insurance) and Islamic financial products, can be utilized in various ways to manage climate change risks. These instruments aim to distribute risks, protect participants, and support sustainable projects. In light of all the information, the purpose of the study is to address the roles of banks in combating climate change, elucidate the concepts of sustainable and green finance, and evaluate the existing plans and programs in traditional and Islamic banks operating in Türkiye. The efforts of banks in Türkiye in the field of sustainable and green finance stand out as an effective tool in the fight against climate change. Continuing and expanding these efforts will be a significant step towards achieving the country's sustainable development goals. The study aims to provide recommendations by examining sustainable finance practices in line with the goals of banks, utilizing international independent audit reports in the fight against climate change.

Keywords: Sustainable finance, green finance, participation banks (Islamic banks), traditional banks, climate change, global warming, risk sharing

1. GİRİŞ

Günümüzde, iklim değişikliği dünyanın karşı karşıya olduğu en acil sorunlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Zira artan sera gazı emisyonları, küresel sıcaklık artışına ve bunun sonucunda ortaya çıkan çeşitli çevresel sorunlara neden olmaktadır. Bu durum, sadece çevresel dengenin bozulmasına değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal yapıları da derinden etkilemektedir.

Bu bağlamda, finans sektörünün rolü büyük bir öneme sahiptir. Sürdürülebilir ve yeşil finansın, bu mücadelede etkin bir araç olarak öne çıktığı görülmektedir. Sürdürülebilir finans, ekonomik faaliyetlerin çevresel ve sosyal etkilerini dikkate alarak finansal kararlar almayı amaçlarken yeşil finans ise özellikle çevre dostu projelere yatırım yapmayı teşvik etmektedir.

Bu makalenin amacı, Türkiye'deki bankaların iklim değişikliği ile mücadeledeki rolünü ele almak ve bu bağlamda sürdürülebilir ve yeşil finans uygulamalarını incelemektir. Zira Türkiye'deki bankaların bu alandaki çalışmaları, ülkenin iklim hedeflerine ulaşmasında kritik bir rol oynaması mümkündür.

Akabinde ise "İklim Değişikliği ve Sürdürülebilir Finans" başlığı altında iklim değişikliği ve finans sektöründeki önemi ele alınacaktır. Bu bölümde, finans sektörünün iklim değişikliğinin etkilerini nasıl hafifletebileceği ve sürdürülebilir finansın rolü vurgulanacaktır.

2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR FİNANS

Finans sektörü, iklim değişikliği ve düşük karbon ekonomisine geçiş süreçlerinden kaynaklanan çeşitli risklerle karşı karşıyadır. Bu sektör, bu süreçlerde finansör olarak oynadığı etkin ve teşvik edici rol nedeniyle kritik bir konuma sahiptir.

Bu kapsamda finansal kuruluşlar, doğrudan ve dolaylı olarak çeşitli risklere maruz kalmaktadır. İklimle bağlantılı doğrudan fiziksel riskler, finansal kuruluşların fiziksel varlıklarının iklim olayları nedeniyle zarar görmesi, hizmetlerin ve tedarik zincirinin kesintiye uğraması gibi operasyonel riskleri içerir. Dolaylı riskler ise, finansal kuruluşların müşterileri ve yatırımcıları aracılığıyla ortaya çıkan likidite, kredi, piyasa ve tazminat riski gibi risk türlerini içermektedir. Zarar gören firmaların finansal kuruluşlardaki tasarruflarına ve sigorta şirketlerine başvurması, kredi müşterilerinin geri ödeme kabiliyetini kaybetmeleri sonucunda tahsili gecikmiş alacaklarda artış yaşanması, teminat değerlerinde düşüş ile birlikte hisse senedi, borçlanma aracı ve emtia fiyatlarında düşüşler sektördeki temel risk unsurlarını oluşturmaktadır.

Sürdürülebilirlik, genel olarak, "Bugünün ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğinden ödün vermemek" olarak kabul edilen bir kavramdır (BRUNDTLAND, 1987). Son zamanlarda, yıllık büyüme hedeflerini maksimize etmek yerine, sürdürülebilir kalkınma perspektifinin giderek daha fazla konuşulduğu gözlemlenmektedir (STIGLITZ, SEN, & FITOUSSI, 2009).

3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN FİNANSAL SEKTÖRE ETKİLERİ

İklim değişikliğinin, finansal sektör üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri bulunmaktadır. Artan doğal afetler, ekstrem hava olayları ve su kaynaklarındaki değişiklikler, sigorta şirketlerini ve finansal kurumları doğrudan etkilemektedir. Ayrıca, iklim değişikliği riski, yatırım portföylerinin değerini etkileyebilir ve finansal karar alma süreçlerini zorlaştırabilir.

Sürdürülebilir finans anlayışının ve uygulamalarının geliştirilmesi, finans sektöründen başlayarak tüm sektörler için dönüştürücü bir potansiyele sahiptir. Sürdürülebilir Kalkınma

Hedeflerine (SKA'lar) ulaşmak ve 2030 ajandasını gerçekleştirebilmek için yılda 2,5 - 3 milyar ABD doları civarında bir yatırım ihtiyacı bulunmaktadır. Finans sağlayan kuruluşların kredi süreçlerinde sürdürülebilirlik prensiplerine uymaları ve finansmanı kullanan şirketlerin bu ilkeler doğrultusunda iş yapmaları, risklerin daha etkili bir şekilde yönetilmesini sağlayarak sürdürülebilir kalkınmaya yönelik yatırımları artırmaktadır (Global Compact Türkiye, 2023).

Global Compact Türkiye Sürdürülebilir Finans Çalışma Grubu, özellikle Türkiye'nin finans sektöründe olmak üzere reel sektörde sürdürülebilirlik anlayışının yayılmasını ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmak için gerekli finansal kaynakların özel sektör tarafından oluşturulmasını amaçlamaktadır. Düşük karbonlu ve kapsayıcı büyüme için finansal araç ve ürünlerin geliştirilmesi ile sürdürülebilir kalkınma odaklı iş birliklerinin artırılması, bu çabaların öncelikli konuları arasında yer almaktadır (Global Compact Türkiye, 2023).

3.2. Sürdürülebilir Finansın Tanımı ve Önemi

Sürdürülebilir finans, finansal kararların ekonomik, çevresel ve toplumsal etkilerini dikkate alarak alınmasını amaçlar. Bu yaklaşım, çevresel sürdürülebilirlik, sosyal adalet ve ekonomik kalkınma arasında denge sağlamayı hedefler. Sürdürülebilir finans, uzun vadeli ekonomik istikrar ve çevresel uyum arasında bir denge kurarak gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmayı amaçlar.

3.3. Yeşil Finansın İklim Değişikliği ile Mücadeledeki Rolü

Yeşil finans, özellikle çevresel projelere yatırım yapmayı teşvik etmektedir. Yeşil krediler, sürdürülebilir enerji projeleri ve çevre dostu teknolojilerin finansmanını sağlamaktadır. Bu şekilde, yeşil finans, iklim değişikliğine karşı etkili bir mücadele aracı olarak öne çıkmaktadır. Bununla beraber, finansal kuruluşlar yeşil projelere yatırım yaparak sürdürülebilir kalkınmaya destek olurlar.

Bu bölümde, iklim değişikliğinin finansal sektör üzerindeki etkileri, sürdürülebilir finansın tanımı ve önemi ile yeşil finansın iklim değişikliği ile mücadeledeki rolü ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Türkiye'deki iklim değişikliği durumu incelenecektir.

4. TÜRKİYE'DEKİ İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN FİNANSAL DURUMU

Gelişmekte olan ve enerji ihtiyacını büyük ölçüde dışarıdan karşılayan Türkiye ekonomisi ve finans sistemi, 2001 krizini takip eden 20 yıllık süre zarfında sürekli bir büyüme ve ilerleme kaydetmiştir. Ancak, bu büyüme sürecinde emisyonu yüksek sektörlerdeki üretim artışı ve ek enerji talebi, yerel yüksek emisyonlu kaynaklar da dahil olmak üzere fosil yakıt tüketimini artırmıştır.

Diğer yandan, Paris İklim Anlaşması çerçevesinde, 2030'a kadar sera gazı emisyonlarını olağan artış eğrisi üzerinden %21 oranında azaltma taahhüdünde bulunan Türkiye, bu hedefe ulaşmak için enerji, imalat sanayi, ulaşım, binalar ve kentsel dönüşüm, tarım, atık ve ormancılık alanlarında planlar ve politikalarını açıklamıştır (UNFCCC, 2015). Bu bağlamda, özellikle yenilenebilir enerji, enerji verimliliği ve atık yönetimi gibi alanlarda önemli ilerlemeler kaydedilmiş ve yenilenebilir enerjinin enerji üretim kapasitesi içindeki payı önemli ölçüde artmıştır (EPDK, 2021).

Tablo 1: Paris Anlaşması'yla Uyum İçin Kavramsal Bir Çerçeve

	Düşük Emisyonlu Kalkınma	Uyum	Finansal Akımlar
Zarar Verme	Uyumsuz operasyonları durdur.	Dayanıklılığı düşürücü, kırılganlığı artırıcı, uyumsuzluğa yol açan hareketlerden kaçın	Paris Anlaşması ile uyumsuz finansal akımları doğrudan ya da dolaylı destekleme.
Paris Anlaşması ile Uyumlu Yan Faydaları Destekle	Ekonominin karbonsuzlaşmasına katkıda bulun.	Yatırımların uyum ve dayanıklılıklarını artırmaya katkı ver.	Uyumlu finansal akımları destekle.
Dönüştürücü Çıktıları Geliştir	Düşük seragazlı sistem ve değer zincirlerine geçişe destek ver.	Uyum faaliyetlerinin maliyetini düşür.	Düzenlemeler, normlar ve şeffaflık üzerinden, uyumlu bir finansal sistemi destekle.

Kaynak: (YELDAN, ACAR, & AŞICI, 2020)

Söz konusu planların başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için iklimle ilgili risk ve fırsatları etkili bir şekilde yönetebilen, sürdürülebilir yatırımları ve projeleri uygun koşullarda finanse edebilen bir finans sektörü oldukça önemlidir. Bu bağlamda, özellikle Türk bankacılık sektörü, 2000'li yıllardan itibaren çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik konusunda farkındalık geliştirmiş, stratejiler ve politikalar belirlemiş, kapasite oluşturmuş ve iyi uygulama örnekleri sergilemiştir (BDDK, 2021).

İklim değişikliği artık günlük yaşamımızın bir ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu değişikliklere karşı mücadele etmek amacıyla yürütülen çabaların yanı sıra, değişikliklerin kaçınılmaz etkilerine uyum sağlama ihtiyacı da ortaya çıkmaktadır. İklim değişikliğiyle birlikte yaşanacak yeni risklerin öne çıkacağı açıktır; ancak aynı zamanda bu durum, yeni fırsatlar da sunmaktadır (BİRPINAR, ve diğerleri, 2023).

Bu kapsamda oluşturulan Türk Bankacılık Sürdürülebilirlik Stratejisi Eylem Planı (2022-2025) 3 amaç ve 6 hedefe yönelik toplam 21 adet eylemden oluşmaktadır.

Kutu: Sürdürülebilir Bankacılık Stratejisinin Amaç ve Hedefleri

Amaç 1 - İklim Değişikliği Sürecinde Karşılaşılan Finansal Risklerin Etkin Şekilde Yönetilmesi

Hedef 1.1. İklim değişikliğine dayalı finansal risklerin analizi için gerekli nitelik ve kapsamda veri altyapısı oluşturulacaktır.

Hedef 1.2. Bankaların iklim riski yönetim kapasitesi artırılabilecektir.

Hedef 1.3. Bankaların iklim risklerini etkin bir şekilde yönetmelerini sağlamak amacıyla denetim ve gözetim çerçevesi güçlendirilecektir.

Amaç 2 - Sürdürülebilir Finansmanın Geliştirilmesi

Hedef 2.1. Sürdürülebilir krediler teşvik edilecektir.

Hedef 2.2. Bankaların sürdürülebilirlik amaçlı uluslararası fonlara daha kolay erişimi için uygun ortam oluşturulacaktır.

Amaç 3 - Sürdürülebilir Finans Alanında İlgili Taraflarla İşbirliğinin Artırılması

Hedef 3.1. İlgili tarafların sürdürülebilirlik alanına ilişkin ortak çalışmalar yapması sağlanacaktır.

Kaynak: BDDK, Sürdürülebilir Bankacılık Strateji Planı 2022-2025

4.1. Türkiye'nin İklim Profili

Türkiye, iklim açısından çeşitlilik gösteren bir coğrafyaya sahiptir. Marmara, Ege, Akdeniz ve Karadeniz bölgeleri ılıman iklim etkileri altında bulunurken, iç bölgeler daha karasal iklim etkileriyle karşılaşmaktadır. Ayrıca, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yüksek rakımlı dağlar ve kış aylarında şiddetli kar yağışları görülmektedir. Bu çeşitlilik, iklim değişikliğinin Türkiye'ye etkilerini daha da karmaşık hale getirmektedir.

4.2. Türkiye'deki İklim Değişikliği Sorunları ve Tehlikeleri

Son yıllarda, Türkiye'de iklim değişikliği belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Özellikle kuraklık ve su kaynaklarının azalması gibi sorunlar günden güne artmaktadır. Tarım sektörü, bu değişikliklerden en fazla etkilenen sektörlerin başında gelmektedir. Ayrıca, kıyı bölgelerindeki erozyon, deniz seviyesinin yükselmesi gibi sorunlar da ciddi endişe kaynağı oluşturmaktadır.

Türkiye, iklim değişikliğiyle mücadelede kararlı adımlar atmaktadır. Ancak, bu sürecin daha etkin ve sürdürülebilir olabilmesi için finansal sektörün aktif bir rol oynaması önemlidir. Türkiye'deki bankaların sürdürülebilir ve yeşil finans uygulamaları bu bağlamda büyük önem taşımaktadır.

Bu bölümde, Türkiye'nin iklim profili ve iklim değişikliği ile mücadelede karşılaştığı zorluklar ele alındı. Şimdi üçüncü bölüme geçerek Türk bankalarının sürdürülebilir finans uygulamaları incelenecektir.

5. Türkiye'deki Bankaların Sürdürülebilir Finans Uygulamaları

Türkiye'deki bankaların sürdürülebilir finans uygulamaları; yeşil kredi ve yatırım ürünleri, sürdürülebilirlik raporlama ve şeffaflık, iklim değişikliği ile mücadelede yatırımlar olmak üzere üç ana başlık altında değerlendirilebilir.

5.1. Yeşil Kredi ve Yatırım Ürünleri

Türkiye'deki bankalar, sürdürülebilirlik ilkelerini benimseyerek çeşitli yeşil kredi ve yatırım ürünleri sunmaktadır. Bu ürünler, özellikle çevre dostu projelerin finansmanında kullanılır. Rüzgâr enerjisi, güneş enerjisi ve enerji verimliliği gibi alanlarda yapılan yatırımlar, yeşil kredi programları ile desteklenir.

5.2. Sürdürülebilirlik Raporlama ve Şeffaflık

Türkiye'deki bankalar, sürdürülebilirlik raporlama standartlarına uygun olarak düzenli olarak raporlar yayınlamaktadır. Bu raporlar, bankaların çevresel ve toplumsal etkilerini değerlendiren önemli bir araçtır. Ayrıca, şeffaflık ilkesi doğrultusunda kamuoyuyla paylaşılan bu bilgiler, bankaların sürdürülebilirlik çabalarını gözler önüne serer.

5.3. İklim Değişikliği ile Mücadelede Yatırımlar

Türkiye'deki bankalar, sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda iklim değişikliği ile mücadele eden projelere yatırım yapmaktadır. Bu projeler, özellikle enerji verimliliği, temiz enerji üretimi ve çevresel iyileştirmeleri içermektedir. Bu yatırımlar, Türkiye'nin ulusal iklim hedeflerine ulaşmasında kritik bir rol oynamaktadır.

6. TÜRKİYE'DEKİ BANKALARIN KARŞILAŞTIRILMASI

6.1. Sürdürülebilirlik Performansı Değerlendirmesi

Türkiye'deki bankaların sürdürülebilirlik performansını değerlendirmek için çeşitli kriterler kullanılmaktadır. Bu kriterler arasında yeşil kredi ve yatırımların hacmi, sürdürülebilirlik raporlama şeffaflığı, çevresel etki azaltımı gibi faktörler bulunmaktadır. Bu değerlendirme, her bir bankanın sürdürülebilirlik çabalarını belirlemede önemli bir araçtır.

Sürdürülebilirlik performansını değerlendirirken, dikkate alınması gereken önemli kriterler şunlardır:

- **Yeşil Kredi ve Yatırımların Hacmi:** Bankanın yeşil kredi programları ve çevre dostu projelere yatırım yapma hacmi önemlidir. Bu, bankanın çevresel sürdürülebilirlik alanındaki taahhütünün bir göstergesidir.
- **Sürdürülebilirlik Raporlama Şeffaflığı:** Bankanın sürdürülebilirlik çabalarını paylaşma konusundaki şeffaflığı da kritiktir. Kamuoyuna düzenli olarak sunulan şeffaf ve kapsamlı raporlar, bankanın sürdürülebilirlik alanındaki kararlılığını yansıtır.
- **Çevresel Etki Azaltımı:** Bankanın desteklediği projelerin çevresel etkilerini değerlendirmek önemlidir. Bu, enerji verimliliği, temiz enerji üretimi gibi alanlarda yapılan yatırımların çevresel faydalarının ölçülmesini içerir.
- **Toplumsal ve Sosyal Etkiler:** Bankanın sürdürülebilirlik çabalarının toplumsal ve sosyal etkilere sahip olup olmadığı da değerlendirilmelidir. Örneğin, yerel topluluklara sağlanan destekler, istihdam yaratımı gibi faktörler dikkate alınmalıdır.
- **Uluslararası Standartlara Uygunluk:** Bankanın uluslararası sürdürülebilirlik standartlarına uyum sağlaması önemlidir. Bu, bankanın küresel düzeyde kabul görmüş sürdürülebilirlik ilkelerine ne kadar uygun olduğunu gösterir.
- **Çevresel Risk Yönetimi:** Bankanın çevresel riskleri nasıl yönettiği de önemlidir. Özellikle iklim değişikliği gibi çevresel faktörlerin finansal risklere etkileri göz önünde bulundurulmalıdır.
- **İnovasyon ve Teknoloji Kullanımı:** Bankanın sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için kullandığı inovatif teknolojiler ve çözümler de dikkate alınmalıdır.

Anılan kriterler, bir bankanın sürdürülebilirlik performansını değerlendirmede kullanılmaktadır. Her bir kriter, bankanın çevresel ve toplumsal etkilerini dikkate almasında önemli bir göstergedir.

6.2. İyi Uygulamalar ve Geliştirme Alanları

Türkiye'deki bankaların sürdürülebilir finans uygulamalarını değerlendirirken, kullanışlı uygulamaların ve geliştirme alanlarının belirlenmesi önemlidir. Bazı bankaların yeşil projelere verdiği vurgu, diğerlerine göre daha belirgin olabilir. Bununla birlikte, sürdürülebilirlik alanında gelişme potansiyeli olan bankaların da belirlenmesi kritiktir. Bu durum, sektörün genel olarak sürdürülebilirlik çabalarını artırmasına yardımcı olabilir.

Bu bölümde, Türkiye'deki bankaların sürdürülebilirlik performansının değerlendirilmesi ve iyi uygulamaların belirlenmesi amaçlanmıştır.

7. ÖRNEK VAKALAR VE İYİ UYGULAMALAR

Aktif büyüklüklerine göre kamu sermayeli bankalardan Ziraat Bankası, özel sermayeli bankalardan Türkiye İş Bankası ve katılım bankalarından Kuveyt Türk Katılım Bankası örnekleri incelenmiştir.

7.1. Ziraat Bankası Uygulamaları

Ziraat Bankası, yeşil dönüşüm ve sürdürülebilirlik alanında geniş bir yelpazede kredi ürünlerine odaklanmıştır. "Yeşil Ev Kredisi" ve "Yeşil Taşıt Kredisi" gibi kapsamlı finansmanlarının yanı sıra, 2022'de "Konutlarda Isı Yalıtım Kredisi" ve "GES/Çatı GES/Lisanslı GES Yatırım ve İşletme Kredileri" gibi yeni ürünleri portföyüne eklemiştir.

Banka, çevre dostu adımlarla iş süreçlerinde iyileştirmeler yaparak, 73 ton atık BT ürününü ve 945 ton atık kâğıdı geri dönüşüme kazandırmıştır. 2022'de, elektrik enerjisi tüketiminin yarısını yenilenebilir kaynaklardan temin ederek, uluslararası I-REC sertifikası almıştır.

Ayrıca, Türkiye'de bir banka tarafından tek seferde sağlanan en büyük sürdürülebilirlik temalı sendikasyon kredisini elde etmiş ve çalışanlarına sürdürülebilirlik bilinci aşılama için "Sürdürülebilirlik E-Eğitimi" düzenlemiştir.

Ziraat Bankası, Türkiye'den %100 kamu sermayeli bir finansal kuruluş olarak 2021 yılında 600 milyon ABD doları tutarında ve 5 yıl vadeli ilk sürdürülebilirlik tahvilini ihraç etmiştir. Sıfır Atık Projesi kapsamında 1.365 tesis için Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'ndan Sıfır Atık Belgesi almıştır.

Geçiş finansmanının düşük karbonlu ekonomiye geçişte kilit bir faktör olduğu vurgulanarak, küresel dönüşümün yılda 4-6 trilyon ABD doları yatırım gerektireceği belirtilmiş ve bu noktada ulusal ve uluslararası finansal kuruluşların iş birliği yapması ve sinerji oluşturması gerektiği vurgulanmıştır (ZİRAAT, 2022).

7.2. Türkiye İş Bankası Uygulamaları

İş Bankası, Paris İklim Anlaşması'nın ışığında 2050 yılına kadar net sıfır emisyon hedeflerine uyumlu hale gelmeyi amaçlayan Net-Sıfır Bankacılık Birliği'ne katılmıştır.

Banka, 2022'de 166 yatırımını Çevresel ve Sosyal Risk Değerlendirmesine tabi tutmuş ve 2013-2022 döneminde toplamda 106 projeye finansman sağlamıştır.

Sürdürülebilirlik odaklı kredi anlaşmaları çerçevesinde, İş Bankası 2022'de uluslararası finansal kuruluşlarla imzaladığı anlaşmaların toplam tutarının 327 milyon ABD doları olduğunu bildirmiştir.

Ayrıca, İş Bankası 2022 yılında haziran ayında 483 milyon Euro ve 257 milyon ABD doları, kasım ayında ise 330,5 milyon Euro ve 191 milyon ABD doları tutarında olmak üzere iki adet sürdürülebilirlik bağlantılı sendikasyon kredisi sağlamıştır.

Banka, iklim değişikliği ile mücadele stratejisini oluşturarak, bu kapsamda sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik hedefler belirlemiş ve uluslararası GHG Protokolüne uygun olarak 2025'e kadar emisyonları %38, 2030'a kadar %65 oranında azaltma ve 2035'e kadar sıfırlama hedefi koymuştur. Bu hedeflere ulaşarak faaliyetlerini 2035 yılı itibarıyla karbon-nötr bir şekilde sürdürmeyi amaçlamaktadır (İŞBNK, 2022).

7.3. Kuveyt Türk Katılım Bankası

Kuveyt Türk, 2021 yılında Türkiye ve dünya genelinde bir ilki gerçekleştirerek "Global Sürdürülebilir Tier 2 Sermaye Benzeri Sukuk İhracı" düzenlemiştir. Bu sürdürülebilir sukuk, 10 yıl vadeli ve 5. yılın sonunda erken itfa opsiyonu olan, 350 milyon ABD Doları tutarında bir finansman aracını temsil etmektedir. İhraca geniş bir coğrafi dağılımla katılan 150'nin üzerinde yatırımcı kuruluştan 4,3 milyar ABD Doları'nın üzerinde talep gelmiş ve yıllık %6,125 maliyetle, 2017 yılından bu yana en uygun fiyatlı ihraç unvanını elde etmiştir.

Elde edilen sürdürülebilir sukuk kaynakları, özellikle yenilenebilir enerji finansmanı olmak üzere yeşil ve sosyal projelerde değerlendirilmektedir. Kuveyt Türk, bu kaynakları kullanarak güneş enerji santrallerine finansman desteği sağlamaya devam etmiştir. Türkiye genelindeki 7 bin 385 megavat kurulu güneş enerji santralının 523 megavatlık kısmı, Kuveyt Türk'ün finansman desteğini alan 174 projeden gelmektedir.

Sürdürülebilirlik Projesi kapsamında, Çevresel, Sosyal ve Yönetim Uygulama Esasları oluşturularak Banka Kredi Politikası'na eklenmiştir. Bu çerçevede, Eylül 2021'de gerçekleştirilen Yeşil Sukuk ihracında Krediler Grubu sorumluluğundaki alanlar için veri çalışmaları yapılmıştır.

Banka, çevresel katkı sağlayan projelerin finanse edilmesini, yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması için teşvik edici projelerin geliştirilmesini ve finanse edilen projelerin çevresel etkilerinin azaltılmasını hedeflemektedir (KUVEYTTÜRK, 2022).

8. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türk Bankalarının İklim Değişikliği ile Mücadeledeki Rolünün Değerlendirilmesi

Bu çalışmada, Türkiye'deki bankaların iklim değişikliği ile mücadeledeki rolü incelenmiştir. Türkiye'deki bankalarının bu alandaki stratejik planları, ülkenin iklim hedeflerine ulaşmasında kritik bir rol oynayabilir. Hedeflere ulaşma yolunda şu adımlar izlenmesi gerekmektedir;

- **Yeşil Finans Ürünleri ve Hizmetler:** Bankalar, yeşil kredi programları ve çevre dostu projelere yönelik finansman sağlamaktadır. Bu, özellikle enerji verimli binaların inşası, temiz enerji üretimi gibi projeleri desteklemektedir.

- **Sürdürülebilirlik Raporlama ve Şeffaflık:** Bankalar, sürdürülebilirlik raporları yayınlamaya çevresel ve toplumsal etkilerini değerlendirmektedir. Bu raporlar, bankaların sürdürülebilirlik performansını kamuya açık bir şekilde paylaşmalarını sağlamaktadır.
- **İklim Değişikliği ile Mücadele Projelerine Yatırım:** Bankalar, enerji verimliliği, temiz enerji üretimi ve çevresel iyileştirmeler gibi iklim değişikliği ile mücadele eden projelere yatırım yapmaktadır. Bu yatırımlar, sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmektedir.
- **Eğitim ve Farkındalık Projeleri:** Bazı bankalar, çevresel farkındalığı artırmak ve toplumsal katılımı teşvik etmek amacıyla eğitim ve farkındalık projelerine destek vermektedir.
- **Enerji Verimliliği ve Temiz Enerji Finansmanı:** Bankalar, enerji verimli projeleri ve temiz enerji üretimini teşvik eden finansman modelleri sunarak, sürdürülebilir enerji alanında yatırımları desteklemektedir.
- **Çevresel Risk Yönetimi:** Bankalar, çevresel risklerin finansal etkilerini değerlendirip bu risklere karşı önlemler alarak, çevresel sürdürülebilirliği sağlamaya çalışmaktadır.
- **Uluslararası İş Birlikleri ve Standartlara Uyum:** Türkiye'deki bankalar, uluslararası sürdürülebilirlik standartlarına uyum sağlama çabalarında bulunmakta ve uluslararası iş birlikleri aracılığıyla küresel sürdürülebilirlik hedeflerine destek vermektedir.

Başarılar ve Zorluklar

Bankaların sürdürülebilirlik çabaları olumlu sonuçlar doğurmuş olsa da karşılaşılan zorluklar da göz ardı edilemez. Özellikle, sürdürülebilirlik standartlarına uyum sağlama ve yeşil projelerin finansmanı konularında daha fazla çalışma yapılması gerekebilir.

Gelecekteki Olası Gelişmeler ve İyileştirme Önerileri

Sürdürülebilir finansın önemi giderek artmaktadır. Türkiye'deki bankaların bu alandaki çabalarının sürdürülebilirlik ilkelerine daha fazla uygun hale getirilmesi, gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakılması açısından kritiktir. Ayrıca, uluslararası iş birlikleri ve sürdürülebilirlik standartlarına uyum da önemlidir.

Sonuçların Önemi

Türkiye'deki bankaların sürdürülebilir finans uygulamaları, iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir rol oynayabilir. Bu çabalar, sadece ekonomik büyümeye katkıda bulunmakla kalmaz, aynı zamanda çevresel ve toplumsal faydalar sağlar. Türkiye'nin iklim değişikliği ile mücadelede daha etkin ve sürdürülebilir bir rol üstlenmesine yardımcı olabilir.

Sürdürülebilir finansman araçlarının hacmi ve çeşitliliği hızla artarken iklim krizine yönelik finansman açığını mevcut yapıyla kapatmak gün geçtikçe daha zor bir hale gelmektedir.

Gelecek yıllara dair finansman açıklarının kapanamaması, iklim krizinin etkilerini şiddetlendirebilir ve uyum yatırımlarının artması gerekliliğini daha da güçlendirebilir. Bu durum, finansman açığı konusundaki endişelerin tekrar yükselmesine yol açabilir.

Sürdürülebilir finansmanın hızla genişlemesi ise, finansmanın neden gerekliliğini ikinci plana atabilir, araç ve amaç uyumunun önemini azaltabilir. Bu nedenle, finansmanın amacını hatırlamak önemlidir. Bu amaç, sadece finansman açığını kapatmak değil, doğru amaç için uygun araçla finansman sağlayarak güçlü bir sürdürülebilirlik yaklaşımıyla kapsayıcı yeşil ekonomiye dönüşümü gerçekleştirmektir.

Bu sonuçlar, Türkiye'deki bankaların sürdürülebilir finansa katkısının önemini vurgulamaktadır. Gelecekteki çalışmalar, bu alandaki çabaların daha da artırılması için önemli bir rehber olabilir.

9. KAYNAKÇA

- BDDK. (2021). Sürdürülebilir Bankacılık Strateji Planı 2022-2025. İstanbul: Bankacılık.
- BİRPINAR, M. E., TUR, F., ÜNÜVAR, B., BİTLİS, M., KOÇ, E., & ÖNSAL, A. (2023). *İklim Değişikliği ve Sürdürülebilir Finans*. İstanbul: Çağlayan Kitap & Yayıncılık & Eğitim.
- BRUNDTLAND, G. H. (1987). *Our Common Future: The World Commission on Environment and*.
- EPDK. (2021, Eylül). Elektrik Piyasası Sektör Raporu.
- Global Compact Türkiye*. (2023). www.globalcompactturkiye.org adresinden alındı
- İŞBNK. (2022). Entegre Faaliyet Raporu .
- KUVEYTTÜRK. (2022). Entegre Faaliyet Raporu .
- STIGLITZ, J., SEN, A., & FITOUSSI, J. P. (2009). *Report by the Commission on the Measurement of*.
- UNFCCC. (2015). Türkiye Cumhuriyeti Niyet Edilen Ulusal Katkı Beyanı .
- YELDAN, E., ACAR, S., & AŞICI, A. A. (2020). Ekonomik Göstergeler Merceğinden Yeni İklim Rejimi. TÜSİAD.
- ZİRAAT. (2022). Entegre Faaliyet Raporu.

Afet Yönetiminde Teknoloji Kullanımının Sigorta Sektörü Üzerindeki Etkileri

Nuriye VAROL GÖNEN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Finansal Bilimler Fakültesi, Ankara/Türkiye, nuriye.varol@hbv.edu.tr

Haşim ÖZÜDOĞRU

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Finansal Bilimler Fakültesi, Ankara/Türkiye, hasim.ozudogru@hbv.edu.tr

Özet

Afet yönetimi, şirketlere, finansal kurumlara ve kamu kurumlarına deprem ve kasırgalardan sel ve yangınlara kadar çeşitli tehlikelerden doğal ve insan kaynaklı felaket riskini değerlendirme ve yönetme olanağı tanımaktadır. Belirsizliğin sürekli ve felaketin öngörülemez olduğu bir gerçektir. 2022 yılında doğa kaynaklı gerçekleşen afetler incelendiğinde, %91,61'i deprem olarak gerçekleşen 22.982 afetin meydana geldiği görülmektedir. 2023 yılında ise Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde yaşanan 7,7 ve 7,6 büyüklüğünde iki büyük deprem sonucu 11 ilde büyük bir yıkım meydana gelmiştir. Yaşanan bu depremler şiddet ve kapsadığı alan açısından yakın tarihte eşi benzeri olmayan felaketlerdir. Depremlerin Türkiye ekonomisi üzerindeki toplam yükü yaklaşık 2 trilyon TL'dir. Günümüzde doğal afetlerin yoğunluğu ve sıklığının artmaya devam etmesi, afetlerin potansiyel etkisini anlama ve ölçmeyi her zamankinden daha önemli hale getirmiştir. Dünya 1970 ve 1980'lerde afet müdahalesine odaklanırken bu durum 1990'larda büyük bir dönüşüm göstererek afet sonrasında afet öncesi hazırlık durumuna geçmiştir. Türkiye'de afet yönetimi açısından dönüm noktası, özellikle 1999 yılında yaşanan Kocaeli ve Düzce depremlerinde yaşanan acı tecrübedir. Bu tecrübe sonrası gerek ulusal gerekse uluslararası alanda afet risk azaltma politikalarına ilişkin standartlar yakalanmaya çalışılmıştır. Teknolojik gelişmelerin artmasıyla birlikte, afet yönetim sürecinde de değişiklikler meydana gelmiştir. Olası afetlerin öngörülmesi ve hazırlıklı olunmasına katkı sağlayan teknoloji, afet durumunda ise hız kazandırmakta, ulaşılamayan alanlara ulaşmakta yardımcı olmaktadır. Afet sonrasında da faydası devam eden teknoloji, iletişimden barınmaya beslenmeden sağlığa kadar her alanda kolaylık sağlamaktadır. Bu çalışmada, afet yönetim sürecindeki teknoloji kullanımının sigorta sektörü üzerindeki etkileri incelenmiştir. Afet yönetiminde teknoloji kullanımının artması beraberinde daha doğru bir prim hesaplamasını, hasarın boyutunun büyümesinin engellenmesini ve daha hızlı bir tazminat sürecinin yürütülmesini getirmiştir. Bu sayede sigorta sektöründeki tüm aktörler afet öncesi ve afet sonrası süreci daha etkin bir şekilde yürütme olanağı yakalamıştır.

Anahtar Kelime: Afet yönetimi, doğal afet, iklim değişikliği, sigorta, teknoloji

The Effects of Technology Use in Disaster Management on the Insurance Sector

Abstract

Disaster management enables to companies, financial institutions and public institutions to assess and manage the risk of natural and man-made disasters from various hazards, from earthquakes and hurricanes to floods and fires. It is a fact that uncertainty is constant and disaster is unpredictable. When the natural disasters in 2022 are examined, it is seen that 22.982 disasters occurred, 91,61% of which were earthquakes. In 2023, as a result of two earthquakes with a magnitude of 7,7 and 7,6 in Pazarcık and Elbistan districts of Kahramanmaraş, a great destruction occurred in 11 provinces. These earthquakes are unprecedented in recently in terms of intensity and area covered. The total burden of earthquakes on the Turkish economy is approximately 2 trillion TL. Today, the increasing intensity and frequency of natural disasters has made it more important than ever to understand and measure the potential impact of disasters. While the world focused on disaster intervention in the 1970s and 1980s, this situation by a major transformation in the 1990s, passing from post-disaster to pre-disaster preparedness. The turning point in terms of disaster management in Turkey is the unpleasant of the especially 1999 Kocaeli and Düzce earthquakes. Afterward this experience, it has been tried to reach the standards for disaster risk reduction policies both in the national and international arena. Along with the increase in technological developments, changes have also occurred in the disaster management process. Technology, which contributes to the prediction and preparedness of possible disasters, accelerates in case of disaster and helps to reach inaccessible areas. Technology, which continues to be beneficial after the disaster, provides convenience in all areas from communication to shelter, from nutrition to health. In this study, the effects of technology use in the disaster management process on the insurance sector were examined. The increase in the use of technology in disaster management has brought with it a more accurate premium calculation, prevention of the increase in the size of the damage and the execution of a faster compensation process. In this way, all actors in the insurance sector had the opportunity to conduct the pre-disaster and post-disaster process more effectively.

Keywords: Disaster management, natural disaster, climate change, insurance, technology

1. GİRİŞ

Afet, bireyler ve topluluklar için önemli kayıplara yol açan, doğal veya doğal olmayan bir dizi olaydır. Ülkeden ülkeye çeşitleri ve önem sıraları değişiklik gösteren doğal afetler incelendiğinde, dünyada meydana gelen 31 çeşit doğal afetten 28 tanesinin meteorolojik afet olarak gerçekleştiği görülmektedir (AFAD, 2023a). Örneğin, Türkiye’de en sık görülen meteorolojik karakterli doğal afetler sel, don, dolu, taşkın, orman yangınları, kuraklık, şiddetli rüzgar, şiddetli yağış, yıldırım, çığ, kar ve fırtınalardır. Bir diğer afet türü olan doğal olmayan afetler bir başka deyişle insan kaynaklı afetlere ise nükleer, biyolojik, kimyasal kazalar, taşımacılık kazaları, endüstriyel kazalar, aşırı kalabalıktan meydana gelen kazalar, göçmen ve yerlerinden edilenler vb. örnek olarak verilebilmektedir. Türkiye’de 2022 yılında doğa kaynaklı gerçekleşen afetler incelendiğinde ise, 2022 yılında 22.982 afetin meydana geldiği görülmektedir. Bu afetlerin %91,61’ini deprem oluşturmakta olup 2022 yılında 21.054 adet deprem vuku bulmuştur (AFAD, 2023b). Dolayısıyla ülkemizde de büyük bir tehdit olan afetlerin etkilerinin azaltılması için gerekli önlemlerin alınması oldukça önemlidir. Afetlerin etkilerinin azaltılması, afetlere müdahale ve afet sonrası iyileştirme doğru bir afet yönetim süreci ile mümkündür. Doğal afetlerden kaçınmak mümkün değildir ancak doğru planlama ile etkisi ve tahribatı azaltılabilmektedir.

Afet sonrasında yardımların sağlanmasını kolaylaştıran birçok uygulama bulunmaktadır. Bu uygulamaların teknoloji ile desteklenmesinin hem afet öncesinde, hem afet sürecinde hem de afet sonrasında afet yönetimi üzerinde önemli etkileri vardır. Günlük hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelen teknoloji, uzun bir süre boyunca istikrarlı bir ilerleme kaydetmiş ve insanların sürekli gelişen ihtiyaçlarına ayak uydurmak için birçok alanda gelişim göstermiştir. Bu gelişmeler ile birlikte afet süreçlerinde de her geçen gün değişiklik meydana gelmektedir. Afetlerin önceden tahmini, afet sonrasında hasar tespiti, hızlı müdahale ve yardım koordinasyonu gibi birçok konuda kolaylık sağlayan teknoloji, afet yönetimi için bir zorunluluk haline gelmiştir. Teknoloji afet yönetiminde hazırlıktan müdahaleye, kurtarmadan azaltmaya kadar döngünün her aşamasında kullanılabilir. **Hazırlık aşamasında** acil durum planlarının oluşturulmasına ve uygulanmasına yardımcı olmakta ve doğal afete yol açabilecek hava koşulları gibi potansiyel tehditleri izlemek için de kullanılmaktadır. **Müdahale aşamasında ise** müdahale çabalarını koordine etmekte ve yönetmektedir. Ayrıca afetten etkilenenlere bilgi ve yardım sağlamak için de kullanılmaktadır. **Kurtarma sürecinde de oldukça etkin olan** teknoloji, bir felaketten sonra yeniden inşa sürecine yardımcı olunması, hasarın değerlendirilmesi, yeniden inşa planlarının oluşturulması ve yardım çalışmalarının koordine edilmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Afet hazırlık, müdahale ve kurtarma aşamalarında yapılan uygulamaların dışında bir felaketin tekrar yaşanma olasılığını azaltmak için de bir şeyler yapmak her zaman önemlidir.

Literatür incelendiğinde afet yönetimi ve afet yönetiminde teknoloji kullanımına ilişkin çalışmaların yer aldığı gözlemlenmiştir. İncelenen çalışmalar içerisinde afet yönetiminde sigorta sektörünün önemine de değinilmiş ancak teknolojik gelişmeler ile birlikte değişen afet yönetim süreçlerinin sigorta sektörü üzerindeki etkileri değerlendirilmemiştir. Bu nedenle bu çalışmada, afet yönetim sürecinde teknoloji kullanımının sigorta sektörü üzerindeki etkileri incelenmiştir. Afet yönetiminde teknoloji kullanımının artması beraberinde daha doğru bir prim hesaplamasını, hasarın boyutunun büyümesinin engellenmesini ve daha hızlı bir tazminat sürecinin yürütülmesini getirmiştir. Bu sayede sigorta sektöründeki tüm aktörler afet öncesi ve afet sonrası süreci daha etkin bir şekilde yürütme olanağı yakalamıştır.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Koduru, Reddy ve Padala (2018) ise yapmış oldukları çalışmada afet yönetimi çerçevesini, bulut ve nesnelerin internetini temel alarak tanımlamışlardır. Çalışmada etkin bir afet yönetimi ile can ve mal kaybının en aza indirilebileceği belirtilmiştir. Ayrıca, felaketin ciddiyetine ve türüne bağlı olarak olası sigorta taleplerinin belirlenmesi, sigorta acentelerinin afet durumunda donanımlı hale getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Sakurai ve Murayama (2019) ise yapmış oldukları çalışmada, afet yönetiminde bilgi teknolojisinin kullanımının afete müdahale, iyileştirme, hazırlık ve risk azaltma aşamaları üzerindeki etkisi incelemiştir. Çalışmada, Japon yerel yönetiminin etkili afet yönetimi için bilgi teknolojilerini kullanımından elde ettiği faydalar ve karşılaştığı sorunları hakkında bilgi verilmektedir. Çalışma sonucunda, bilgi sistemlerinin dört afet yönetimi aşaması boyunca insanların afetle ilgili bilgileri kaydetmesine, paylaşmasına ve işlemesine yardımcı olduğu belirtilmiştir. Risk azaltmada sensörler, uydu görüntüleri ve insansız hava araçlarının gerçek zamanlı durumu kaydetmesine yardımcı olduğu ve bu araçlardan elde edilen bilgiler sayesinde güvenlik açığı ve riski görebilmenin mümkün olduğu ifade edilmiştir. Kaydedilen verilerin kurtarma faaliyetleri için de oldukça önemli olduğu bilgisi de çalışmada yer almaktadır.

Memiş ve Babaoğlu (2020) ise yaptıkları çalışmada, nesnelerin interneti, sensörler, GPS, 3D baskı, 5G, uçan göz, sanal/arındırılmış gerçeklik gibi teknolojik gelişmelerin, afet yönetiminde oluşturduğu fırsatları ve yönetim sürecinin etkinliği arttırmadaki rolünü incelemiştir. Çalışma sonucunda, bu teknolojilerin risklerin belirlenmesi ve zararların azaltılmasında, hazırlık sürecinde, müdahale aşamasında ve iyileştirme aşamasında öne çıktığı saptanmıştır.

Partigöç (2022) tarafından yapılan çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapay zeka kullanımının afet riskinin azaltılması sürecindeki avantaj ve dezavantajların ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda, Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) kullanımının karar alma süreçleri için önemli hale geldiği ve yapay zeka uygulamalarının kentsel dirençliliğin artırılması için kritik bir rol oynadığı tespit edilmiştir.

Bhandari (2022) çalışmasında, robotik, drone teknolojisi, cep telefonu, sosyal medya ve yapay zeka başta olmak üzere afet yönetiminde kullanılan ve kullanılabilecek çeşitli teknolojilerin analizine odaklanmaktadır. Afet yönetiminin afet öncesi, afet ve afet sonrası olmak üzere üç aşamasında kullanılan bu teknolojilerin, gelecek afetleri önceden tahmin etmek, afet anında hızlı ve etkili hareket etmek için nasıl kullanılabileceği araştırılan çalışmada ayrıca afetlerin neden olduğu afet hasarlarının etkisi de analiz edilmiştir. Çalışmada, gelişen teknoloji, mevcut altyapıya doğru şekilde entegre edildiği takdirde afet yönetimini dönüştürme potansiyeline sahip olduğu belirtilmiştir. Ayrıca teknolojilerin, temel bilgilerin daha hızlı iletilmesine, felaket nedenlerinin daha iyi anlaşılmasına, gelişmiş erken uyarı sistemlerine, yaratıcı hasar değerlendirmesine ve bir afet sonrasında sosyal davranış ve ekonomik sonuçlara ilişkin bilgi tabanına eklenmesine yardımcı olabileceği ifade edilmiştir. Bunlara ek olarak, teknolojilerin bir kısmının Nepal'de de 2015 yılındaki deprem, su baskınları ve toprak kaymalarında kullanıldığı bilgisi de çalışmada yer almaktadır.

Sheehan ve diğerleri (2023) çalışmasında etkin risk yönetimi yoluyla iklim felaketlerine karşı toplumsal dayanıklılığı hızlandırma potansiyeline sahip kolaylaştırıcı teknolojileri (uydu, drone, yapay zeka, blockchain) ve yeni risk transfer mekanizmalarını tanımlamaktadır. Çalışmada buna ek olarak sigorta sektörünün etkin afet riski yönetimindeki kritik rolü vurgulanmakta ve sigorta şirketlerinin iklim değişikliğiyle bağlantılı risklere karşı savunmasız olanları korumak için ön müdahaleler yaparak doğal bir afetin zamansal düzleminde nerede daha aktif bir rol üstlenebilecekleri belirtilmektedir.

Soto-Vergel ve diğeri (2023) yapmış oldukları çalışmada 2009'dan 2023'e kadar kara felaketlerinde hayatta kalanların yerinin tespitinde teknoloji kullanımına yönelik yapılan 67 çalışmayı incelemiştir. İnceleme sonucunda, insansız hava araçları, radarlar, kablosuz sensörler, akıllı telefonlar ve Wİ-Fİ'nin öne çıkan yöntemler olduğu tespit edilmiştir. Yapılan inceleme ile bu konudaki faydalar, kısıtlamalar ve bilgi boşlukları sentezlenerek hayatta kalanların tespit edilmesindeki zorluklar ortaya konulmuş ve kurtarma operasyonlarının geliştirilmesi için teknolojik çözümler sunulmuştur.

Javadpour ve diğeri (2023) ise yaptıkları çalışmada blockchain teknolojisinin, nesnelerin internetinin (IoT) ve her şeyin internetinin (IoE) afet yönetim yapısına entegrasyonunu önermektedir. Çalışmada önerilen afet müdahale modeli, müdahale sürelerini kısaltmayı ve malların güvenli ve zamanında dağıtımını sağlamayı amaçlamaktadır. Hiper bağlantılı afet tedarik ağı, Ağ Simülasyonu platformunda somut bir uygulama yoluyla modellenmiştir. Simülasyon sonuçları, önerilen yöntemin çeşitli temel performans ölçütlerinde önemli iyileşmeler sağladığı görüşmüştür. Spesifik olarak görevlerin başarıyla taşınmasında %30'dan fazla iyileşme, hatalarda %17'den fazla azalma, gecikmelerde %15 azalma ve enerji tüketiminde %9 azalma elde edilmiştir.

3. AFET VE AFET YÖNETİMİ

Afet riski, belirli bir zaman diliminde bir sistemde, toplumda veya bir toplulukta meydana gelebilecek potansiyel can kaybı veya yaralanma olarak tanımlanmaktadır (UNDRR, 2023).

Toplumun kuraklık, sel, kasırga, deprem veya tsunami gibi afetlere karşı savunmasız olduğu bir gerçektir ki bu olayların meydana gelmesi, can kaybını ve altyapının zarar görmesini tetiklemektedir. Bir afetin önemli fiziksel, ekonomik ve sosyal etkileri olabilmektedir (Javadpour, ve diğeri, 2023, s. 1).

Tablo 1. 2022 Yılında Vuku Bulan Doğal Afet Olayları

Afet Türü	Afet Sayısı
Çığ	18
Deprem	21.054
Diğer ¹	451
Heyelan	859
Kaya Düşmesi	137
Obruk	13
Sel/Su Baskını ²	450
Genel Toplam	22.982

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2023b)

¹ Diğer: AYDES' ten elde edilen Fırtına, Dolu, Aşırı Kış Koşulları, v.b. verilerinden oluşturulmuştur.

² Sel/Su Baskını: AYDES' ten elde edilen Sel/Taşkın/Su Baskını, Şiddetli/Ani Yağış, Çay/Nehir Taşkını, Aşırı Yağış ve Yüzey Sellenmesi/Drenaj Seli/Şehir Seli verilerinden oluşturulmuştur.

2022 yılında doğa kaynaklı gerçekleşen afetler incelendiğinde, 2022 yılında 22.982 afetin meydana geldiği görülmektedir. Bu afetlerin %91,61'ini deprem oluşturmakta olup 2022 yılında 21.054 adet deprem vuku bulmuştur.

Türkiye'de 1900-2023 yılları arasında can kaybına veya hasara neden olan 269 deprem meydana gelmiştir. Bu depremler arasında can kaybı ve ağır hasarın yer aldığı 2023 Kahramanmaraş, 1939 Erzincan ve 1999 Gölcük merkezli Marmara depremleri sayılabilmektedir (SBB, 2023, s. 6). 2023 yılında Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde yaşanan 7,7 ve 7,6 büyüklüğünde iki büyük deprem sonucu 11 ilde büyük bir yıkım meydana gelmiştir. Şiddet ve kapsadığı alan açısından yakın tarihte eşi benzeri olmayan bu depremlerin yol açtığı kayıp ve hasarın boyutunun büyüklüğü afetlerin potansiyel etkisini anlama ve ölçmeyi her zamankinden daha da önemli hale getirmiştir.

Hem dünya hem de Türkiye'de böylesine büyük bir tehdit oluşturan afetlerin yönetimi her geçen gün önem kazanmaktadır. Afet yönetimi, risklerle baş etme ve bunlardan kaçınma yöntemi olarak tanımlanabilmektedir. Bir başka deyişle afetlere hazırlık, müdahale ve kurtarma tedbirlerinin organizasyonu, planlaması ve uygulaması olarak ifade edilebilir (UNDRR, 2023). Afet yönetimi, afet gerçekleşmeden önce hazırlığı, afetle başa çıkma yollarını ve afet müdahalesini desteklemekle kalmayıp aynı zamanda doğal ve doğal olmayan afetler meydana geldikten sonra toplumu yönlendirmeyi ve yeniden inşa etmeyi içermektedir.

Afet yönetimi tehditleri tamamen önlememekte veya tamamen ortadan kaldırmamakta afetlerin etkilerinin azaltılması, hazırlıklı olunması ve planların oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. Aksi halde bir planın oluşturulmaması ve uygulanmaması kişilerin canlarının ve varlıklarının zarar görmesine ve gelir kaybına neden olabilmektedir. Afet risklerini analiz eden ve zamanında, etkili ve uygun müdahaleyi mümkün kılmak için önceden düzenlemeler yapılmasına olanak tanıyan afet yönetim süreci, olası acil durumlara ilişkin senaryolara dayanarak, afetler sırasında ortaya çıkabilecek sorunların öngörülmesini ve çözülmesini sağlamaktadır.

Afet yönetiminin önemli bir süreci olan risk analiz süreci, potansiyel tehlikeleri analiz ederek insanlara, mallara, geçim kaynaklarına ve bağımlı oldukları çevreye zarar verebilecek koşulları değerlendirerek riskin kapsamını belirlemeye yönelik niteliksel veya niceliksel bir yaklaşım sunmaktadır. Bu süreç ile birlikte tehlikelerin konumu, yoğunluğu, sıklığı ve olasılığı gibi teknik özellikler gözden geçirilerek tehlikelerin tanımlanması sağlanmaktadır. Ayrıca, olası risk senaryolarına göre mevcut ve alternatif başa çıkma yöntemlerinin etkinliği değerlendirilmektedir.

4. AFET YÖNETİMİNDE TEKNOLOJİ KULLANIMI

Afet yönetimi her ülke için önemli bir konu olmasına rağmen geçmişte afetleri yönetmek için yeterli yöntemler bulunmamaktaydı. Ancak teknolojinin gelişmesi daha etkin afet yönetim uygulamalarını beraberinde getirmiştir. Afet yönetiminde teknolojinin rolü sadece yaşamı korumak değil, aynı zamanda gelecekte faydalı olabilecek yararlı bilgiler elde etmektir.

Teknoloji, bir görevi kolaylaştırmak ve hızlandırmak için bilginin pratik uygulamasıdır ve kriz önleme, planlama ve yönetimde önemli bir rol oynamaktadır (Bhandari, 2022). Teknolojinin afet yönetimine doğru bir şekilde entegre edilmesi afet yönetimini dönüştürme potansiyeline sahiptir. Kullanılan teknolojiler afete müdahale ve yardımın iyileştirilmesine yardımcı olacaktır. Bu sayede bilgiler daha hızlı iletilecek, afetin nedenleri daha iyi anlaşılacak ve hasar değerlendirmeleri daha hızlı yapılabilecektir. Afet yönetiminde kullanılan teknolojilerden bazıları şunlardır:

Büyük Veri

Büyük veri, geleneksel veri tabanı yönetim sistemlerinin veri depolama, saklama, analiz etme ve sunma yeteneğinde olmadığı durumlarda ortaya çıkan bir sorun olarak tanımlanabilmektedir (Uçucu, 2023, s. 85). Bir başka deyişle büyük veri, yapılandırılmamış yapıları gereği kabul edilebilir bir sürede geleneksel BI (İş Zekası) süreçleri ve araçları kullanılarak analiz edilemeyen büyük hacimli bilgilerin işlenmesi veya analizi ile toplanan verilerden yararlanılmasıdır (Aydın, 2023, s. 26).

Büyük veri analitiği, afetler sırasında içgörü elde etmek ve hayatta kalanları takip etmek için birçok kaynaktan kişisel ve tıbbi veriler ile yolların coğrafi konumu da dahil olmak üzere verilerin toplanması ve incelenmesini sağlamaktadır.

Modelleme Sistemleri

Teknolojik araçlarla toplanan veriler ışığında gerçekleştirilen modellemeler ve bu verilerle yapılan analizler, tehlikelerin önceden tespit edilmesine ve gerekli önlemlerin zamanında alınmasını sağlamaktadır. Modelleme sistemleri sonucunda yapılan değerlendirmeler ayrıca, afet anında hızlı müdahale için de gerekli planlamanın yapılmasını sağlamaktadır.

Erken Uyarı Sistemleri

Erken uyarı sistemleri birçok ülkede tehlikelerin erken tespiti için kullanılmaktadır. Örneğin denizde bulunan sensörler sayesinde yaklaşan tsunami uyarısı ile önlem alınması sağlamaktadır. ABD, Kanada, Avustralya, Kolombiya, Hindistan, Fransa, İtalya, Japonya, Endonezya ve Meksika gibi ülkeler de sensörleri sismik hareketlerin takibi için kullanmaktadır (Thinktech, 2023).

Sosyal Medya ve Mobil Uygulamalar

Teknoloji ile birlikte öngörülen afetlerin gerçekleşmemesi veya etkilerinin azaltılması için önlemler alınmakta ancak her zaman önlenmesi mümkün olmamaktadır. Afetlerin meydana gelmesi durumunda en önemli süreç arama ve kurtarma çalışmalarıdır. Olabildiğince hızlı olunması gereken bu sürecin en büyük destekçilerinden biri de bilgi akışının sağlanması ve yardım çalışmalarının ihtiyaç duyulan alanlara yönlendirilmesine olanak sağlayan sosyal medya ve mobil uygulamalardır (Thinktech, 2023).

Sosyal medya ve mobil uygulamalar, kullanıcılarına yardımcı olacak daha hızlı ve daha etkili yanıtlar sağlamaktadır. Buna ek olarak, sosyal medya verileri toplamakta ve hayatta kalanların afet sonrasında yerlerini güvenli bir şekilde işaretlemelerine olanak tanımakta ve buna bağlı olarak acil müdahale ekiplerinin afetzedelere daha hızlı ulaşmasını sağlamaktadır.

Drone Teknolojisi

Dronelar, uzaktan kumanda ile kontrol edilebilen, komut verebilen, video ve görüntü kaydı yapabilen insansız hava araçları olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde insansız hava araçları için yapılan yatırımlar genellikle askeri yatırımlardır. Birçok alanda kullanılan dronelardan, denetim, gözetim, istihbarat, kimyasal, biyolojik, nükleer ve radyolojik faaliyetlerde yararlanılmaktadır (Yeşilay & Macit, 2020, s. 241).

Droneların afet anından kullanımı oldukça önemlidir. Depremler, kontrol edilemeyen orman yangınları veya sel gibi afetler sırasında en etkili teknolojilerden biri olan dronelar, afet bölgesinin 360° görüntüsünü almakta ve arama kurtarma ekipleri afetzedelere ulaşana kadar afetzedelere tıbbi yardım ve lojistik sağlamaktadır. Afetzedelerin yerinin belirlenmesinden hasar tespitine dek birçok alanda kullanılan drone teknolojisi, afet sonrasında yürütülen çalışmaların vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir.

Robot Teknolojisi

Robotik, afet yönetimi senaryosunda kullanılabilir özel teknolojilerdir. Afet sonrasında arama kurtarma çalışmalarında robotik teknolojilerden faydalanılması örnekleri daha sık karşımıza çıkmaktadır. Özellikle enkaz altında ulaşılamayan alanlara bu teknoloji sayesinde ulaşılmakta, ilkyardım ve gıda gibi birçok malzemenin enkaz altına ulaştırılması sağlanmaktadır.

Exoskeleton (dış iskele) teknolojisi afet sonrasında kullanılan robot teknolojilerinden biridir. Bu teknoloji kullanıcının gücünü arttırarak zorlu koşullarda daha rahat hareket etmesini sağlamakta ve enkaz altında kalan insanların hayatının kurtarılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Thinktech, 2023).

5. AFET YÖNETİMİNDE TEKNOLOJİ KULLANIMININ SİGORTA SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Sigorta, afetlerin ekonomik etkilerini azaltmak için riski bir havuzda toplayarak modern topluma ve ticarete hizmet etmektedir. Doğal afetlerin artan sıklığı ve şiddeti, sigorta şirketleri için daha büyük kayıplara neden olarak sigorta kapsamı açığının daha da kötüleşmesine ve reasürans şirketlerinin teminat karşılığında daha yüksek prim talep etmesine ya da hizmetlerini tamamen geri çekmesine yol açmaktadır (Sheehan, Mullins, Shannon, & McCullagh, 2023).

Reasürans şirketleri afet risklerinin yönetilmesinde önemli rol oynamaktadır. Özellikle sigortalama, fiyatlandırma ve hasar yönetimi için risk verilerinin toplanması ve işlenmesi her zaman sigorta değer zincirinin merkezinde yer almıştır. Dolayısıyla reasürans şirketlerinin sigorta piyasasının işleyişinde önemli işlevleri bulunmaktadır.

Primlerin ve muafiyetlerin artırılması, limitlerin düşürülmesi, istisnaların getirilmesi ve reasürans şirketlerinin hizmetlerini geri çekme tehlikesi sigorta müşterileri üzerinde ciddi bir etkiye neden olabilmektedir. Afet riskleriyle ilgili kalıcı belirsizlik düzeyi, risk transferi sürecinde doğru fiyatlamayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle afetlerin yönetim süreciyle birlikte afetlerin etkilerinin önceden öngörülmesi ve doğru önlemler alınarak bu etkilerin azaltılması oldukça önemlidir. Böylesine önemli bir sürece büyük veri ve yapay zeka gibi teknolojilerin entegre edilmesi ise doğru risk ölçümlerinin yapılması ve sigorta kapsamıyla ilgili sorunlara çözüm getirilmesine yardımcı olacaktır.

Afet yönetim sürecinde oluşturulan afet modellemeleri sigorta sektöründe risk fiyatlandırması ve sermaye rezervi için uzun süredir kullanılan bir uygulamadır. Bu uygulamalar doğal ya da doğal olmayan afetlerden kaynaklanan ekonomik kayıp tahminlerinin ortaya konulmasına yardımcı olmaktadır. Sigorta afet modelleri, beklenen zararı tahmin etmek için bölgeye özgü tehlike, maruz kalma, kırılma ve kayıp ihtimallerini incelemektedir (Sheehan, Mullins, Shannon, & McCullagh, 2023). Bu süreçleri hızlandırmak ve kolaylaştırmak, yeni risk transferi yöntemleri, dinamik ve doğru risk fiyatlandırma modelleri oluşturmak için dijital gelişmelerden yararlanılabilir. Fiyatlandırma ve hasar incelemesi süreçlerinin hızlandırılması için uydu verileri ve dronelar tarafından çekilen görüntülerden de faydalanılabilir.

Bu teknolojilerin yanı sıra yapay zeka ve büyük veri analitiği sigorta sektörüne birçok fırsat sunmaktadır. Sigorta şirketlerinin daha bilinçli kararlar almasına ve afet riskinin transferini iyileştirilmesine olanak tanımaktadır. Bununla birlikte, blockchain platformlarındaki gelişmeler, afet sigortası poliçelerindeki ödemeleri otomatikleştirme potansiyeline sahiptir.

Afet yönetim sürecinde kullanılan bir diğer teknoloji dronelar ise hem sigorta poliçesinin üretim sürecinde hem de hasar sonrasında kullanılan önemli bir teknolojidir. Bu teknolojiden poliçe üretim sürecinde sigortalanan mülk ve alanların denetlenmesi, afet anında ve sonrasında hasar yönetimi için faydalanılmaktadır (Sheehan, Mullins, Shannon, & McCullagh, 2023). Meydana

gelen bir afet sırasında, dronelar hem sigorta şirketlerinin hem de kamu yetkililerinin afeti proaktif bir şekilde yönetmesi için dinamik bir iletişim aracı olarak kullanılmaktadır. Bu sayede sigorta şirketleri, gerçek risklerin tahminini iyileştirmekte, uzman inceleme maliyetlerinin azaltmakta ve sigorta ürünlerinin satın alınabilirliğini arttırabilmektedir. Afet sonrasında droneların kullanılması sigorta şirketlerinin talepleri işleme koyma ve karar verme sürecinin hızlanmasına olanak tanımakta ve suiistimal olasılığını azaltmaktadır.

6. SONUÇ

Afet yönetimi, yeni afet riskini önlemek, mevcut afet riskini azaltmak ve kalan riski yönetmek için afet risk azaltma politika ve stratejilerinin uygulanmasına, dayanıklılığın güçlendirilmesine ve afet kayıplarının azaltılmasına katkıda bulunmaktır. Afete hazırlık hayat kurtarmakta, iyileşmeyi hızlandırmakta ve para tasarrufu sağlamaktadır. Afetlerde maruz kalınan kayıplara ilişkin anlayışın artması, politika yapıcılar ve planlamacılar tarafından daha iyi risk yönetimi kararları alınmasıyla sonuçlanacaktır.

Afetten etkilenen bölgeler üzerinde daha hızlı çalışılması ve maksimum insana ulaşılması için afet yönetimiyle birlikte oluşturulan planlamaların ve uygulamaların sürekli geliştirilmesi ve iyileştirilmesi gerekmektedir. Gelişen teknolojinin afet yönetim süreçlerine ve kararlarına entegre edilmesi bu süreci daha da hızlandırmış ve kolaylaştırmıştır. Teknoloji ile birlikte daha önce mümkün olmayan önlemlerin incelenmesi gibi fırsatlar ortaya çıkmıştır. Etkin coğrafi konum belirleme ve tarama teknolojileri sayesinde afet öncesinde afetin etki alanı tahmin edilmeye çalışılmaktadır.

Sigorta kapsamlı bir afet risk yönetimi stratejisinin kritik bir parçasını oluşturmaktadır. Sigorta şirketleri, daha iyi bir risk anlayışını temel alarak bu tehlikelerden kaynaklanan hasarları sürdürülebilir bir şekilde karşılamak için yenilikçi sigorta ürünleri tasarlayabileceklerdir. Buna ek olarak kamu ve yerel yönetimler ise afetler nedeniyle maruz kalacakları kayıplara ilişkin artan farkındalık ile bilinçli risk yönetimi kararları ve daha doğru yatırım kararları alabileceklerdir. Afet yönetiminde teknoloji kullanımının artması sigorta şirketleri için birçok faydayı beraberinde getirecektir. Afet öncesi yapılan incelemelerde kullanılan teknolojiler sayesinde doğru risk analizi daha doğru bir risk fiyatlamasına ve prim hesaplamasına yardımcı olacaktır. Yapılan risk analizi ile birlikte risk bölgelerinin ve risk derecelerinin belirlenmesi ve yeterli poliçe priminin alınması reasürans kapasitesi bulunmasını da olumlu olarak etkileyecektir. Afet sonrası da etkin olan teknoloji sayesinde de hasarın boyutunun büyümesi engellenecek hem can hem de mal kaybının en aza indirilmesi için çalışmalar daha hızlı yürütülecektir. Bunlara ek olarak teknolojinin hem hasar inceleme sürecine hem de tazminat ödeme sürecine entegre edilmesi daha hızlı bir tazminat sürecinin yürütülmesini beraberinde getirecektir. Bu sayede sigorta sektöründeki tüm aktörler afet öncesi ve afet sonrası süreci daha etkin bir şekilde yürütme olanağı yakalayacaktır. Sonuç olarak, afet yönetimi ile birlikte savunmasız topluluklar bir afet durumunda daha dirençli olacak ve afetin doğrudan yol açtığı ekonomik kayıplar azalacaktır.

7. KAYNAKÇA

- AFAD. (2023a). 10 12, 2023 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/afet-turleri> adresinden alındı
- AFAD. (2023b). *T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı*. 10 26, 2023 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/afet-istatistikleri> adresinden alındı
- Aydın, N. (2023). Akıllı Şehirlerde Büyük Veri. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*(9), 25-30.
- Bhandari, V. (2022). Use of Tecnology in Disaster Management. *Unity Journal*(3), 292-304. doi:<https://doi.org/10.3126/unityj.v3i01.43333>
- Javadpoura, A., AliPour, F. S., Sangaiah, A. K., Zhanga, W., Ja'far, F., & Singh, A. (2023). An IoE Blockchain-Based Network Knowledge Management Model for Resilient Disaster Frameworks. *Journal of Innovation*, 8, 1-10. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jik.2023.100400>
- Koduru, S., Reddy PVGD, P., & Padala, P. (2018). Integrated Disaster Management and Smart Insurance Using Cloud and Internet of Things. *International Journal of Engineering & Technology*, 7(2.6), 241-246.
- Memiş, L., & Cenay, B. (2020). Acil Durum ve Afet Yönetiminde Süreç Yaklaşımı ve Teknoloji. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4), 776-791. doi:10.25287/ohuibf.731103
- Partigöç, N. S. (2022). Afet Risk Yönetiminde Yapay Zekâ Kullanımının Rolü. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 15(4), 401-411. doi:10.17671/gazibtd.1067831
- Sakurai , M., & Murayama, Y. (2019). Information Technologies and Disaster Management – Benefits and Issues. *Progress in Disaster Science*, 2. doi:<https://doi.org/10.1016/j.pdisas.2019.100012>
- SBB. (2023). *Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf> adresinden alındı
- Sheehan, B., Mullins, M., Shannon, D., & McCullagh, O. (2023). On the Benefits of Insurance and Disaster Risk Management Integration for Improved Climate-Related Natural Catastrophe Resilience. *Environment Systems and Decisions*. doi:<https://doi.org/10.1007/s10669-023-09929-8>
- Soto-Vergel, A. J., Velez, J. C., Amaya-Mier, R., & Pardo, M. (2023). Transforming Ground Disaster Response: Recent Technological Advances, Challenges, and Future Trends for Rapid and Accurate Real-World Applications of Survivor Detection. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 98. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2023.104094>
- Thinktech. (2023). *STM Teknolojik Düşünce Merkezi*. 10 10, 2023 tarihinde <https://thinktech.stm.com.tr/tr> adresinden alındı
- Uçucu, R. (2023). Bankacılık Sektörünün Sürdürülebilirliğinde Büyük Veri Kullanımının İnovasyon Süreçlerine ve Rekabet Gücüne Etkisi. *I*(1), 78-92. doi:<https://doi.org/10.5281/zenodo.7779081>

UNDRR. (2023). *United Nations Office for Disaster Risk Reduction*. 10 31, 2023 tarihinde <https://www.undrr.org/terminology> adresinden alındı

Yeşilay, R. B., & Macit, A. (2020). Dünyada ve Türkiye'de Drone Ekonomisi: Geleceğe Yönelik Beklentiler. *Beykoz Akademi Dergisi*, 8(1), 239-251. doi:10.14514/BYK.m.26515393.2020.8/1.239-251

Kırsal Kalkınmada Kadın Kooperatifleri Aracılığıyla Kadınların Güçlendirilmesi

Gülay GÜNAY

Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, ggunay@karabuk.edu.tr

Yasemin ERSOY

Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, yaseminersoy@karabuk.edu.tr

Ayfer AYDINER BOYLU

Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü, ayfer_boylu@hotmail.com

Özet

Kooperatifler gelir elde etme, beceri geliştirme, sosyalleşme sağlama gibi ekonomik ve sosyal ihtiyaçların karşılanması, dayanışma ve iş birliğini amaçlamaktadır. Ekonomik ve sosyal açıdan dezavantajlı grupların sorunlarını çözmek bakımından da önemli rolleri vardır. Kırsal kalkınmanın en önemli yapı taşlarından biri de kadın kooperatifleridir. Kadınların kooperatifleşerek buldukları bölgelere fark katmalarının yanısıra kadınların yoksulluğunun azaltılmasında ve kadınların güçlendirilmesinde önemli rol oynamaktadırlar.

Kadınlar tarafından kırsal bölgelerde kurulan kooperatifler, ortaya koydukları güzel fikirlerle ve ürettikleri ürünlerle ön plana çıkmaktadır. Kooperatifler sayesinde kadınlar; istihdama katılmakta, mesleki ve sosyal alanda yetkinlikler kazanmakta ve ekonomik kazanç sağlamaktadırlar.

Türkiye’de son yıllarda kadınların da birleşerek, kooperatifleşmeye yöneldiği, kadın kooperatiflerine yönelik ilginin ve düzenlemelerin arttığı görülmektedir. Bu durum kadınları sosyal ve ekonomik olarak güçlendirmektedir. Bu çalışmanın amacı, kırsal alandaki kadın kooperatiflerinin, kadınların ekonomik ve sosyal yaşamlarındaki etkilerini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kadın kooperatifleri, Kırsal kalkınmada kadın

Empowerment of Women through Women's Cooperatives in Rural Development

Abstract

Cooperatives aim to meet economic and social needs such as generating income, developing skills, and providing socialization, as well as solidarity and cooperation. They also have an important role in solving the problems of economically and socially disadvantaged groups. One of the most important building blocks of rural development is women's cooperatives. In addition to making a difference to the regions where women work by becoming cooperatives, they also play an important role in reducing women's poverty and empowering women.

Cooperatives established by women in rural areas stand out with the good ideas they put forward and the products they produce. Thanks to cooperatives, women; They participate in employment, gain professional and social competencies and gain economic income.

In Turkey, in recent years, it has been observed that women have tended to unite and form cooperatives, and that the interest and regulations regarding women's cooperatives have increased. This strengthens women socially and economically. The aim of this study is to reveal the effects of women's cooperatives in rural areas on the economic and social lives of women.

Keywords: Women, Women's cooperatives, women in rural development

1. GİRİŞ

Yüzyıllardır kadın emeği, ataerkil yapılarda toplumsal cinsiyet ile dayatılan normlar çerçevesinde şekillenmiş ve her dönemin üretim tarzı, yaşam koşulları ve inanç sistemleri ile varlığını sürdüren bir oluşumda görünmez kılınmıştır (Özbey ve Bardakçı, 2019, s.1791; UNESCO, 2014, s.39). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet hem kentsel hem de kırsal yaşamda kadın ve erkeklerin rollerinin (sosyal olarak nasıl davranmaları gerektiği) yanı sıra işbölümü ve fırsatlardan yararlanma derecesinin önemli bir belirleyicisi olmuştur (ILO, 2012). Ne yazık ki toplumsal cinsiyet rolleri birçok açıdan kaynaklara sahip olma, toplumsal fırsat ve olanaklardan yararlanma konusunda kadınları sınırlandırmakta ve hareketliliklerini kısıtlamaktadır. Örneğin toplumumuz da dahil olmak üzere birçok toplum içinde kadın girişimciliği kabul görmemekte, kadınlar; sürdürülebilir bir iş kurma, sağlama ve geliştirme konusunda tutumsal engellerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu kısıtlılıklar ve engellemeler kadınların yaşadıkları yerleşim birimi açısından (kentsel ya da kırsal alan) daha görünür olmaktadır (Günay vd, 2016; ILO, 2012).

Modern olarak nitelendirilen günümüz toplumlarında –erkek egemen toplumların tamamında– toplumsal cinsiyet biyolojik karakteristiklerle özdeşleştirilen kadın ya da erkek olmanın kültürel olarak oluşturulan ve yaşatılan kalıplar içinde yapabileceklerinin sınırlarını çizen sosyal bir yapıdır. Kısacası kadınların ve erkeklerin nasıl davranacaklarını ve hangi rollere sahip olabileceklerini ortaya koymaktadır. Kültürel olarak inşa edilen ve sosyal olarak yaşatılan toplumsal cinsiyet bu açıdan değerlendirildiğinde koşullara, mekana ve zamana göre değişebilen dinamik bir yapıya sahip olmakta ve sosyal yapılarda var olan diğer eşitsizliklerle (etnik köken, yaş, dil, din, ırk yaş, coğrafi konum, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim vb. gibi) bir araya gelerek kadınların aleyhine yeni eşitsizlikler üretmektedir (Kedikli ve Günay, 2023).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, bireylerin cinsiyetlerinden dolayı yaşamış oldukları fiili eşitsiz muameleyi ifade eder. Diğer bir ifade ile kadın ve erkeklerin var olan toplumsal kurumlar, kaynaklar, güç ve fırsatlardan tam ve eşit şekilde faydalanması toplumsal cinsiyet eşitliğini ifade ederken (ILO, 2007), toplumsal cinsiyet eşitsizliği ise bu alanlarda kadınların ve erkeklerin –ki kadınların erkeklere göre daha dezavantajlı olduğu– eşitsiz erişimlerini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (Günay vd, 2016, s.281). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği tamamen gözlemlenebilir bir gerçektir, sosyal olarak inşa edilmiş sistemler olan cinsiyet rollerindeki kültürel farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Kadın ve erkek arasında doğuştan gelen biyolojik cinsiyete dayalı farklılıklar olsa da toplumsal cinsiyet eşitsizliği bir tür sosyal ayrımcılıktır. Zaman içinde kadınlar toplumsal yaşama dair çeşitli alanda birçok kazanımlar elde etmiş olmasına rağmen içinde yaşadığımız zaman dilimi, olumsuzlukların yükünün erkeklerle kadınlar arasında eşitsiz olarak paylaşılmasıyla karakterize edilmektedir. Siyasi, ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin yanı sıra eğitime, sağlık hizmetlerine, fiziksel ve mali kaynaklar ile fırsatlara erişimde giderek artan eşitsizlikler varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Sosyal olarak inşa edilmiş olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği dünya nüfusunun yarısının ekonomik, sosyal ve politik fırsatlarının kaybına yol açtığı için sürdürülebilir kalkınma ve gelişmenin önündeki en önemli engellerden biridir (Wani ve Dastidar, 2018).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği; yaşam kalitesi, gelişmişlik düzeyi, ekonomik refah düzeyi fark etmeksizin tüm kadınların yaşamları üzerinde farklı olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olan normlar bütünüdür (OECD, 2017, s.17).

Oysa ki cinsiyet eşitliği temel bir insan hakkıdır ve aynı zamanda barışçıl bir dünyaya sahip olmanın da temelidir. Ancak kızlar ve kadınlar dünyanın her yerinde önemli zorluklarla karşılaşmaya devam etmektedir. Kadınlar genellikle güç ve karar alma rollerinde yeterince

temsil edilmemekte, eşit işe eşit ücret almamakta ve sıklıkla işteki fırsatları etkileyen yasal ve diğer engellerle karşı karşıya kalmaktadırlar (World Vision Australia, 2023).

Dünyanın her yerinde kadınlar, aşırı iş yükü, güç ve nüfuz eksikliği nedeniyle hayatlarına, sağlıklarına ve refahlarına yönelik tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. Dünyanın çoğu bölgesinde kadınlar erkeklere göre daha az eğitim almakla birlikte kadınların bilgi, yetenek ve başa çıkma mekanizmaları çoğu zaman fark edilmemektedir. Kadınların sağlıklı ve tatmin edici bir yaşam sürmesini engelleyen güç ilişkileri, en kişisel düzeyden kamusal düzeye kadar toplumun birçok düzeyinde faaliyet göstermektedir (United Nations, 1995).

Türkiye’de geleneksel düşünceler, ataerkil yapının egemenliğini ön plana çıkarmakta ve toplumsal faaliyetlerde cinsiyete bağlı bir işbölümüne göre kadının yeri evi olarak tanımlanmaktadır (Akbay, 1998). Ancak kırsal alanda yaşamlarını sürdüren kadınlar daha dezavantajlı konumdadır. Kırsal alanda yaşamlarını sürdüren kadınlar hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ekonomide çiftçi, ücretli çalışan ve girişimci olarak kritik roller oynamaktadır. Aile içinde çocuk ve yaşlıların bakımı, yiyeceklerin temini ve hazırlanması gibi geleneksel işlerin yanı sıra tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülmesinde de ücretsiz aile işçisi olarak varlık göstermektedirler. Tüm bunların yanı sıra ailelerinin geçim kaynaklarını çeşitlendirmek için tarım dışı faaliyetlerde de bulunmaktadır (UN, 2008, s.2; ILO, 2019). Ancak kırsal kesimdeki kadınlar, cinsiyete dayalı sosyal normlar, ücretsiz işlere orantısız katılımın yanı sıra eğitim, sağlık, mülk, mali ve diğer hizmetlere eşit olmayan erişim nedeniyle ekonomik faaliyetlere katılma konusunda kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaktadırlar (UN, 2008, s.2).

Küresel ölçekte yapılan çalışmalar, kırsal kesimdeki kadınların kırsal kesimdeki erkeklerden ve kentli kadınlardan daha kötü durumda olduklarını ve orantısız bir şekilde yoksulluk, dışlanma ve iklim değişikliğinin etkilerini yaşadıklarını ortaya koymaktadır (United Nations, 2023). Cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi ve kırsal kesimdeki kadınların insana yakışır iş ve üretken istihdam yoluyla güçlendirilmesi, yalnızca kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkıda bulunmakla kalmaz, aynı zamanda yoksulluğun azaltılmasının yanı sıra iklim değişikliğini hafifletme ve uyum çabalarının etkinliğini de artırır (ILO, 2019).

Kırsal alanda kadının dezavantajlı konumunu oluşturan unsurlar;

- Örgün ve yaygın eğitimden faydalanamamaları,
- Emeginin görünmezliği,
- Temel haklarını yeterince kullanamaması,
- Sağlık hizmetleri ve teknolojiden etkin bir şekilde faydalanamamaları gibi birkaç maddeyle özetlenebilir (Gülçubuk vd., 2015)

2. KIRSAL KALKINMA KADININ ÖNEMİ

Tüm bu eşitsizlikler ve engellere karşın kırsal alandaki kadınlar, sürdürülebilir kalkınma için gerekli olan dönüşümsel ekonomik, çevresel ve sosyal değişimlerin gerçekleştirilmesinde kilit aktörlerdir. Ancak krediye, sağlık hizmetlerine ve eğitime sınırlı erişim, karşılaştıkları pek çok zorluk arasında yer almakta ve bu zorluklar, küresel gıda ve ekonomik krizler ile iklim değişikliği nedeniyle daha da ağırlaşmaktadır. Kadınların güçlendirilmesi, yalnızca bireylerin, ailelerin ve kırsal toplulukların refahı için değil, aynı zamanda kadınların dünya çapında tarımsal iş gücündeki büyük varlığı göz önüne alındığında, genel ekonomik üretkenlik açısından da kilit önem taşımaktadır (Un Women, 2023).

Kadınların ve kız çocuklarının kırsal hanelerin ve toplulukların sürdürülebilirliğinin sağlanmasında, kırsal geçim koşullarının ve genel refahın iyileştirilmesinde oynadıkları önemli rol giderek daha fazla kabul edilmektedir. Kadınlar, kayıt dışı işler de dahil olmak üzere tarımsal işgücünün önemli bir bölümünü oluşturmakta ve kırsal alanlardaki ailelerde ve hanelerde ücretsiz bakım ve ev işlerinin büyük bir kısmını gerçekleştirmektedirler. Tarımsal üretime, gıda güvenliği ve beslenmeye, arazi ve doğal kaynak yönetimine ve iklim direncinin oluşturulmasına önemli katkılar sağlamaktadırlar (United Nations Organization, 2023). Bu noktada kadınların özellikle kırsal alandaki kadınların, kalkınma için güçlendirilmesi son derece önemlidir.

3. KADINLARIN GÜÇLENDİRMESİ

Kadınların güçlendirilmesi, kadınların bakış açılarını kabul etmek ve eğitim, farkındalık, okuryazarlık ve öğretim yoluyla kadınların statüsünü yükseltmek de dahil olmak üzere çeşitli şekillerde tanımlanabilir (Kabeer, 2005; Mosedale, 2005; Bayeh, 2016). Kadınların güçlendirilmesi kalkınma ve ekonomi alanında önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Ekonomik güçlendirme, kadınların kaynakları, varlıkları ve geliri kontrol etmesine ve bunlardan faydalanmasına olanak tanır. Aynı zamanda riski yönetme becerisine de yardımcı olarak kadınların refahını artırır. Kadınların güçlendirilmesi, cinsiyet rollerini veya buna benzer diğer rolleri yeniden tanımlama fırsatına sahip olabilmelerini sağlayarak arzu edilen hedeflere ulaşma konusunda daha fazla özgürlük yaratır (Kabeer, 2005). Kadınların güçlendirilmesi ailelerin, toplulukların ve ülkelerin sağlık ve sosyal gelişimi için de gereklidir.

Kırsal alanlarda yaşamlarını sürdüren kadınların güçlendirilmesi ve ekonomik olarak kalkınmalarının sağlanmasına yönelik çözüm süreçlerinin belirlenmesi açısından değişen kırsal ekonomi bağlamında deneyimlerinin, hane ve topluluk yapıları içindeki konumlarının, cinsiyete dayalı işbölümlerinin, kaynaklara erişimleri ve bunlar üzerindeki kontrollerinin aynı zamanda da karar alma süreçlerine katılımlarının detaylıca incelenmesi son derece önemlidir. Ne yazık ki dünyanın hemen hemen tüm bölgelerinde toplumsal cinsiyete dayalı normlar ve buna bağlı yaşanan ayrımcılık nedeniyle kadınların üretken kaynaklara adil erişimi ve kontrolü, istihdam ve gelir getirici faaliyet fırsatları ile kamusal hayata katılım fırsatları engellenmektedir (UN, 2008, s.2; Günay vd. 2016, s.286; Bharti, 2021: 619; Karakuş, 2022; 248).

Bu bağlamda eğitim, öğretim, farkındalık yaratma, özgüven oluşturma, seçeneklerin genişletilmesi, kaynaklara erişim ve kontrolün artırılması, cinsiyet ayrımcılığını ve eşitsizliğini pekiştiren ve sürdüren yapı ve kurumları dönüştürmeye yönelik eylemler kadınların güçlendirilmesinde önemli araçlardır (UN Commission on the Status of Women, 2002).

4. GÜÇLENDİRME VE KOOPERATİFÇİLİK

Kırsal alanda kadının sosyo-ekonomik durumunun güçlendirilmesi temelinde istihdama katılım, kaynaklara erişim sorunlarının çözülmesi, yoksulluğun azaltılması, sağlıklı ve gelişmiş çevrede yaşam imkânı sağlanması açısından kadın kooperatifleri önemli ekonomik kalkınma araçları arasında yer almaktadır. Kooperatifler, kadınların sosyal sermayelerinin inşası, bilgi alışverişi, kaynakların dağılımı, risklerin tanımlanması ve öngörülmesi ve her düzeyde karar alma mekanizmalarına katılımları açısından da önemlidir (Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 2018).

Kırsal alanda kadınlar tarafından kurulan kooperatifler, ekonomiye kazandırılmayan kadınları girişimciliklerini kayıt altına almak suretiyle ekonomiye kazandırmaktadır (Sönmez ve Kızılaslan 2011). Kadın kooperatifleri, kırsal alanlarda üretim yapan kadınları bir araya getirerek, ortak üretim, pazarlama, satın alma ve finansal işlemleri kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Kooperatiflerin oluşturduğu iş imkânları, kırsal alanlarda işsizlik sorunlarını çözmeye yardımcı olurken, kırsal alanlarda yaşayan kadınların sosyal ve ekonomik

kalkınmasına da önemli katkılar sağlamaktadır. Kadın kooperatiflerinin aynı zamanda dezavantajlı bölgelerdeki kadınların yaşantısına birçok olumlu katkısı da söz konusudur. Bunlardan biri de kadınların sosyal hayata daha aktif katılımlarını teşvik etmesi... Kooperatiflerin oluşturduğu sosyal ağlar kadınların birbirleriyle dayanışma içinde olmalarını ve toplumda daha aktif bir rol oynamalarını desteklerken maruz kalınan sorunlara da çözüm sunmaktadır. Böylelikle, kadınların toplumda daha fazla söz sahibi olmalarını, liderlik becerilerini geliştirmelerini ve sosyal destek sistemleri oluşturmalarının önünü açmaktadır (Duguid vd, 2015).

Kırsalda kadınlar için kooperatifler hangi görevleri üstlenir?

- Kadınları daha etkin ve aktif hale getirebilir.
- Kooperatiflerde kadın üyelerin varlığını artırabilir
- Kadınların kaynaklara daha fazla erişimini sağlayabilir.
- Kadınların pazarlama süreçlerinde daha fazla yer almalarına katkıda bulunabilir.
- Uluslararası kaynaklara erişebilme açısından kadınlara kolaylaştırıcılık sağlayabilir.
- Yerel yönetimler ve mülki idarenin desteğini sağlayabilir ve bunu daha da artırabilir.
- Kırsalda kadınların bir araya gelmeleri ve ortak iş yapmada farkındalıkların oluşturulmasına ve artırılmasına katkıda bulunabilir.
- Kooperatifler aracılığıyla kadınlar özgüven kazanır, dayanışma yoluyla ekonomik birliktelik sağlanabilir.
- Kırsaldaki kadınlar açısından en önemli sorunlardan birisi sosyal güvencesizlik olup, sosyal güvenlik kapsamına dâhil olamamalarıdır. Etkin ve aktif kooperatifler aracılığıyla kadınlar sosyal güvenlik uygulamalarına dahil olabilir.
- Kooperatifler kırsalda kadınların eğitimlerine, mesleki beceri edinmelerine ve böylece kalifiye işgücü haline gelmelerine de katkıda bulunabilir (Kaleli, 2013).

Kadın kooperatiflerinin sayılan tüm bu olumlu katkılarına karşın kadınların girişimcilik faaliyetinde bulunmasını engelleyen yasal düzenlemeler bulunmamasına rağmen, kadın girişimciler uygulamada bir takım engellerle karşılaşmaktadırlar. Kırsalda kadınların girişimciliğini engelleyen en önemli sorunlar; eğitim düzeylerinin yetersizliği, girişimcilik eğitimlerinin eksikliği, teknik bilgi ve deneyimlerin yetersizliği, sermaye ve finansman sorunu, özgüven eksikliği, aile ve toplum desteğinin eksikliği, mevzuat ve bürokratik işlemlerin yoğunluğu, karar alma mekanizmalarında yeterince yer alamama, kırsalda kadın girişimcilerin bilgilerini ve deneyimlerini varsa sorunlarını paylaşacakları ortamın yetersizliği olarak göze çarpmaktadır (Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 2018).

Kırsalda kadınların kooperatifleşmesine yönelik çözüm önerileri;

- Kadınlar öncelikle sahip oldukları bilgi, beceri, olanaklar vb. üretim girdileri göz önünde bulundurularak kooperatifçiliğe teşvik edilmeli.
- Kooperatif kurmak isteyen kadınların gerek aileleri gerekse içinde buldukları çevre bu konuda bilinçlendirilerek kadına destek olmaları sağlanmalı.

- Kadınlara kooperatif kurulmadan önce eğitimler verilmeli ve bu eğitimlerin kooperatif kurulduktan sonra da devamlılığı sağlanmalı.
- Kadın kooperatiflerinin desteklenmesi bir devlet politikası haline getirilmeli.
- Kadın kooperatiflerinin faydalanabileceği teşviklerle ilgili danışmanlık hizmeti sağlanmalı.
- Kadın Kooperatif ortaklarının çocukları için yuva, kreş gibi hizmetler yaygınlaştırılmalı ve desteklenmeli.

Sonuç olarak, kırsal kadın kooperatifleri bölgesel kalkınmaya ve dezavantajlı bölgelerin gelişmesine önemli faydalar sunan bir sosyal girişimdir. Bu kooperatiflerin desteklenmesi, kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan güçlenmesine yardımcı olurken, yerel ekonomilerin sürdürülebilirliğini de sağlamaktadır.

5. KAYNAKÇA

Bayeh, E. (2016). The role of empowering women and achieving gender equality to the sustainable development of Ethiopia. *Pacific Science Review B: Humanities and Social Sciences*, 2(1), 38.

Bharti, N. (2021). Role of cooperatives in economic empowerment of women: a review of Indian experiences. *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, 17(4), 617–631

Duguid, F, Durutaş, G., Wodzicki, M. (2015). Türkiye’de kadın kooperatifleri’nin mevcut durumu. The World Bank, https://www.aile.gov.tr/KSGM/PDF/Turkiyede_Kooperatifcilik_Kadin.pdf Erişim 24 Eylül 2023.

Gülçubuk, B., Kızılaslan, N., Eroğlu, D., Kan, M., Soysaldı, E., Olgun, G. (2015). Kırsal kalkınma paradigması ve yeni arayışlar, Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi Ankara. Bildiriler Kitabı-2, 1360-1382.

Günay, G.; Demirci Aksoy, A.; Bener, Ö. (2016). Dünyada Kadın Sorunları (pp.272 – 321) (Ed: Aydın, F.), Günümüz Dünya Sorunları (pp:1-676). Ankara, Pegem Akademi

ILO (2007). ABC of women workers’ rights and gender equality. Geneva, International Labour Office.

ILO (2012). International women day 2012. Empower rural women end poverty and hungary. Unleashing the potential of rural women. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/_174724.pdf Erişim 27 Eylül 2023.

ILO (2019). Empowering women in the rural economy. Decent work in the rural economy policy guidance notes. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---sector/documents/publication/wcms_601071.pdf Erişim 26 Eylül 2023.

Kabeer, N. (2005). Gender equality and women'empoverment: A critical analysis o the third millennium development goal 1. *Gender & Development* 13(1), 13–24.

Kaleli, N. (2013). Kırsal Kesimde Kadın Kooperatifleri. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Eğitim Yayım ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı. https://www.amasyadsyb.org/public/docs/Semp02_02_Kirsal_Kesimde_Kadin_Kooperatifleri.pdf Erişim 25 Eylül 2023.

Karakuş, G. (2022). Kadın kooperatiflerinin kadınların güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasındaki rolü. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi (PIAR)*, 9(1) 247–259.

Kedikli, U. ve Günay, G. (2023). Cinsiyet Eşitsizliği Çıkılmazında Göçmen/Sığınmacı Kadınların Avrupa ve Türkiye’de İş Yaşamındaki Yeri. 22. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi, 8–19 Eylül 2023, Balıkesir

<https://webyonetim.bandirma.edu.tr/Content/Web/Yuklemeler/DosyaYoneticisi/169/files/%C3%96zet%20Bildiri%20Kitab%C4%B1.pdf> Erişim 15 Ekim 2023

Mosedale, S. (2005). *Assessing women's empowerment: Towards a conceptual framework. Journal of International Development, 17(2), 243–257.*

OECD (2017), *The pursuit of gender equality: An uphill battle.* Paris: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264281318-en> Erişim 27 Eylül 2023.

Özbey, A.U., Bardakçı, A. (2019). Women' in public and private spheres in the context of modern feminist theories from ancient civilizations to the present. *OPUS–International Journal of Society Researches, 14(20), 1789-1818.*

Sönmez, N., Kızılaslan, N. (2011). Kırsal alanda kadın girişimciliğinin desteklenmesinde kooperatifçiliğin rolü (Amasya-Çorum illeri örneği), Yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (2018). Kırsal alanda kadının güçlendirilmesi ve kırsalda kadın girişimciliğinin desteklenmesi konulu komisyon raporu. Ankara: TBMM Basımevi.

UN (2008). *Women 2000 and beyond: Rural women in a changing world: Opportunities and challenges.* Division for the advancement of Women Department of Economic and Social Affairs New York, <https://www.un.org/womenwatch/daw/public/Women%202000%20-%20Rural%20Women%20web%20English.pdf> Erişim 27 Eylül 2023.

UN Commission on the Status of Women (2002). *Eradicating poverty, including through the empowerment of women throughout their life cycle, in a globalising world.* https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/CSW/46/CSW46a_E_FINAL.pdf Erişim 24 Eylül 2023.

Un Women (2023). *Rural women.* <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/economic-empowerment/rural-women> Erişim 22 Eylül 2023.

UNESCO (2014). *Gender equality gender equality.* Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000229418> Erişim 27 Eylül 2023.

United Nations (1995). *Population and Development.* United Nations Publication.

United Nations (2023). *The invaluable contribution of rural women to development.* <https://www.un.org/en/observances/rural-women-day> Erişim 22 Eylül 2023.

United Nations Organization (2023). *Rural women's day.* <https://www.un.org/en/observances/rural-women-day> Erişim 22 Eylül 2023.

Wani, Z.A., Dastidar, R.G. (2018). Gender inequality – A global issue. *International Journal of Research, 5(19),383–395.*

World Vision Australia (2023). What is women's empowerment?
<https://www.worldvision.com.au/womens-empowerment> Erişim 18 Eylül 2023.

Kamu Yararında Etkin Faktör: Sosyal Kooperatifler

Muradiye Karataş

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
mrdykrts@gmail.com

Bengü Everest

Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü,
beverest@comu.edu.tr

Özet

Kooperatifler, gönüllü bireylerin kültürel sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri adına bir araya gelerek çalıştıkları işletmelerdir. “Sosyal” kelimesini kooperatifin başına eklediğimizde oluşan anlam ise özel sektörün ve kamunun tek başına sonuca varamadığı eğitim, sağlık, istihdam gibi konularda oluşan ihtiyaçların giderilmesi veya azaltılması amacıyla tamamen kamu yararına olacak şekilde faaliyetlerde bulunan kuruluşlardır. Kooperatifçiliğin temelini oluşturan, 12. yüzyılda Anadolu’da ortaya çıkan, birlik, beraberlik, yardımlaşma ve dayanışmanın doğurduğu ahilik kültürünün gelişimi Avrupa ülkelerinde daha hızlı olmuştur. Sosyal kooperatifçilik kavramı da ilk olarak 1963 yılında İtalya’da iki tip olarak ortaya çıkmıştır. A tipi, kamu yararına amaçla kurulan sosyal kooperatiflerdir. B tipi, gerek iş hayatından gerek sosyal yaşamdan soyutlanan dezavantajlı grupları topluma kazandırmak adına kurulan sosyal kooperatiflerdir. Kuruluş süresinde normal kooperatiflerden farkı olmayan sosyal kooperatifler işletmelerin girişimci ruhundan yararlanarak sosyal fayda yaratmayı hedeflerler. Bu çalışma sosyal kooperatiflerin kamuda ki faydasını açıklamak amacıyla literatür taraması sonucu hazırlanmıştır. İncelenen çalışmalarda yapılan anket sonuçlarına göre içsel motivasyonları yüksek olan deneklerin örgütsel bağlılıklarının daha fazla olduğu, kurulan sosyal kooperatiflerin sürdürülebilirliğe önemli ölçüde katkı sağladıkları, kamuda oluşan eksikliklerin sosyal kooperatifler yardımıyla azaltarak ekonomik katkı sağladığı ve dezavantajlı bireylerin istihdam oranında ciddi artış olduğu gözlemlenmiştir. Sosyal kooperatiflere verilen desteklerin ve bilinirliğinin artması sağlanırsa kamuya daha fazla yarar sağlanacağı öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal kooperatif, dezavantajlı birey, örgütlenme, kamusal fayda, istihdam

Effective Factor in Public Benefit: Social Cooperatives

Abstract

Cooperatives are businesses where volunteers work together to meet their cultural, social and economic needs. When we add the word “social” to the beginning of the cooperative, the meaning is the organizations that operate in a way that is completely for the benefit of the public in order to meet or reduce the needs of education, health, employment, which the private sector and the public cannot come to a conclusion on their own. The development of the Ahi culture, which formed the basis of cooperatives, emerged in Anatolia in the 12th century, and was born of unity, solidarity, cooperation and solidarity, has been faster in European countries. The concept of social cooperatives first emerged in Italy in 1963 as two types. Type A are social cooperatives established for public benefit. Type B is social cooperatives established to bring disadvantaged groups isolated from both business and social life into society. Social cooperatives, which are no different from normal cooperatives during their establishment, aim to create social benefits by taking advantage of the entrepreneurial spirit of the enterprises. This study was prepared as a result of literature review in order to explain the benefits of social cooperatives in the public. According to the results of the survey conducted in the studies examined, it has been observed that the organizational commitment of the subjects with high internal motivation is higher, the social cooperatives established contribute significantly to sustainability, the deficiencies in the public sector are reduced with the help of social cooperatives, and there is a significant increase in the employment rate of disadvantaged individuals. It is foreseen that if the support and awareness given to social cooperatives are increased, more benefits will be provided to the public.

Keywords: Social cooperative, disadvantaged individual, organization, public benefit, employment

1. GİRİŞ

Geçmişte, birleşerek güçlenip büyümek, sosyal fayda sağlamak günümüzde kooperatifçilik olarak adlandırılmaktadır. Gerçek anlamda Türkiye’de kooperatifleşme, Ahilik Teşkilatı ile benzerlik taşıyan, II. Meşrutiyet zamanında Mithat Paşa’nın önderliğinde “ Memleket Sandıkları” ismiyle kurulmuştur (Bilgin & Tanıyıcı, 2008). Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküllere kooperatif denir (Anonim). Kooperatifçiliğin; Gönüllü ve açık ortaklık, ortakların demokratik denetimi, ortakların ekonomik katılımı, özerklik ve bağımsızlık, eğitim, öğretim ve bilgiye erişim, kooperatifler arası iş birliği ve topluma karşı sorumlu olması şeklinde yedi evrensel ilkesi vardır (Kılıç, 2021). Kooperatifler gönüllü bir şekilde katılan üyelerini bir arada toplayarak normalde gerçekleştirmede güçlük çekecekleri şeyleri yapmaya olanak sağlayarak kooperatif bünyesinde üyelerinin sermayelerini birleştirerek onlara kazançlı yatırımlar yapmalarına yol göstererek bir getiri elde edebilirler. Kısaca kooperatifler iş birliği ve dayanışma gerektiren, amacı sosyal kalkınma olan bir model oluşturma eğilimindedir.

Sosyal kooperatif ifadesi, özellikle dezavantajlı grupların çalışma hayatına tekrardan entegre edilmesi, sosyal hizmetlerin gerçekleştirilmesi gibi ihtiyaçların karşılanması amacıyla yeni bir kooperatif çeşidi olarak ortaya çıkmıştır (Kılıç, 2021). Sosyal kooperatifleri diğer kooperatiflerden ayıran en önemli özellik, hizmetlerin kamu yararına olmasıdır. Sosyal kooperatifler, kar amacı gütmeyen kuruluşların sosyal fayda yaratma amacını ve girişimci ruhunu bir araya getirme aracı olarak kooperatif modeller arasında çok fazla dikkat çekmeye başlamıştır. Bir sosyal girişimcilik modeli olarak, birçok AB ülkesi sosyal kooperatifler için yasal zeminler oluşturmuştur (Erdem, 2020). Sosyal dayanışma kooperatifi kavramı, 1963 yılında ilk kez İtalya’da kullanılmıştır. Bu kavram girişimciliği ve dayanışmayı kooperatif bünyesinde tek vücut hale getirme fikrine dayanmaktadır. Kasım 1991 yılında 381/91 sayılı Yasanın yürürlüğe girmesi ile İtalya’da sosyal kooperatifler yasal düzenlemeye ulaşmıştır (Mert Korkmaz, 2017).

A Tipi Sosyal Kooperatifler: Kamu yararına amaçla kurulan sosyal kooperatiflerdir.

B Tipi Sosyal Kooperatifler: Dezavantajlı kişilere istihdam sağlamak amacıyla kurulan kooperatiflerdir.

2. BULGULAR

2.1. Sosyal Kooperatiflerin Genel Özellikleri

Sosyal kooperatifler; kâr amacı gütmeyen bir iktisadi oluşumlardır. Sosyal kooperatifler sosyal ekonominin bir bileşenidir, sosyal, sağlık, eğitim ve çevre hizmetlerinin sağlanmasında kullanılır, dezavantajlı grupların iş gücüne katılımını hedefler, sosyal fayda yaratmayı hedefler, kâr amacı güden şirketlerin girişimci ruhundan yararlanır, öncelikli amaçları kamu yararını tesis etmektir. Aşağıda sosyal kooperatiflerin diğer kooperatiflerle olan benzerlikleri ve farklı yönleri verilmiştir (Tablo1).

Tablo1. Kooperatif ve Sosyal Kooperatiflerin Farkları ve Benzerlikleri

	Kooperatifler	Sosyal Kooperatifler
Amaç	Sosyal amaç ön plandadır	Kamu yararı ön plandadır
İş Gücü Entegrasyonu	Sosyal, eğitim, sağlık, çevresel hizmet	Öncelik dezavantajlı gruplardır
Devlet Dışı Aktör	Devlet dışı ekonomik aktörlerdir ve bağımsızlardır	
Üyelik Yapısı	Sınırlı üyelik vardır	Kamu yararı misyonu, üyelerinin farklı tür paydaşlardan oluşmasına olanak sağlar
Kar Dağıtımı	Ortaklarına yaptıkları kar oranında risturn öder	Sınırlı kar dağıtımı yapmakta veya hiç kar dağıtımı yapmamaktadır

(TÜSEV, Sosyal Kooperatifçilik: Yasal Mevzuat Açısından Avrupa Birliği Örnekleri ve Türkiye'deki Gelişmeler, 2018)

Sosyal kooperatiften elde edilen kâr şu şekilde kullanılır; halkın menfaatine yönelik etkinlikler yapılır, yeni işler ve yatırımlar yapılır, üyelere /ortaklara yenilikçi hizmetler sunmak amaçlanır. Sosyal, kültürel etkinlikler düzenlenir (TÜSEV, 2018).

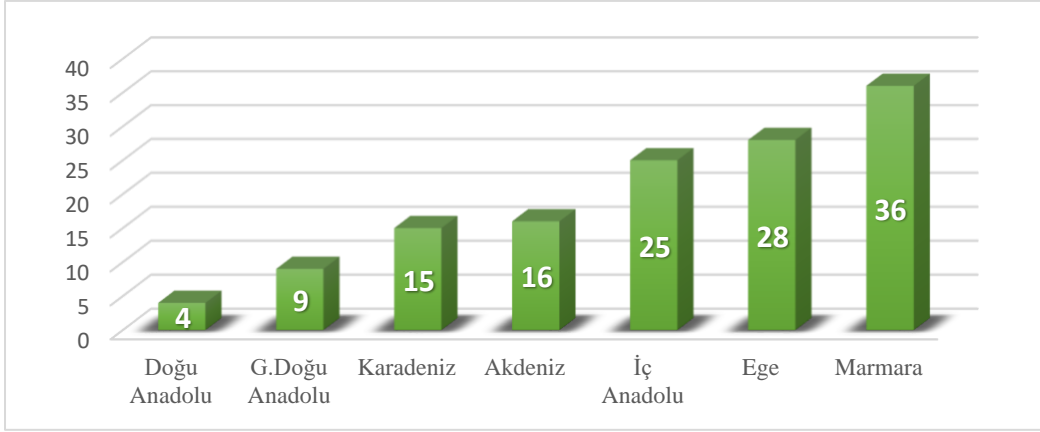
Dezavantajlı bireylerin istihdam edilmesi, şiddet görmüş, sosyal güvenceden yoksun ve korunmasız kadınlara istihdam sağlanması, mesleki eğitim verilmesi ve diğer temel becerilerin kazandırılması, bakıma muhtaç engelli ve yaşlılara yönelik karşılıksız bakım hizmeti verilmesi dolaysız bir şekilde kamu yararına yönelik çalışmalara örnek gösterilebilir. Bu türden çalışmalar, çalışmayı yürütenlerin amaçları ne olursa olsun önemli derecede kamu yararı sağlamaktadır. Zira bu çalışmaların yürütülmesi aslında devletin sorumluluğundadır ve vergilerle finanse edilmesi gerekmektedir. Bu itibarla, yürüttüğü faaliyette, dezavantajlı gruplara dahil kimselere ve korunmasız, sosyal güvenceden yoksun kadınlara önemli ölçüde istihdam fırsatı sağlayan ve bu konuya ana sözleşmesinde yer veren bir kooperatif, sosyal kooperatif olarak adlandırılabilir. Yine engelli, çocuk, hasta veya yaşlı bakımı konularında faaliyet yürüten bir kooperatifin kâr amacı bulunsa dahi, bu sınıflardaki bakıma ihtiyacı olan kimselere, yani toplumun sosyal sorumluluğunda bulunan kişilere karşılık beklemeden hizmet sunması ve bu hususa ana sözleşmesinde yer vermesi dahilinde sosyal kooperatif tanımı çerçevesinde değerlendirme yapılabilir.

Kooperatif tarafından sağlık, eğitim, çocuk ve engelli bakımı gibi alanlarda belirli bir ücret karşılığında hizmet sunulması, belirli kişi ve grupların özel yararına yönelik faaliyetlere örnek gösterilebilir. Bu tür kooperatiflerin sosyal kooperatif kapsamına girip girmediğini tespit edebilmek için öncelikli olarak kooperatifin amacının kamu yararı olup olmadığına bakılmalıdır. Kooperatifin amacının en önemli göstergesi ise sözleşmesinde kar dağıtımı mekanizmasına yer verip vermemesi olacaktır. Yukarıda belirtilen yarı kamusal hizmetlerde, kâr amacı gütmeksizin faaliyette bulunan yani karı ortaklarına dağıtmak yerine faaliyetlerinin iyileştirilmesinde kullanan kooperatifler, hiç şüphesiz sosyal kooperatifler arasında yer alır. Kooperatif tarafından eğitim, sağlık, çocuk bakımı, engelli bakımı gibi sosyal hizmetlere ilişkin olarak yürütülen faaliyetlerin kâr amaçlı olması halinde ise; ancak devlet tarafından hizmet sunulmayan veya kapasitenin yetersiz kaldığı yörelerde faaliyette bulunulması halinde sosyal kooperatif olarak nitelendirilebilir. Benzer şekilde işçilerin mülkiyetindeki kar saiki ile işletilen bir kooperatif, işsizlik oranlarının yüksek olduğu kalkınmada öncelikli bir yörede ise, ya da kapanması ile içinde bulunduğu bölgeyi ekonomik açıdan zora düşürecek bir kamu ya da özel kuruluşun tasfiye edilmek yerine işçilere devredilmesi ile kurulmuşsa sosyal kooperatif olarak sayılmalıdır. Buna karşın kamu idareleri tarafından sunulan eğitim-sağlık hizmetinin yeterli olduğu ve bu sektörlerde çalışan kişiler arasında işsizlik oranının yüksek olmadığı bir bölgede, çalışanların ortak olduğu kâr amaçlı eğitim-sağlık kooperatiflerinin sosyal kooperatif olduğunu söylemek mümkün değildir (Korkmaz, 2017).

2.2. Türkiye’deki Sosyal Kooperatifler

Çalışmada öncelikle Türkiye’deki sosyal kooperatiflerin varlıkları incelenmiştir. Türkiye’de bulunan sosyal kooperatiflerin bölgelere göre sayıları aşağıda verilmiştir (Grafik 1).

Grafik 1. Türkiye’de Bölgelere Göre Sosyal Kooperatif Sayıları

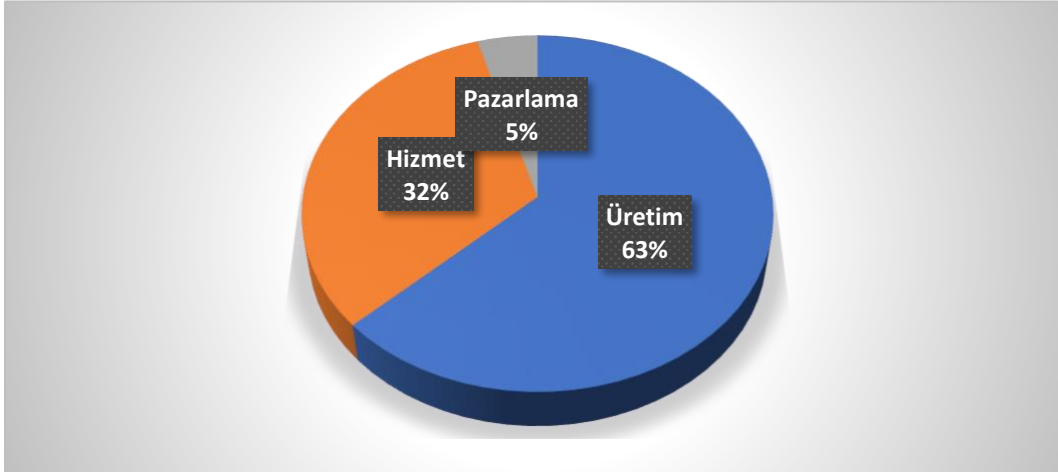

(Sosyal Kooperatifler Mükemmeliyet Merkezi, 2022)

2022 verilerine göre Türkiye’de toplam 133 tane sosyal kooperatif vardır. Bölgesel olarak incelediğimizde sosyal kooperatifler en fazla Marmara Bölgesi’nde yer alırken en az ise Doğu Anadolu Bölgesi’nde yer almaktadır.

Türkiye’de bulunan sosyal kooperatiflerin faaliyet alanlarına göre dağılımları ise Grafik 2’de verilmiştir.

Grafik 2. Türkiye’deki Sosyal Kooperatifler

(Sosyal Kooperatifler Mükemmeliyet Merkezi, 2022)

Türkiye’de 2022 verilerine göre sosyal kooperatifler %63’lük bir oranla en fazla üretim sektöründe yer almaktadır. Bunu takip eden %32 ile hizmet ardından %5 ile pazarlama sektörleridir.

Ülkemizde sosyal kooperatifler için ayrı bir yasa ve yönetmelik olmadığından dolayı çoğu kooperatif kendini sosyal kooperatif olarak tanımlamamaktadır. Bunların başında kadın kooperatifleri gelmektedir. 2022 verilerine göre Türkiye’de kendini sosyal kooperatif olarak tanımlayan 133 kooperatif varken yine 2022 verilerine göre Türkiye’de ki toplam kadın kooperatifi sayısı 702’dir. Buradan da anlaşılacağı üzere kadın kooperatiflerinin çoğu hem kamu yararına hizmet verseler de hem de dezavantajlı bireylere istihdam sağlasalar da yasal olarak sosyal kooperatifçilik var olmadığı için kendilerini sosyal kooperatif olarak göstermiyorlar. Kadın kooperatifleri; ev hanımlarını iş hayatına kazandırarak ekonomik özgürlük

ve büyüme sağlamak isterler. 1986 yılında sivil toplum kuruluşu olarak kurulan, kâr amacı gütmeyen “Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV)” toplumdaki aktörlerle ve yerel yönetimle iş birliği yaparak kadınların yoksullukla mücadelelerini, ailelerini ve toplumu geliştirmeye yönelik projeler hayata geçirirler. Yoksulluğun ve eşitsizliğin var olmadığı bir toplum inşa etmeyi kendilerine vizyon edinmiş bu vakıf bu hedefe ulaşmak için üç ana programda çalışmalar yürütmektedirler. Bunlar; tabandaki kadınların ortak ihtiyaçları etrafında yoksulluğa karşı örgütlenmelerini ve kooperatifleşmelerini desteklemek, kalkınmada ve dayanıklı toplumlar oluşturulmasında kadınların öncülüğünü ve ekonomik güçlenmelerini teşvik etmek, afet ve göç yönetiminde kadınların rolünü güçlendirmektir (KEDV , 2022)

Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planında, kapsamlı sosyal kooperatif yaklaşımına atfetmekle kooperatiflerin yeni çalışma alanları oluşturulması, ortak iş yapma ve girişimcilik kültürünün modernleştirilmesi, sosyal öz varlığın artırılması, gelirin daha hakkaniyetli paylaşımı ve yoksulluğun minimuma indirilmesi gibi sosyal ve ekonomik işlevleri vurgulanmıştır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022).

Türkiye'de Kooperatifler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmaktadır. Ancak mevzuatlarda tüketim, eğitim, sağlık, satış, kadın girişimciliği vs. farklı alanlarda kooperatif bulunmasına rağmen sosyal kooperatif anlamında bir yasal düzenleme bulunmamakta, sosyal kooperatif tanımını yer almamaktadır.

Bu alanda sadece Ticaret Bakanlığı 2018 yılında Türkiye'de sosyal kooperatifçiliğin desteklenmesi, geliştirilmesi, yaygınlaştırılması amacıyla uluslararası standartlarda ve küresel gelişmelere paralel yeni bir sosyal kooperatifçilik modeli oluşturmak için Ticaret Bakanlığı'na bağlı Esnaf Sanatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü tarafından sosyal kooperatifçilik tanıtım, eğitim, geliştirme ve uygulama projesi adı altında bir proje geliştirilmiştir. Bu proje kapsamında “Sosyal Kooperatif Eğitim ve Tanıtım Treni” uygulaması yapılmıştır. Ticaret Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ve TCDD Genel Müdürlüğü'nün iş birliğiyle 2018 yılında ilk kez Ankara'dan hareketle faaliyete geçen bu proje Yapılan etkinliklerle sosyal kooperatiflerin halka tanıtılması, yerel inisiyatiflerin harekete geçirilmesi, üniversitelerde çalıştaylar ve konferanslar düzenlenmesi ve kamuoyunun dikkatinin bu alana çekilmesini sağlamıştır.

Diğer taraftan Sosyal Kooperatifler Mükemmeliyet Merkezi kurulmuştur. Bu proje ihtiyaç haritası liderliğinde yürütülen 1 Nisan 2021 tarihinde başlayan ve 15 ay boyunca süren 15-16-17 Haziran 2022 tarihlerinde kapanış konferansı ile son bulan bir projedir. Proje temel olarak Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de bulunan sosyal kooperatifleri yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde iş birliğini ve iletişimini sağlamayı hedeflemektedir. Bu kapsamda sosyal kooperatiflerin aralarında iletişim ve iş birliği sağlayacak bir sosyal Kooperatifler ağı oluşturularak dijital bir mekanizma geliştirilmiştir.

2.3. Sosyal Kooperatifler Üzerine Yapılan Bilimsel Çalışmalar

Çalışmanın bu bölümünde sosyal kooperatifler üzerine yapılan bilimsel araştırmalar incelenmiştir. İncelenen araştırmalar yapıldıkları yıllara göre sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

Borgaza ve arkadaşlarının 2014 yılında yaptıkları çalışmada sosyal girişimlerin ve sosyal kooperatiflerin yerel ekonomilerdeki ekonomik ve sosyal etkilerini yansıtmayı amaçlamışlardır. Çalışanların içsel motivasyonları ne kadar yüksek ve dışsal motivasyonları ne kadar düşükse, iş tatminlerinin ve örgüte bağlılıklarının o kadar yüksek olduğunu göstermektedir Çalışma sonucunda sosyal kooperatiflerin sosyal yeniliklerin en somut ve etkili örneklerinden biri olduğunu gösteren daha fazla çalışmalarla geliştirilmek üzere bazı kavramsal unsurlar ortaya koymuşlardır (Borzaga, ve diğerleri, 2014).

Pansera ve Rizzi'nin 2020 yılında yaptıkları çalışmada hala pazar değeri olan artık ikinci el olmuş ürünlerin yeniden kullanımı için yapılan hazırlıklardaki profesyonelliğin ürüne ek değer kattığını ve yeni iş fırsatları yarattığını söylemişlerdir. Bu hem toplayabilecekleri öğeleri hem de müşteri taleplerini etkilediği sonucuna varılmıştır. Yeni atık yönetimi düzenlemeleri ve

kamu ihalesi gereklilikleri, düşük maliyetli malların ithalatının artması ve geri dönüşüm piyasalarında daha fazla rekabetçi işletmelerin olmasını önermişlerdir (Pansera & Rizzi, 2020).

Gonzales'in 2010 yılında yaptığı çalışmanın amacı, İtalya'nın iki büyük kooperatif konfederasyonu Lega ve Confcooperative'in sosyal kooperatiflerin sivil kapasitesini şekillendirmede sahip olduğu etkiyi keşfetmek için İtalyan kooperatif hareketinin daha geniş gelişimi içinde İtalyan sosyal kooperatiflerini incelemektir. Emek hareketiyle olan tarihsel bağlarını ve devletle olan yakın ilişkisini yansıtan Lega, daha ilerici sosyal refah hedeflerini desteklemek için daha geniş vatandaş çıkarlarını harekete geçirmeye çalışırken hizmet kalitesini artırmak için kamu sektörü ile yakın bir şekilde çalışmaya çalışırken; Confcooperative, sosyal kooperatifleri, devlet karşısında sivil toplum için alanı genişletmek için bir fırsat olarak görme eğilimindedir. Çalışmada, geleceğe bakıldığında, araştırmacıların, işbirlikçilerin ve topluluk aktivistlerinin, özellikle yerel bağlamlarda yer alan sosyal kooperatiflerde neler olup bittiğini şekillendiren belirli mekanizmalara ek olarak bu farklı modellerin birbiriyle nasıl kesiştiğini daha yakından incelenmesinin önemli olduğunu söylemiştir (Gonzales, 2010).

Zurlo ve arkadaşlarının 2017 yılında yaptıkları çalışmada üçüncü sektördeki organizasyonel değişim için tasarım müdahalelerini değerlendirmeye yönelik bir yöntem oluşturmayı amaçlamışlardır. Çalışmada çalışanlarını ortak tasarım faaliyetlerine dahil ederek sosyal kooperatifin daha iyi çözümler yaratma yeteneklerini geliştirmesini kolaylaştırdıkları sonucuna varmışlardır (Zurlo, Vignati, Fois, Melazzini, & Pei, 2017).

Akgöz ve Ercan'ın 2012 yılında yaptıkları çalışmada Türkiye'de kooperatifçiliğin ne şekilde geliştiğini ve buna bağlı olarak sosyal kooperatiflerin ülkemizde ki konumunun ne durumda olduğunu açıklamaktır. Türkiye'de kadınlar, kurmuş olduğu kooperatiflerin %85'i ile sosyal kooperatiflerin temelini oluşturmuşlardır. Çalışma sonucunda sosyal kooperatifleri kurmak için sosyallik seviyesinin minimum olduğu yerleri tercih etmenin daha etkili olacağını söylemişlerdir. Çünkü farkındalık yaratabilmek için beklenmedik yerde beklenmedik hamleler atılması gerektiği önerisinde bulunmuşlardır (Akgöz & Ercan, 2012).

Taş ve Kazar'ın 2019 yılında yaptıkları çalışmada Türkiye'de 2002 yılında ilk kadın kooperatifi olarak kurulan kooperatifin kadın yoksulluğunu önlemedeki etkisini araştırmışlardır. Sonuç olarak sosyal kooperatiflerin güçlenmesi için belediyelerin ve devletin finansal desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. İşgücüne daha önce katılmamış ev hanımlarını evden dışarıya çıkartabilmek ve maddi, manevi kazanımlarını elde edebilme imkanında kooperatifin önemli bir rol oynadığı anlaşılmıştır (Taş & Kazar, 2019).

Travaglini'nin 2012 yılında yaptığı çalışmada ilişkisel sosyal sermaye inşasını ve oluşturuldukları diğer ortamlardan ve bazen rollerinin daha da ilerlediği diğer gerçeklere aktarıldığı diğer gerçeklerden alınan faydalı ilişkilerin iyileştirilmesini amaçlamaktadır. Gönüllülerin, müşterilerin, toplum liderlerinin ve üçüncü sektör yerel kuruluşlarının katılımı işbirliği yoluyla sosyal sermaye oluşturularak sosyal kooperatiflerle kamu kuruluşlarını birbirine bağlayan uzun vadeli ilişkiler sosyal sermayenin oluşturulmasına ve yenilenmesine katkıda bulunacağı sonucuna varmıştır (Travaglini, 2012).

Kurtuluş 2019 yılında yaptığı çalışmada 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'de kurulan kooperatiflerin mevcut durumunu ve özelliklerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışma, yeni kooperatiflerin nasıl çalıştıkları ve neden kuruldukları sorularına yanıt aramaktadır. Ölçeklerinin küçüklüğüne rağmen yeni kooperatifler sosyal etki yaratmayı ve sürdürülebilirliğe katkıda bulunmayı başarmışlardır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre yeni kooperatiflerin ortak bir kuruluş motivasyonuna sahip olduğunu göstermektedir. Görüştüğü kooperatiflerin hepsi ilk birkaç yıl mali açıdan dalgalanmalar yaşamışsa da şu an buldukları noktada finansal açıdan sürdürülebilirlik elde ettiklerini gözlemlemiştir. Bunun nedeninin, sosyal kooperatiflerin

hibe/bağış alma gibi özelliklerinin olmasıyla ilgili olduğuna yönelik bir varsayımda bulunmuştur (Kurtuluş, 2019).

Akçay ve Ünlüöner'in 2020 yılında yaptıkları çalışmanın amacı Türkiye'de kendilerini yeni nesil kooperatif modeli olarak tanımlayan sosyal kooperatiflerin özelliklerinin incelenmesi; yeni nesil ve geleneksel kooperatiflerle kıyaslanmasıdır. Ortakların sahip oldukları oy hakkı, ortakların günlük iş yapma zorunluluğu, yönetim kurulunun seçimi ve çalışma biçimi, topluma katkı, kârlılık hedefi gütmeye, finansal kaynak temini, profesyonel yönetime bakış ve yönetim stratejisi belirleme başarısı bakımından geleneksel kooperatiflerle, ortakların sahip oldukları oy hakkı, kooperatife ortak olabilme koşulları, yönetim kurulunun seçimi ve çalışma biçimi, topluma katkı bakımından yeni nesil kooperatiflerle benzerlik göstermektedir (Akçay & Ünlüöner, 2020).

Antoni ve Portale 2011 yılında yaptıkları çalışmada kurumsal sosyal sorumluluk ile sosyal sermaye arasındaki ampirik ilişkiyi analiz etmektedir. Makalenin amacı kâr amacı gütmeyen kuruluşlara katılım ile sosyal sermaye yaratma arasındaki ilişkiye ilişkin önceki çalışmalarla ilgili olarak, ana ilgi nedenini ortaya koymaktır. Sosyal kooperatiflerde, kurumsal sosyal sorumluluğun iyi uygulamalarının benimsenmesinin işçilerin sosyal sermayesi üzerindeki etkisini belirlemede çok önemli bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. Hem kurumsal sosyal sorumluluğun resmi araçlarının benimsenmesi hem de çok paydaş sahipliğinin uygulanmasının, ortak sosyal ağ, güven ve ilişkisel beceriler olarak amaçlanan sosyal sermayenin oluşturulmasıyla olumlu bir şekilde ilişkili olduğu sonucuna varmışlardır (Antoni & Portale, 2011).

Thomas'ın 2004 yılında yaptığı çalışmasındaki amaç sosyal kooperatifin, yeni bir sosyal girişim modelinin, İtalyan bağlamında sosyal ekonominin genişlemesinde nasıl araçsal hale geldiğini açıklamaktır. Özel müşteriler ve kâr amaçlı kuruluşlar gelirlerin %8'ini oluştururken, geri kalanı kamu sübvansiyonlarından geliyor; bunun nedeni, halen kâr amaçlı kuruluşlarla rekabet edebilecek çok az sosyal kooperatif olmasıdır. Çalışma sonucunda sosyal kooperatifler refah sistemlerinin dönüştürülmesine ve istihdam yaratılması, sosyal uyum, sosyal sermaye yaratılması ve genel olarak üçüncü sektörün büyümesi için yerel kalkınmanın teşvik edilmesine katkı sağlayabileceğini öngörmüştür (Thomas, 2004).

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de kooperatifçiliğin temeli ahilik kültürüne kadar dayansa da dünya çapında çok fazla ilerleme kat edememiştir. Çünkü Türkiye'de kooperatifçilik halktan, tabandan gelen bir hareketten çok, üstten devlet öncülüğünde oluşmuştur. Bu durum kooperatifçiliğin gelişmesini engellemiştir. 1990'lı ve 2000 yıllarda küreselleşmenin de etkisiyle kooperatiflerde devlet desteklerinin azaldığı ve devlet öncülüğünün kalktığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kamu yararına ve dezavantajlı kişileri istihdam sağlamayı amaç edinen sosyal kooperatiflerin hızlı gelişim gösterebilmeleri ve ayrı bir tüzel kişilik olarak tanınmadığı için sosyal kooperatif adı altında etkinlikler düzenlemeden önce "sosyal kooperatif" kavramının tam anlamıyla mevzuatta yer edinmesi gerekmektedir. Doğudan batıya gittikçe sosyal kooperatif sayısının artmış olmasının birçok faktörü olmasıyla birlikte önemli derecede bilinç düzeyinin etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Sosyal kooperatiflerin gelişiminde ve uygulama alanlarının artmasında yerel yönetimlerin sosyal kooperatiflere yönelik oluşturacağı olumlu bakış açısı ve karşılıklı oluşturulacak iş birliği önem taşımaktadır. Sosyal kooperatif modelinin dünyada ve Türkiye'deki örneklerinin önümüzdeki yıllarda daha fazla artması ve sosyal kooperatiflerin sosyal fayda alanında daha önemli bir aktör haline gelmesi beklenmektedir. Sosyal

kooperatifler, devletin pazarlama desteğini alması halinde kamuya daha fazla yarar sağlayacaklardır.

4. KAYNAKÇA

- (2022), Sosyal kooperatifler mükemmeliyet merkezi: <https://sosyalkooperatif.org/> adresinden alındı
- Akçay, v. H., & ünlüöner, m. B. (2020), Türkiye’de yeni nesil kooperatif olarak nitelendirilen sosyal kooperatiflerin geleneksel ve yeni nesil kooperatiflerle kıyaslaması ve swot analizi, *Üçüncü sektör sosyal ekonomi dergisi*
- Akgöz, s. S., & ercan, e. (2012), Sosyal kooperatifçilik ve ülkemizdeki yeri, *Üçüncü sektör sosyal ekonomi*, 34
- Anonim. (1969), Kooperatifler kanunu.
- Antoni, g. D., & portale, e. (2011), The effect of corporate social responsibility on social capital creation in social cooperatives, *Sage*
- Bilgin, n., & tanıyıcı, ş. (2008), Türkiye’de kooperatif ve devlet ilişkilerinin tarihi gelişimi. *Dergipark*, 138
- Bilgin, n., & tanıyıcı, ş. (2008), Türkiye’de kooperatif ve devlet ilişkilerinin tarihi gelişimi, *Karamanoğlu mehmetbey üniversitesi sosyal ve ekonomik araştırmalar dergisi*
- Borzaga, c., bodini, r., carini, c., depedri, s., galera, g., & salvatori, g. (2014), Europe in transition: the role of social cooperatives and social enterprises, *Working paper series*
- Erdem, a. (2020, mart 01), Sosyal kooperatifler ve önemi, *Erdem legal*
- Gonzales, v. (2010), Italian social cooperatives and the development of civic capacity: a case of cooperative renewal? *Radical theory, culture, and action*
- Kedv . (2022), Kadın emeğini değerlendirme vakfı (kedv): <https://www.kedv.org.tr/kedv-hakkında> adresinden alındı
- Kılıç, e. (2021, ekim 14), *Kooperatiflerin başına “sosyal” ekleyince ne olur?* Sivil toplum geliştirme merkezi: <https://www.stgm.org.tr/blog/peki-nedir-bu-sosyal-kooperatifcilik> adresinden alındı
- Kılıç, e. (2021, ekim 14), *Peki nedir bu sosyal kooperatifçilik?* Sivil toplum geliştirme merkezi: <https://www.stgm.org.tr/blog/peki-nedir-bu-sosyal-kooperatifcilik> adresinden alındı
- Korkmaz, r. G. (2017), *Sosyal kooperatif türleri*, Sosyal kooperatif: <https://www.sosyalkooperatif.com/> adresinden alındı
- Korkmaz, r. G. (2017), *Sosyal kooperatif türleri*, Sosyal kooperatif: <https://www.sosyalkooperatif.com/> adresinden alındı
- Kurtuluş, g. (2019), Türkiye’de yeni kooperatifçilik hareketinin sosyal ve dayanışma ekonomisi kapsamında incelenmesi, *Muğla sıtkı koçman üniversitesi*
- Mert korkmaz, r. G. (2017), *Sosyal kooperatifler*, Sosyal kooperatif: <https://www.sosyalkooperatif.com/sosyal-kooperatif> adresinden alındı
- Pansera, m., & rizzi, f. (2020), Furbish or perish: italian social cooperatives at a crossroads, *Sage*
- T.c. tarım ve orman bakanlığı, strateji geliştirme başkanlığı, (2022), *T.c. tarım ve orman bakanlığı 2019-2023 stratejik plan*, [Www.tarimorman.gov.tr](http://www.tarimorman.gov.tr): <https://www.tarimorman.gov.tr/sgb/belgeler/stratejikplan.pdf> adresinden alındı
- Taş, h. Y., & kazar, e. N. (2019), Sosyal kooperatifçiliğin kadın yoksulluğuna etkisi: bahçelievler kadın kültür, çevre ve işletme kooperatifi üzerine bir araştırma, *Academia*

- Thomas, a. (2004), The rise of social cooperatives in italy, *International journal of voluntary and nonprofit organizations*
- Travaglini, c. (2012), The generation and re-generation of social capital and enterprises in multi-stakeholders social cooperative enterprises a system dynamic approach, *Via capodilucca*
- Tüsev, (2018, kasım 11), Sosyal kooperatifçilik: yasal mevzuat açısından avrupa birliği örnekleri ve Türkiye'deki gelişmeler, *Tüsev sosyal kooperatif bilgi notu*.
- Tüsev, (2018), Sosyal kooperatifçilik: yasal mevzuat açısından avrupa birliği örnekleri ve türkiye'deki gelişmeler, *Tüsev atölye*, 3
- Zurlo, f., vignati, a., fois, l., melazzini, m., & pei, x. (2017), Making visible: valuating the impacts of design intervention for social cooperative, *The design journal*

Küresel Gıda Krizi ve Uluslararası Gıda Güvenliği Çerçevesinde Tarımsal Kooperatifleşmenin Önemi

Hakan UZUN

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, dr.uzun.hakan@gmail.com

Özet

Dünya genelinde insanlık tarihi boyunca sık sık bölgesel veya global gıda krizleri yaşanmıştır. Covid-19 salgınının neden olduğu tedarik zinciri aksaklıkları, Rusya-Ukrayna çatışması dolayısıyla ortaya çıkan özellikle buğday kıtlığı, enerji krizi nedeniyle ciddi fiyat artışları ve global ölçekteki kuraklıklar 2021-2023 yıllarında şiddetini artıran küresel bir gıda krizini doğurmuştur. Bu durum, insani, sosyo-ekonomik, kalkınma, siyasi ve güvenlikle ilgili önemli zorluklar yaratmıştır. Gıda krizi, enflasyon sarmalı ve Covid-19 salgını kısıtlamaları dünya genelinde protestolara neden olmuş ve zaten gıdaya erişimde sorun yaşayan gelişmekte olan ülkelerdeki insanların hayatını tehdit eden olayları ortaya çıkarmıştır. Bunun bir yansıması olarak uluslararası gıda güvenliğinin sağlanması ve sürdürülmesi büyük bir önem kazanmıştır. Krizle bağlantılı olarak yüksek gıda fiyatları, kıtlıklar, azalan gıda tüketimi ve kötüleşen beslenme, tüm ülkeler için geniş kapsamlı ve çok yönlü etkilere sahiptir. Herkes için gıda güvenliğini desteklemek amacıyla bu krize kararlı ve kapsamlı bir şekilde yanıt vermek uluslararası toplumun temel bir görevidir. Özellikle ilk olarak ülkelerin kendi iç pazarlarında ve daha sonra ülkeler arasındaki tarım- gıda endüstrisini birbirlerine bağlayarak arz güvenliğinin artırılması gerekmektedir. Sosyo-ekonomik kalkınma, gıda güvenliği ve yoksulluğun azaltılmasında son derece etkin çözümler sunan tarımsal kooperatifler tarım- gıda endüstrisini arasındaki ilişkinin güçlendirilmesinde oldukça büyük potansiyeli sahiptir. Bu çalışmanın amacı küresel gıda krizi veya krizlerine karşı alınacak önlemler neticesinde sağlanması hedeflenen uluslararası güvenliğe yönelik tarımsal kooperatiflerin sunabileceği alternatifler sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: küresel gıda krizi, gıda güvenliği, Rusya-Ukrayna çatışması, kooperatifleşme, tarımsal kooperatifleşmenin önemi.

The Importance of Agricultural Cooperatives in the Framework of the Global Food Crisis and International Food Security

Abstract

Throughout human history, there have been frequent regional or global food crises throughout the world. Supply chain disruptions caused by the Covid-19 epidemic, especially wheat shortages due to the Russia-Ukraine conflict, serious price increases due to the energy crisis, and global droughts led to a global food crisis that increased its severity in 2021-2023. This has created significant humanitarian, socio-economic, development, political and security challenges. The food crisis, the spiral of inflation, and the restrictions of the Covid-19 outbreak have sparked protests around the world, revealing events that threaten the lives of people in developing countries who already have problems in accessing food. As a reflection of this, ensuring and maintaining international food security has gained great importance. High food prices, famines, declining food consumption and worsening nutrition in connection with the crisis have far-reaching and multifaceted effects for all countries. Responding to this crisis decisively and comprehensively to promote food security for all is a fundamental task of the international community. Especially, it is necessary to increase the security of supply by firstly connecting the agro-food industry in the domestic markets of the countries and then between the countries. Agricultural cooperatives, which offer highly effective solutions for socio-economic development, food security and poverty reduction, have a great potential in strengthening the relationship between the agriculture-food industry. The aim of this study is to present alternatives that agricultural cooperatives can offer for international security, which is aimed to be provided as a result of the global food crisis or measures to be taken against crises.

Keywords: global food crisis, food security, Russia-Ukraine conflict, cooperatives, importance of agricultural cooperatives.

1. GIDA GÜVENLİĞİ

Gıda güvenliği kavramının tanımlanmasına, araştırmasına ve gıda güvenliği politikasının oluşturulmasına yönelik gerek literatürde gerekse uygulamada çok sayıda birçok çalışma yapılmıştır. Kavram oldukça esnek olup zamana, ülkeye veya diğer koşullara göre ne ifade ettiği değişiklik göstermektedir. Gıda güvenliği kavramı yaklaşık 50 yıl önce, 1970'lerin başında ortaya çıkan küresel gıda krizleri sarmalında ortaya çıkmıştır. 21. yüzyılın başında dahi yayınlanan çalışmalarda (Maxwell ve Smith, 1992:8-9) gıda güvenliği için kavramın özelliklerini açıklayan yaklaşık 200 tanıma yer verilmiştir. Yine de gıda güvenliğinin yaygın olarak kabul edilen mevcut tanımı, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (Food and Agriculture Organization of the United Nations/ FAO) "*Dünyadaki Gıda Güvensizliğinin Durumu 2001*" adlı yıllık gıda güvenliği raporunda yapılmıştır. Kurum "[G]ıda güvenliği, tüm insanların her zaman aktif ve sağlıklı bir yaşam sürmesi için beslenme ihtiyaçlarını ve gıda tercihlerini karşılayan yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya fiziksel, sosyal ve ekonomik olarak erişebildiği bir durumdur." şeklinde kavramı açıklamıştır (FAO, 2002:5). 2009 Dünya Gıda Güvenliği Zirvesi'nde yapılan revizyonla, gıda sistemlerinin doğal veya insan yapımı şoklara dayanma yeteneğinin kısa vadeli göstergesi olarak dördüncü bir boyut olan "istikrar" eklenmiştir (FAO, 2009:9).

Kıtlık, açlık ve gıda krizlerinin ortaya çıkması, potansiyel olarak savunmasız ve etkilenen insanların hayati ihtiyaçlarını ve davranışlarını tanımlayan kapsamlı bir gıda güvenliği tanımını gerektirmiştir (Shaw, 2007:3). Dünya toplumu ilk kez 1974 yılında düzenlenen Dünya Gıda Konferansında yeterli gıda üreterek, gıda arzı için taahhüt vererek ve gıda fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı önlemler olarak gıda güvencesi sağlamanın yollarını ve araçlarını bulmaya çalışmıştır (Anderson ve Cook, 1999:143). İlgili konferansta ilk kez açlık, yoksulluk ve işsizlik arasındaki ilişkiyi ayırt etmenin bir yolu olarak gıda güvensizliği kavramı tartışmaya açılmıştır. Gıda güvensizliği, fazla mesainin yanı sıra sosyal gruplar, bölgeler ve ülkeler arasında önemi değişen bir dizi faktör nedeniyle çok karmaşık bir olgudur. Bu faktörler, sosyo-ekonomik ve politik çevre, gıda ekonomisinin performansı, bakım uygulamaları, sağlık ve sanitasyon (FAO, 2000:1-3) olmak üzere dört kümede gruplandırılabilir. Gıda güvenliği kavramı, 1974 yılındaki Dünya Gıda Konferansı'nda kapsamlı bir şekilde ele alındıktan günümüze kadar sürekli olarak gündemde kalmıştır.

İlk gündeme gelmesinin genel yansıması ise 1970'li yıllarda protein-enerji eksikliğinin küresel nüfusun %25'inden fazlasını etkilediğine inanılmasıdır (Berry vd., 2015: 2). Daha sonra yerel veya global gıda krizleriyle birlikte gıda güvenliğinin daha iyi algılanmasına ve gıdanın mevcudiyetinden daha geniş bir kavrama dönüşmesine yol açmıştır. Stres koşulları altında tarımsal pazarların işleyişinin daha derinden kavranması ve risk altındaki nüfusların neden gıdaya erişmede sorunlar yaşadıklarının anlaşılması gıda güvenliği için son derece önemlidir. Bu nedenle, FAO gıda güvenliği tanımını savunmasız insanların hayati gıdalara erişimini güvence altına almayı içerecek şekilde genişletilmesine yol açmıştır. Zaman içinde kavramın içine gıdalara ekonomik erişim de gıda güvenliği kavramının içine eklenmiştir. Sonuç olarak FAO gıda güvenliği kavramını, "*tüm insanların her zaman ihtiyaç duydukları temel gıdaya hem fiziksel hem de ekonomik olarak erişiminin sağlanması*" şeklinde geliştirmiştir (FAO, 1983:8-10).

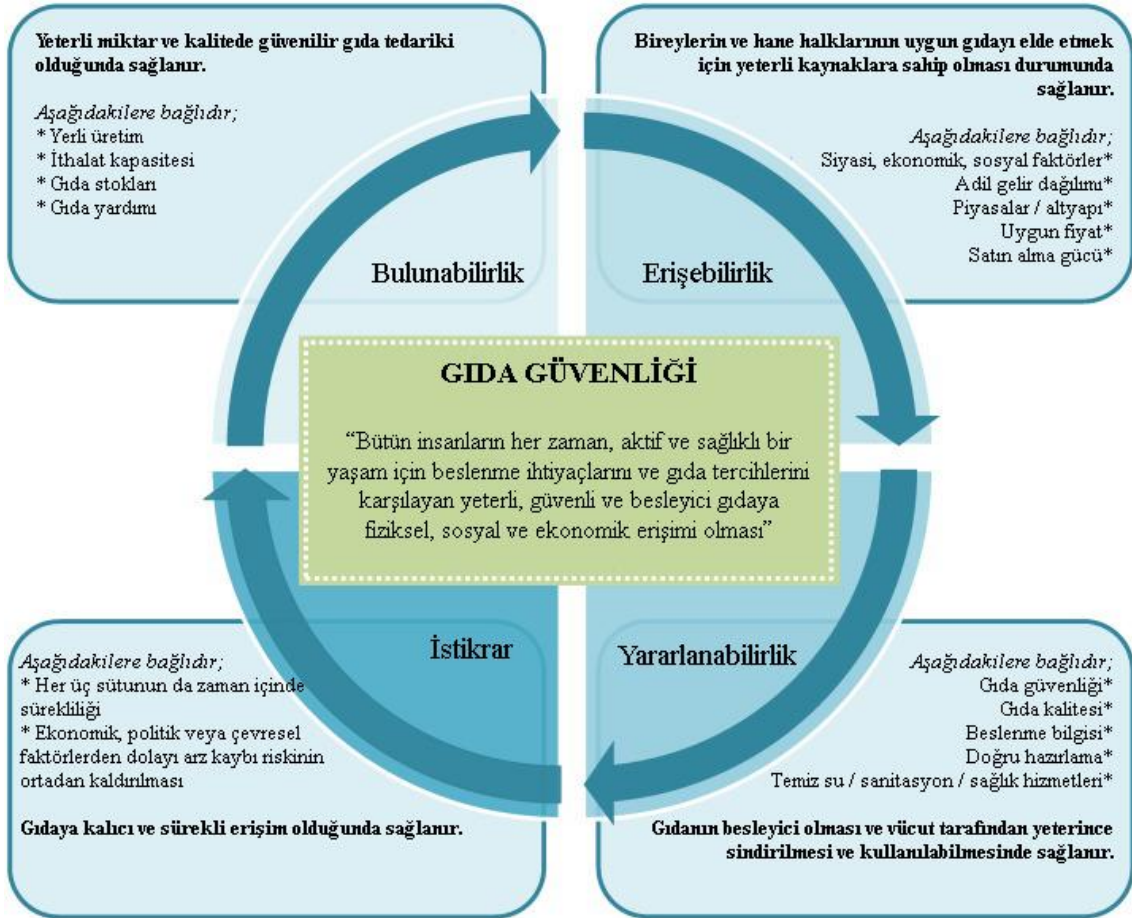
Dünya gıda güvenliği tarihindeki bir diğer gelişme 1986'da Dünya Bankası'nın gündem olan ve ufuk açıcı Yoksulluk ve Açlık Raporunun yayımlanmasıdır (WB, 1986:1-2). Rapor, yoksullukla ilişkili süregelen (*kronik*) gıda güvensizliği ile doğal veya insan kaynaklı felaketlerin neden olduğu geçici (akut) gıda güvensizliği arasında ayırım yaparak gıda güvenliği için zaman ölçeği geliştirmiştir. Ayrıca, gıda güvenliği kavramına, "*tüm insanların her zaman aktif, sağlıklı bir yaşam sürmeleri için yeterli gıdaya erişimini*" ifadesini ekleyerek terimin yapısına katkı sağlanmıştır (Berry vd., 2015: 3).

Kavrama bir diğer önemli ekleme 1994 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Kalkınma Programı'nın insani güvenlik gerekliliklerini dikkate alan İnsani Gelişme Raporu'yla yapılmıştır. Bu dönemde, sosyal güvenliğin daha geniş çerçevesi içinde yer alan gıda güvenliği, insan hakları tartışmasına ve tanımlanmasına dahil olmuştur. Gıda güvenliği üzerine yapılan çalışmalar birçok teknik bakış açısına sahip olup kamu politikası alanlarından hangisine bağlı olduğunun belirlenmesine çalışılmıştır. Kavramın çok boyutlu ve yönlü operasyonel uygulama alanına göre o zamanlar tutarlı bir tanımı yapılmamıştır. Bu karmaşıklığın giderilmesi için 1996 yılında düzenlenen Dünya Gıda Zirvesi'ne oldukça kapsamlı hazırlıklar yapılmış, uluslararası istişareler yürütülmüş ve pek çok uzmandan görüş

alınarak gıda güvenliğinin yeniden tanımlanması gerçekleştirilmiştir (Shaw, 2007:348). 1990'lı yıllarda “gıda güvenliği” terimi geliştikçe “beslenme güvenliği” ve “gıda ve beslenme güvenliği” gibi yeni kavramlar ortaya çıkmıştır.

Gıda güvenliği kavramı böylece zamanla “gıda güvenliği ve beslenme” çatı kavramının bir alt kümesi olarak kabul edilmeye başlanmıştır. 2000’li yıllarda gıda güvenliği tanımına yoksulluğun da eklenmesi gerektiği, ancak gıda güvenliğinin sağlanmasına yönelik hedefe ulaşmak için tek başına yoksulluğun giderilmesinin yeterli olmadığı kabul edilmiştir (FAO, WFP ve IFAD, 2012:26). Ardından 2009 Dünya Gıda Güvenliği Zirvesi’nde, gıda güvenliği kavramına istikrarın dördüncü boyutunu ekleyen son resmi revizyon yapılmıştır (FAO, 2009:4). Daha yakın zamanlarda, sürdürülebilirliğin gıda güvenliğinin uzun vadeli zaman boyutunu kapsayacak şekilde beşinci bir boyut olarak eklenmesi önerilmiştir (Berry vd., 2015: 3). Aşağıdaki şekilde gıda güvenliğinin bileşenleri sunulmuştur:

Şekil 1: Gıda güvenliğinin bileşenleri

Kaynak: Türkiye Gıda Derneği Federasyonu (TGDF), 2011:6.

Gıda güvenliği terimi, “[T]üm insanların, her zaman aktif ve sağlıklı bir yaşam için beslenme ihtiyaçlarını ve gıda tercihlerini karşılayan yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya fiziksel, sosyal ve ekonomik erişebilmesi.” tanımlanabilir (IFPRI, 2019:21). Gıda güvenliği, insan sağlığını ve aynı zamanda devletin ekonomik ve siyasi istikrarını da etkilediği için insan yaşamının önemli bir parçasıdır. Gıda güvenliğinin erişilebilirlik, mevcudiyet, kullanım ve istikrar dört boyutu bulunmakta olup söz konusu boyutlar aşağıdaki gibi tanımlanabilir (Napoli vd, 2011):

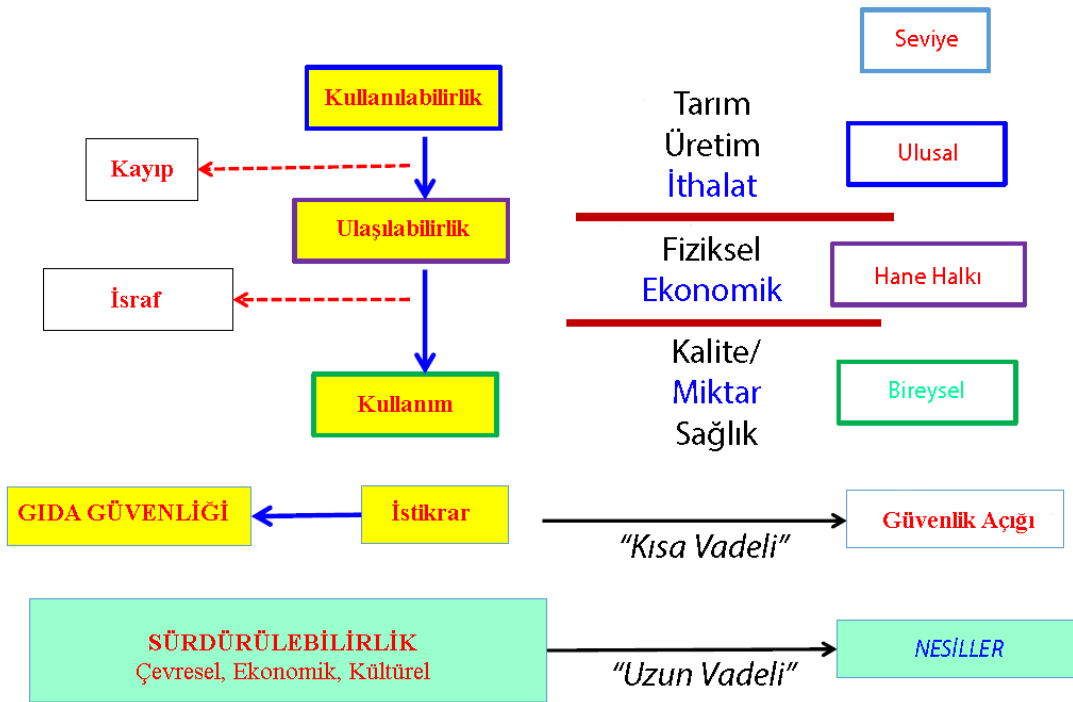
- **Bulunabilirlik:** Esas olarak gıda malzemelerinin temini veya üretimini ifade etmektedir. Bulunabilirlik, “[H]er türlü yerli üretim, ithalat, gıda stokları ve gıda yardımı yoluyla bir ülke veya bölgede mevcut olan gıda miktarı” olarak tanımlanabilir (WFP, 2009:2-3).

- **Erişilebilirlik:** Gıda güvenliği açısından erişilebilirlik kavramı “fiziksel, sosyal ve ekonomik erişim” anlamına gelmektedir (FAO, 1996:4). Bu terim ilk olarak Amartya Sen tarafından 1980’lerin başında Bengal kıtlıklarından sonra tanıtılmıştır (Sen, 1982:13). Erişilebilirlik, toplumdaki her hane üyesinin her zaman aktif ve sağlıklı bir yaşam için yeterli yiyeceğe erişebildiği satın alınabilirlik anlamında kullanılmaktadır (Nafees vd., 2021:106).
- **Yararlanma:** Besinlerin uygun şekilde tüketilmesi ve kullanılmasıdır. Temiz içme suyuna erişimin olmaması, kötü çevre, hijyen eksikliği, kötü sağlık altyapısı, tüketilen gıdanın sindirilmesinin zorlaştıracağıdır. Beslenme güvenliğini sağlamak için çevre hijyeni gerekli olup, birinci basamak sağlık hizmetleri ve temiz içme suyu tesisi yeterince mevcut olmalıdır. Bunun yanı sıra bazı pişirme yöntemleri temel besin maddelerinin kaybına yol açabileceğinden, pişirme alışkanlıklarının da dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir (Swaminathan, 2006:105).
- **İstikrar:** İstikrar, gıda ve beslenme güvenliğinin zamansal boyutunu, ayrı ayrı gıda güvenliğinin ele alındığı zaman çerçevesini tanımlamaktadır. İstikrarla, gıda, gelir ve ekonomik kaynakların yıl boyunca ve uzun vadede bir hane düzeyinde sabit kaldığı varsayılmaktadır. Ayrıca doğal afet, iklim değişikliği, fiyat dalgalanmaları, çatışmalar veya salgın hastalıklar gibi dışsal risklerin de en aza indirilmesi önemlidir (Klennert, 2009:45).

2008 ile 2021-2023 Küresel Gıda Krizleri, birçok ülkede gıda güvenliği konusunda ülke liderlerinin dikkatini çekmeye çalışan toplumsal olaylara neden olmuştur. Temmuz 2009’da G8 devlet başkanları “sürdürülebilir küresel gıda güvenliğini sağlamak için gereken ölçekte ve aciliyetle hareket etmeyi” taahhüt etmiştir (Barrett, 2010:827). Gıda güvenliği, en iyi şekilde, dört “sütun” yerine bir dizi alanda tanınan, üretimden tüketime, dağıtımdan işlemeye kadar nedensel, bağlantılı bir yol olarak kabul edilmektedir. Aşağıdaki şekilde gıda güvenliğinin izlediği yol görselleştirilmiştir (Berry vd., 2015:5):

Şekil 2: Gıda güvenliğinin zaman boyutu*

Kaynak: Berry vd., 2015:5. *kısa vadeli istikrar (sol taraf); uzun vadeli sürdürülebilirlik (sağ taraf)

Küresel gıda güvenliği için kullanılan göstergeleri güvenilirlik, tekrarlanabilirlik ve dünya ülkelerinin çoğu için erişilebilirlik olarak sınıflandırmak mümkündür. Ancak gıda güvenliği için en uygun göstergelerin ne olduğu konusunda kabul edilmiş genel bir yapı bulunmamaktadır. FAO'nun yıllık "Dünyadaki Gıda Güvensizliğinin Durumu" raporu, dünya çapındaki gıda güvensizliğinin resmi açıklaması olarak kabul edilmektedir. FAO tarafından Ocak 2012'de düzenlenen Gıda ve Beslenme Güvenliğinin Ölçülmesine İlişkin Uluslararası Bilim Sempozyum'unda belirtildiği üzere yetersiz beslenme yaygınlığı genel kabul gören göstergeden biri olarak kabul edilmiştir. Aynı zamanda, tek başına bir gösterge olarak yetersiz beslenme yaygınlığının gıda güvenliğinin tüm boyutlarının karmaşıklığını açıklayamadığı ve ölçüm için daha kapsamlı bir yaklaşımın gerekli olduğu iyi bilinmektedir. Son yıllarda FAO, Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (International Fund for Agricultural Development/ IFAD) ve Dünya Gıda Programı (World Food Programme/ WFP) her bir gıda güvenliği boyutunun bir dizi göstergeyle tanımlandığı gösterge önermiştir. Bu göstergelerin toplu endeksler şeklinde sunulması için de çalışmalar sürmektedir. Aşağıdaki tabloda günümüzde küresel düzeyde gıda güvenliğinin boyutlarını temsil eden göstergeler özetlenmiştir (FAO, WFP ve IFAD, 2013:16):

Tablo 1: Gıda güvenliği için FAO gösterge paketi 2013

GIDA GÜVENLİĞİ GÖSTERGELERİ	BOYUT	
Ortalama günlük enerji arzı yeterliliği	<i>Bulunabilirlik</i>	STATİK ve DİNAMİK BELİRLEYİCİLER
Gıda üretiminin ortalama değeri		
Tahıllardan, köklerden ve yumru köklerden elde edilen günlük enerji arzının payı		
Ortalama protein arzı		
Ortalama hayvansal protein kaynağı		
Asfalt yolların toplam yollara oranı	<i>Fiziksel Erişim</i>	
Yol yoğunluğu		
Raylı hat yoğunluğu		
Ulusal gıda fiyat endeksi	<i>Dinamik Belirleyiciler</i>	
İyileştirilmiş su kaynaklarına erişim	<i>Kullanım</i>	
İyileştirilmiş sanitasyon tesislerine erişim		
Hububat ithalat bağımlılık oranı	<i>Kirilganlık</i>	
Sulama için donatılmış ekilebilir arazi yüzdesi		
Gıda ithalatının toplam mal ihracatına oranı		
Siyasi istikrar ve şiddet/terörizm olmaması	<i>Şoklar</i>	
Yerli gıda fiyat oynaklığı		
Kişi başına gıda üretimi değişkenliği		
Yetersiz beslenmenin yaygınlığı	<i>Erişim</i>	SONUÇLAR
Yoksulların gıda harcamalarındaki payı		
Gıda açığının derinliği		
Gıda yetersizliğinin yaygınlığı	<i>Kullanım</i>	
Zayıflıktan etkilenen 5 yaşın altındaki çocukların yüzdesi		
5 yaşın altındaki kısa boylu çocukların yüzdesi		
5 yaşın altındaki çocukların zayıflık yüzdesi		
Zayıf olan yetişkinlerin yüzdesi		
Hamile kadınlar arasında anemi yaygınlığı		
5 yaş altı çocuklarda anemi yaygınlığı		
A vitamini eksikliği yaygınlığı (yakında)		

Kaynak: FAO, WFP and IFAD (2013). The State of Food Insecurity in the World 2013: The Multiple Dimensions of Food Security. Rome: FAO.

Dünya nüfusunun yaklaşık yarısı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Dünya gıda üretimi son otuz yılda iki katına çıkmış olmasına rağmen (Klein, 2014:8-10), dünya çapında yaklaşık 805 milyon insan aşırı açlıkla karşı karşıyadır. Dünyada üç milyardan fazla insan günde 2,50 dolardan daha az bir gelirle yaşamak zorundadır. Ayrıca tüm dünyada 1,3 milyar insan aşırı yoksullukla karşı karşıya olup günde

1,25 dolardan daha az parayla hayatta kalmaya çalışmaktadır. Dünya çapında bir milyar çocuk yoksulluğun ve gıda güvensizliğinin pençesindedir. UNICEF'e göre her gün 22.000 çocuk yetersiz beslenme nedeniyle hayatını kaybetmektedir. 750 milyondan fazla insan temiz içme suyuna erişim sıkıntısı yaşamaktadır. 2 milyardan fazla insan ise mikro besin eksiklikleriyle karşı karşıyadır (FAO, IFAD and WFP, 2014:8-9). Uluslararası kuruluşlar, örneğin ekilebilir alanların daralması, artan su yetersizliği, çevresel değişiklikler gibi küresel demografik sorunlar nedeniyle gıda güvensizliğinin önemli ölçüde artabileceğinden korkmaktadır (IFPRI, 2016:33-34).

2. 2021-2023 GIDA KRİZİ

Geçmişte yaşanan kıtlıklar günümüzde şekil değiştirmiştir. Tarihsel olarak incelendiğinde geçmişteki krizler daha çok küçük bir bölgeyi etkileyen daha kısa süreliydi. Buna rağmen mahsul başarısızlıkları günümüzde dahi ciddi bir tehdit olarak varlığını sürdürmesine rağmen kamu eylemi, piyasa güçleri ve gıda yardımının bir kombinasyonu olan politikalar sayesinde açlık nedeniyle yaşam kaybı oranı büyük oranda azalmıştır. Günümüzde Sahra-altı Afrika gibi açlık çeken bölgelerde gıda krizine bağlı olarak ölüm oranları yüksek olmaya devam etmesine rağmen tarihsel olarak özellikle savaşlarla bağlantılı kıtlık kaynaklı ölüm oranı oldukça düşüktür (Ó Gráda, 2009:257-282).

Gıda krizi en genel anlamıyla gıda güvensizliğinin toplumun geneline doğru yoğunlaşmasıdır. Bir gıda krizi, yeterli gıdaya sahip olmayan insanların sayısındaki keskin artışla ve çok sayıda insanın bir gıda güvensizliği kategorisinden daha şiddetli kategoriye geçmesiyle ifade edilmektedir. WFP sınıflandırmasına göre gıda güvensizliğinin 4. ve 5. aşamaları gıda krizleriyle tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra gıda güvensizliğinin sınıflandırılmasında başka ölçekler de mevcuttur. Ancak tüm endekslerin ortak noktası, gıda güvenliği-gıda güvensizliğinin normal kalori alımından açlığa/kıtlığa uzanan bir süreklilik olarak kavramsallaştırılmasıdır (Hendriks, 2015:611). Bu nedenle, gıda krizi, küresel açlığın iyileştirilmesindeki ilerlemeyi kesintiye uğratar veya açlığın yaygınlaşmasının göstergesidir. Gıda güvensizliğinin yoğunlaşması kavramı, küresel, bölgesel veya ülke bazında geçerli olabilmektedir (Applebaum, 2017:3-4).

Dünya genelinde gıda krizleri günümüzde tam olarak ortadan kaldırılamamıştır. Aksine, gıda güvenliği, ekonomi ve tarım politikaları yönetiminde yeni bir “küreselleşme” dalgasının neden olduğu yeni savunmasızlık biçimleri tarafından tehdit edilmektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısında, toplam tarımsal üretim (2,6 kat) dünya nüfusundan (2,4 kat) daha hızlı artmıştır. Geçmişle kıyaslandığında eşi görülmemiş bir nüfus artışı döneminde ortaya çıkan tarımsal üretim artışı son derece önemli olup söz konusu başarı dünya çapında tarımla uğraşan insanların oranı 1950’de %65’ten 2000’de %42’ye düştüğünde ortaya çıkmıştır (Lerman vd., 2003:1000). 1960 ile 2000 yılları arasında kişi başına ortalama gıda arzı beşte bir oranında artmasına rağmen, yetersiz beslenen insan sayısı dünya genelinde ikiye katlanmıştır. Yine de söz konusu oran birkaç on yıldır dünya nüfusunun yaklaşık %15’inin durumunun iyileştiği anlamına gelmektedir. 2007 ve 2008’de hızla artan tarımsal emtia fiyatları 21. yüzyılın ilk gıda krizini tetiklemiştir (Vanhaute, 2011:50). Aşağıdaki şekilde gıda krizlerine neden olan faktörler ve krizin etkileri sunulmuştur:

Şekil 3: Gıda krizlerine neden olan faktörler ve krizin etkileri

Kaynak: Hendriks, 2015:612.

21. yüzyılda ulaşıldığında kronik hale gelen ekonomik ve mali krizler dünya çapında otuz üç ülke ya “endişe verici” ya da “aşırı derecede endişe verici” gıda kıtlığıyla karşı karşıya yaşamaktadır. 2008 yılı sonuna doğru ortaya çıkan gıda fiyatlarındaki aşırı yükseliş ile dünya çapındaki mali krizin birleşimi sorunların daha da artmasına neden olmuştur. Sorunun birden bire yeniden gündeme gelmesinin nedenlerini aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Stoekel, 2008:3-4):

- **Nüfus:** İnsan sayısındaki artış hızı yavaşlamasına rağmen yılda yüzde 1,5’lik (yüz milyon daha fazla insan) mevcut artış eğilimi 2050’de yaklaşık 9,2 milyar nüfusa işaret etmektedir. Bu sayı 2000’li yıllara göre özellikle daha fakir ülkelerde ve tropikal/subtropikal bölgelere 3 milyar kişi daha eklenmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca doğum oranlarının düştüğü ülkelerde hükümetler, yaş dengesizliğini gidermek amacıyla vatandaşlarına daha fazla bebek sahibi olmaları için sübvansiyonlar vermektedir. Böylece nüfus artışı daha da hızlanmaktadır.
- **Tüketici talebi:** İnsanların yoksulluktan kurtulduklarında yaptıkları ilk şey, beslenme tarzlarını iyileştirmektir. Başta Hindistan ve Çin olmak üzere Güneydoğu Asya ve Latin Amerika’daki daha iyi gelirli tüketicilerin et, süt, balık ve yumurta gibi proteinli gıdalara olan talebi hızla artmaktadır. Bu da hayvanları ve balıkları beslemek için çok daha fazla tahıl gerektirmektedir. Aşırı beslenen zengin toplumlar kilo almaya devam etmekte olup ortalama bir vatandaş 1960’larda olduğundan beşte bir oranında daha fazla kalori tüketmektedir.
- **Nüfus ve talep birleşimi:** Nüfus artışı ile tüketici talebindeki genişlemenin bu birleşimi, 2050 yılına kadar küresel gıda ihtiyacının bugün olduğundan yaklaşık yüzde 70-100 daha fazla olacağını göstermektedir. Nüfus ve talep birlikte yılda yaklaşık yüzde 2 oranında artarken, gıda üretimi artık yılda yalnızca yüzde 1 oranında artmaktadır.

2008’in sonlarında ve 2009’da dünya ekonomik koşullarındaki çöküş, toprak, gıda, yakıt ve gübre dahil olmak üzere pek çok tarımsal girdinin fiyatını yükseltmiştir. Ancak gıda talebi artmaya devam ederken üretiminin sınırlı arttığı gerçeğini deşışmemiştir. Gerçekten de, ekonomik çöküş dünyanın yoksulları arasındaki açlığı şiddetlendirmiş ve iklim değişikliği, su kıtlığı, nüfus artışı ve arazi bozulması faktörleri kötüleşirken besin veya petrol tüketimi temelleri deşışmeden kalmıştır (Sundquist, 2008).

Siyasi tartışmalar ve jeopolitik gündem içinde gıda güvenliğinin yeniden önceliklendirilmesi dünya genelindeki çalışmaları şekillendirmektedir. Dünya ekonomi tarihinde tarım ve gıda güvenliği konuları uzun süredir marjinal bir konuma sahip olmuştur.

Güncel gelişmeler göz önüne alındığında mevcut küresel gıda sistemi, uzun vadeli küresel gıda güvenliği için büyük bir tehdit oluşturan sürdürülemez bir yola girmiştir. Uzun vadeli gıda arzını güvence altına almak için küresel gıda sisteminin dönüştürülmesi gerekmektedir. Gelişmekte olan birçok ülkede son yıllarda tarımın görece ihmal edilmesi, gıda arzının artan dünya nüfusu ve değişen tüketim modellerinden kaynaklanan artan talebe ayak uydurmasını engellemiştir. Ülkeler dış gıda kaynaklarına mecbur kalmaya başladığında ise gıda güvensizliği ortaya çıkmaktadır. Temel tahılların ve diğer temel gıda ürünlerinin fiyatları, yalnızca daha sık görülen kuraklık ve seller nedeniyle değil, aynı zamanda spekülörlerin artan etkisi ve daha önemli jeopolitik gerilimlerden yoğun olarak etkilenmektedir. Gıda fiyatlarının, özellikle de temel gıda maddelerinin fiyatlarındaki son artışlar, gelişmekte olan çok sayıda ülkede birçok insanın (özellikle de yoksulların) gıdaya erişimini oldukça zorlaştırmıştır (Sjauw-Koen-Fa, 2010:16).

Küresel gıda güvensizliği, uluslararası toplum için ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Gıda güvensizliğinin bir yönü olan gıda krizleri, meydana geldiklerinde tekrarlamaları ve ciddiyetleri nedeniyle uluslararası toplum için ciddi bir sorun olarak algılanmaktadır. Günümüzde dünya son 15 yılın üçüncü büyük gıda kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Mevcut krizin kökenleri 2021’de başlamış olmasına rağmen 2022’nin ilk yarısında başlayan Rusya- Ukrayna savaşı nedeniyle daha da kötüleşmiştir (WFP, 2022a:6).

2019’un sonlarından bu yana dünya çapında hızla ve kapsamlı bir şekilde yayılan Covid-19 pandemisinin gıda güvenliği ve beslenme üzerinde derin etkileri olmuştur. Ortaya çıkan küresel kriz, gıda sistemlerini etkilemiş ve birden fazla dinamik aracılığıyla insanların gıdaya erişimini tehdit etmiştir (Ghebreyesus, 2020). Küresel sağlık krizinin tetiklediği sokağa çıkma kısıtlamalarının ardından gıda tedarik zincirlerinde büyük orandaki aksama ile birlikte ortaya çıkan küresel ekonomik yavaşlama çifte bir etki yaratmıştır. Bu çok kapsamlı ve farklı faktörlü kriz bir takım temel gıdaların düşük gelirli insanlara ulaştırılmasını zorlaştırmış veya yüksek maliyetli bir yapıya büründürmüştür. Dünya Sağlık Örgütü’ne göre pandeminin en kötü etkileri tam olarak telafi edilememiştir (Khorsandi, 2020).

Pandemi kısıtlamalarının kademeli olarak kaldırılmasıyla birlikte pek çok olumsuz ekonomik etki ortaya çıkmıştır. Özellikle tedarik zincirlerindeki aksamalarla 2022’de küresel açlıktaki artış yaşanmış ve 2021-2022 krizinden önce bile düşüş eğilimi gösteren krizdeki ülkelere yapılan insani yardımda azalmaya başlamıştır. Normalde gıda krizi yaşan bölge veya ülkelere WFP gibi uluslararası kuruluşlar yardım etmektedir. Ancak 2020’de gıda krizi yaşayan ülkelere yapılan gıda güvenliği, beslenme ve tarım gibi yardımlar 2017’de 10,8 milyar dolarken 8 milyar dolara düşmüştür (WFP, 2022a:19). Ayrıca WFP Rusya- Ukrayna savaşının gıdaya erişim başta olmak üzere gıda güvenliğine oldukça derin olumsuz etkileri olmuştur. Medyada gıda krizine neden olan etkinin özellikle savaş olduğu ifade edilmesine rağmen pek çok faktörün krize neden olduğu görülmektedir (WFP, 2022b:1-3). Dünya, geçmişte benzeri görülmemiş oranlarda küresel gıda kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Sadece son iki yıl içinde, akut gıda güvensizliği ile karşı karşıya kalan veya risk altında olan insan sayısı, salgın öncesi 53 ülkede 135 milyondan 2023’te 79 ülkede 345 milyona yükselmiştir. Savaş, iklim krizi ve Covid-19’un körüklediği tedarik zinciri krizi, savaşın gıda, yakıt ve gübre maliyetlerini artırması gıda krizi derinleşmektedir (WEF, 2023).

Tarihsel olarak ortaya çıkan gıda krizlerinin farklı ağırlıklara sahip pek çok nedeni bulunmaktadır. Ancak genellikle gıda krizleri, gıda talebinin arzı aştığında ve emtia fiyatlarının hızla yükseldiğinde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle gıda krizleri daha çok yoksul ve yoksula yakın tüketicileri etkilemektedir. Değişken enerji fiyatları, yerel veya uluslararası çatışma, çevresel bozulmalar, temiz suya erişim eksikliği, bir bölgede yoğunlaşan aşırı göç, arazi veya geçim kaybı ve hızlı yoksullaşma gibi faktörler gıda krizlerinin şiddetlenmesine neden olmaktadır (Lele vd., 2021:286). Son yıllarda iklim değişikliğinin etkileri tarımsal üretimi doğrudan etkileyerek gıda krizlerinin hem fazlaşmasına hem de ağırlaşmasına katkıda bulunmuştur. İklim kaynaklı kuraklık mahsul üretimini azaltırken aşırı sıcaklıklar verimi düşürmekte olup bitki, çiftlik hayvanları ve balık hastalıklarının görülme sıklığının artmasını doğrudan etkilemektedir. İklim değişikliği bazı bölgelerde tarımsal üretimi zorlaştırmakta ve yerini

değiştirmekte olup yüzyıl sonra çok daha derin etkiler beklenmektedir (FAO, 2016:6). Küresel ısınmanın neden olduğu gıda krizlerinin özellikle tarımsal üretimin hava koşullarına bağlı olduğu bölgeleri etkilemektedir.

21. yüzyılda dünya genelini etkileyen 2007–2008, 2011–2012 ve 2021–2022 olmak üzere üç adet gıda krizi yaşanmıştır. 2007–2008 ve 2011–2012 gıda krizleri, hızla yükselen petrol fiyatlarını dolayısıyla artan gıda fiyatlarıyla açıklanmaktadır. Bu krizler, gıda güvenliği olmayan ve yetersiz beslenen insanların sayısını artırmıştır. 2008 yılında FAO, 2003–2005 dönemine kıyasla yetersiz beslenenler sayısına en az 75 milyon insanın eklendiğini tahmin etmiştir (FAO, 2008:34). Bu iki gıda krizi, en çok yoksul hane halklarına zarar vermiş, kısıtlı gıda tedarikleri ve daha yüksek gıda fiyatları şeklinde ortaya çıkmıştır. Dönem içindeki maliyet artışları sadece daha fazla insan gıda güvensizliğine itilmekle kalmamış, aynı zamanda gıdaya yapılan daha yüksek harcamalar, yoksulların eğitim ve sağlıkla ilgili harcamalara harcayacak daha az parası kalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla gıda krizinin etkisi yoksulluğun kalıcılığına önemli katkı vermiştir. Zengin gelişmiş ülkelerdeki tüketiciler için, gıda fiyatlarındaki yükselişler hanehalkı bütçesinden daha fazla pay aldığı için nispeten toplumsal huzursuzlukla atlatılmıştır. Ancak Asya ve Afrika'daki milyonlarca insan için gıda krizleri bir hayatta kalma sorunudur (Wegren, 2023:4).

2021–2023'de dünya yine küresel bir gıda kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Önceki gıda krizlerine benzer şekilde, tüketim, iklimin etkileri ve Covid-19'un neden olduğu tedarik zinciri aksaklıkları nedeniyle başlayan kriz 2022 yılında şekil değiştirmiştir. Gıda krizi, Rusya'nın Şubat 2022 Ukrayna'yı işgal denemesinin doğrudan bir sonucu olarak 20 milyon tondan fazla Ukrayna buğdayının küresel pazardan kesilmesiyle oldukça şiddetlenmiştir. Küresel buğday arzı ve talebi arasındaki denge aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 2: Dünya buğday üretimi ve tüketimi 2018–2023

	Buğday Üretimi	Buğday Tüketimi	Net	Dönem Sonu Dünya Stokları
2018/2019	730.9	735.5	-4.6	275.1
2019/2020	771.5	756.0	+15.5	286.5
2020/2021	775.7	774.3	+1.4	291.6
2021/2022	779.0	787.2	-8.2	279.4
2022/2023	773.4	782.9	-9.5	266.8

Kaynak: United States Department of Agriculture (2019) and United States Department of Agriculture (2022).

2021-2023 krizi, halihazırda gıda güvencesi olmayan birçok ülkede açlık ve yetersiz beslenen insan sayısını artırmıştır. WFP'ye göre, 2022'de rekor düzeyde yüksek olan 345 milyon insan, verilerin mevcut olduğu 82 ülkede akut bir şekilde gıda güvensizliği altında hayatlarını sürdürmektedir (WFP, 2022a:6). 2021-2023 krizinden en çok etkilenen bölgeler Afrika'da olmasına rağmen Mısır ve Bosna Hersek gibi pek çok tahıl ithalata bağımlı ülke etkilenmektedir.

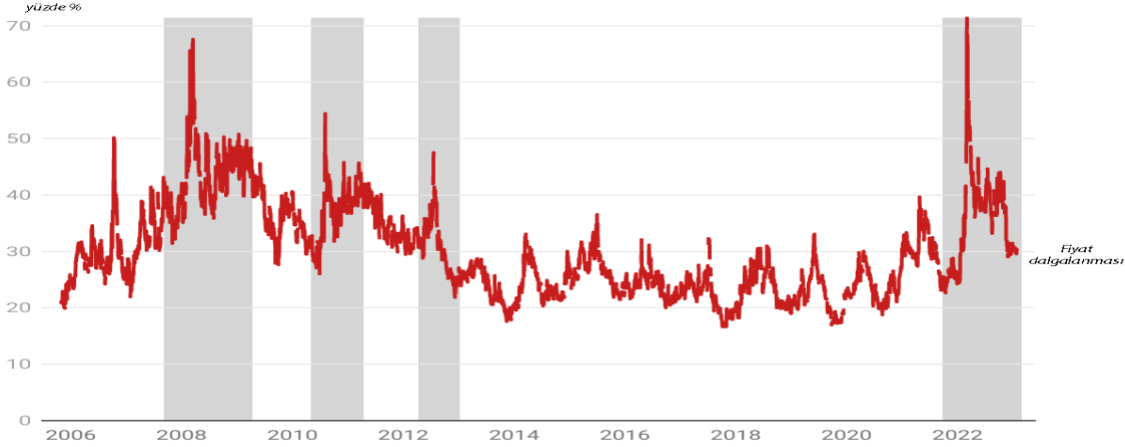
FAO, 2022 yılında “felaket koşulları olan sıcak noktalar” olarak tanımlanan ve kıtlık riski taşıyan Afganistan, Etiyopya, Nijerya, Somali, Güney Sudan ve Kenya başta olmak üzere pek çok ülke belirlenmiştir. Bunun yanı sıra Burkina Faso, Çad, Mali, Nijer, Sudan ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi birkaç başka ülkenin gıda güvenliği sorunu giderek kötüleşmektedir (FAO, 2022a:3). WFP gibi gıda yardımı kuruluşları, daha fazla insan kıtlıkla karşı karşıya kaldıkça kaynaklarının yetersiz gelmesi tehlikesiyle yüzleşmektedir. Gıda krizinin 4. aşaması acil durum olarak değerlendirilmekte olup gıda yardımına ihtiyaç duyan insan sayısı 2018'de 17,6 milyondan 2021'de 39 milyonun üzerine çıkmıştır. Aynı zamanda 5. Aşama kıtlık olarak ifade edilmekte olup kıtlık tehdidi altındaki insan sayısı da 235.600'den iki kattan fazla artarak 570.000'e yükselmiştir (FAO, 2022b:25).

Ukrayna'daki savaştan önce Afrika ülkeleri özellikle kuraklık başta olmak üzere sel ve toprak kayması nedeniyle artan gıda fiyatları dolayısıyla gıda krizi yaşıyordu (FEWS, 2022). Covid-19 nedeniyle bozulan dağıtım zincirleri, halihazırda gıda güvenliği sorunları yaşayan yoksul ülkelerdeki durumu daha da kötüleştirmiştir (Soğancılar vd., 2022:2343). Artan gıda fiyatları, halihazırda harcamalarının %70'inden fazlasını gıdaya harcayan yoksulluk çeken insanların hayatını daha da zorlaştırmaktadır. Daha ucuz ürünlere yönelmesine rağmen düşük gelirli hanelerin bütçelerindeki gıda yükü artmaktadır. Covi-19 pandemisiyle birlikte sosyal hayatı kısıtlayan önlemler işsizliği artırmanın yanı sıra artan

ücretleri düşürmüş, güvencesiz iş sayısını artırmış, riskli teslimat ve kuryelik işleri gibi mesai kavramının işlemediği işlere yönelen insan sayısı fazlalaşarak halihazırdaki çalışma koşullarının daha da kötüleşmesine neden olmuştur (O'Hara ve Toussaint, 2021:6). Aşağıdaki grafikte

Rusya-Ukrayna savaşı 2022 yılında tarım piyasalarında önemli fiyat dalgalanmalarına neden olmuştur. Özellikle buğday fiyat seviyeleri ve fiyat oynaklığı 2007/08 pazarlama yılından bu yana en yüksek seviyelere ulaşmıştır. Gerek oynaklık gerekse fiyat savaş öncesi seviyelere geriledi, ancak oynaklık tarihsel seviyelere göre yüksek olmaya devam etmektedir. Aşağıdaki grafikte buğday fiyatının tarihsel olarak fiyatı ve dalgalanması sunulmuş olup piyasa belirsizliğinin hala devam ettiğini ve küresel gıda güvenliği için süregelen kırılganlığın sürdüğünü görülmektedir (IFPRI, 2023):

Şekil 4: Buğday fiyatının seyri

Kaynak: Bloomberg, 2022.

Özellikle tahıl ürünlerinin neden olduğu gıda krizinin etkilerini azaltmak için dünya liderleri, Haziran 2022 G7 toplantısında 4,5 milyarlık yardım taahhüdü vermişlerdir. Söz konusu tutarın 2,7 milyar dolarını Amerika Birleşik Devletleri (ABD) verecek olup bunun 2 milyar doları kıtlıkla karşı karşıya olan bölgelerdeki insanlara doğrudan insani yardım şeklinde yapacaktır (Shear, 2022). Aşağıda 2021-2023 gıda krizinin nedenleri özetlenmiştir:

- **Rusya- Ukrayna savaşı:** 2022 küresel gıda krizinin en büyük nedeni, Rusya'nın, savaştan önce Ukrayna'nın tahıl ihracatının yaklaşık %90'ını oluşturan Karadeniz'deki Ukrayna limanlarını ablukaya almasıdır. Rusya'nın işgalinden önce Ukrayna, küresel buğday ihracatında beşinci ve mısır ihracatında dördüncü sıradaydı (Walsh ve Hopkins, 2022). Ayrıca WFP küresel yardım için Rusya'nın işgalinden önce Ukrayna'dan dağıttığı buğdayın yarısını satın almıştı. Temmuz 2022'de Ukrayna'nın buğday hasadının 2021 hacminin yaklaşık üçte ikisi olacağı ve toplam tahıl hasadının 2021'in %60'ından daha az olacağı tahmin edilmiştir (Lister ve Zadorozhnyy, 2022). Ukrayna limanları Rusya tarafından abluka altına alındıktan ve Ukrayna ordusu tarafından belirli bölgeler mayın döşendikten sonra buğday ihracatı tamamen durmuştur. Sonuç olarak, WFP 2022'nin ilk yarısında bağışçılardan normal tahıl hacminin yalnızca yarısını alabilmiş olup yaygın bir kıtlığın eşliğindeki Güney Sudan'da 1,7 milyon kişiye tahıl teslimatını askıya almak zorunda kalmıştır. Ayrıca 5. aşama açlıkla (felaketle sonuçlanan kıtlık) karşı karşıya kalınan bölgelerde yaşayan insanlar taahhüt edilen yardımın yalnızca %70'ini alabilmiştir (WFP, 2022b). Ukrayna tahılının dünyaya ulaştırılması için Karadeniz Tahıl Girişimi olarak da adlandırılan Ukrayna Limanlarından Tahıl ve Gıda Maddelerinin Güvenli Taşınması Girişimi Türkiye ve BM'nin arabuluculuğuyla Rusya ve Ukrayna arasında anlaşma sağlanmıştır. Anlaşma birkaç kez yenilenerek Temmuz 2023'e kadar uzatılmış, ancak Rusya anlaşmanın artık yenilenmeyeceğini açıklamıştır. Anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle yaklaşık 32,9 milyon ton tahıl uluslararası pazarlara ulaştırılmıştır. Ancak sadece %2,5'i Afrika ülkelerine ulaştırılmış olup çoğunluğunu oluşturan %43,65'lik payı Avrupa Birliği (AB)

ülkelerinin yer aldığı gelişmiş ülkelere yapılmıştır. Karadeniz Tahıl Girişimi uzatılmayınca Ukrayna, 15 Ağustos 2023'e kadar (dört haftalık dönem) yalnızca 3,2 milyon ton tahıl, bitkisel yağ ve un ihraç edebilmiştir. Ukrayna anlaşmasının yürürlükte olduğu Mayıs ve Haziran aylarında ise 4,4 ve 4,8 milyon tonluk ihracat yapmıştır (AA, 2023).

- **Diğer çatışmalar:** Rusya- Ukrayna savaşından sonra dünyanın pek çok yerinde devam eden çatışmalar 2021-2023 gıda krizinin diğer bir itici gücü olmuştur. WFP'ye göre çatışmalar, 24 ülkede 2021'de 139 milyon insanı etkileyen akut gıda güvensizliğinin birincil nedenidir (WFP, 2022a). Dünya genelindeki çatışmalar, 2018'de 73,9 milyon olan 3. aşama veya üzerindeki insan sayısını 2021'de 139,1 milyona çıkarmıştır. Ayrıca 2021'de 4. aşama (acil durum) veya üzerindeki nüfusun yaklaşık %75'i, çatışmanın yaşandığı 13 ülkede bulunmaktadır (WFP, 2022a). Çatışma aynı zamanda 5. aşamadaki (felaketle sonuçlanan kıtlık) dört ülkenin üçünde (Etiyopya, Güney Sudan ve Yemen) gıda krizini şiddetlenmiştir. Çatışmalar sadece tarımsal üretimi kesintiye uğratmakla kalmamakta, aynı zamanda evini ve geçim kaynağını kaybeden çok sayıda insanı yerinden ederek göçe zorlamaktadır (Wegren, 2023:11).
- **Enerji fiyatları:** Rusya- Ukrayna savaşının bir diğer etkisi ise enerji fiyatlarında görülmüştür. Enerji fiyatlarındaki 2022 artışı, 1973 petrol ambargosundan bu yana en yüksek seviyelerin yaşanmasına neden olmuştur. 2022 yılında küresel petrol fiyatları son on yılın en yüksek seviyelerine çıkarak tarım fiyatlarını doğrudan etkilemiştir. Brent tipi ham petrolün varil fiyatı Nisan 2020'de 20,46 dolardan Haziran 2022'de 122 doların üzerine çıkmıştır (Statista, 2022). Ekonomiler Covid-19 pandemisinden kurtulurken ve tüketici seyahati pandemi öncesi seviyelere dönerken, küresel petrol talebinde büyüme olmuştur. (NYT, 2022). Enerji yoğun bir sektör olan tarım doğrudan fiyat artışlarından etkilenmekte olup petrol fiyatı gıda üretimi, gübre, böcek ilaçları, yağlayıcılar ve yakıtların maliyetini yükseltmektedir. Ayrıca gıdanın taşınması ve dağıtımının maliyeti de etkilenir ki tedarik zinciri gıda fiyatlarının önemli bir bileşenidir. Ayrıca. Dönem içinde doğalgaz fiyatlarında da sıçramalar yaşanmış olup doğal gazla çalışan işletmelerin işleme, öğütme ve imalat fiyatları yükselmektedir (Ivanova, 2022).
- **Artan gıda fiyatları ve enflasyon:** Tüm gıda üretim ve dağıtım sistemini etkileyen daha düşük tahıl arzı, daha yüksek tüketim ve artan enerji fiyatlarının birleşimi, dünya genelinde daha yüksek perakende gıda fiyatlarına yol açmıştır. Enerji fiyatlarındaki 2022 artışından önce bile ekonomileri Covid-19'dan çıkan pek çok ülkede tedarik zinciri sistemleri tüketici talebine uyum sağlayamadığı için enflasyon yaşanmaya başlamıştır. FAO'nun Gıda Görünümü Raporunun Kasım 2021 sayısı, tarımsal üretime yönelik küresel girdi fiyatlarının ve perakende gıda fiyatlarının 2010-2011'den bu yana en yüksek seviyelerde olduğunu ifade etmiştir (FAO, 2021b). Ancak ülkelere alınan ekonomik tedbirlerle birlikte enerji fiyatlarının düşüşü ve Karadeniz Tahıl Girişimi birleşince küresel gıda fiyatları düşüşe geçmiştir (Bloomberght, 2023).
- **Küresel iklim değişikliği:** Şiddetli sıcaklar veya yağış miktarındaki aşırılikler doğrudan gıda üretimini etkilemekte ve gıda krizini şiddetlendirmektedir. 2020'nin sonlarından günümüze kadar aşırı hava olayları, dünyanın birçok yerinde mahsul ve canlı hayvan kayıplarına neden olmuştur. Ülkeler önlem olarak ihracat kısıtlamasına gitmekte olup gıda ithalatına bağımlı olan ülkelerdeki gıda krizinin şiddeti yükselmektedir. Özellikle gıda krizinin en çok hissedildiği yerlerden olan Afrika'da meydana gelen ve Etiyopya, Somali, Kenya ve Güney Sudan'ı etkileyen şiddetli kuraklıkla dikkat çekmektedir (Hancock, 2022). Dünya genelindeki 2023 yazındaki aşırı sıcaklıklar ile birlikte su kıtlığı artmakta ve gıda krizi dünya geneline yayılmaktadır (YG, 2023).

Küresel gıda krizleri, özellikle yoksulluğun, yetersiz beslenmenin ve açlıktan ölümlerin her geçen gün arttığı ülkelerde, yani en savunmasız topluluklardaki milyonlarca insanın hayatını tehlikeye atmaktadır.

Artan gıda fiyatları, tedarik zincirindeki sorunlar, küresel ısınmanın neden olduğu üretim dalgalanmaları ve sağlık hizmetlerinin eksikliğinin birleşik etkisi, yoksulların zaten zor olan hayatını daha da kötüleştirmektedir. Gıda krizi yaşayan olmayan bölgede siyasi istikrarsızlığın da olması tesadüf değildir. Çünkü gıda güvencesi olmayan kişilerde yabancılaşma, stres ve kaygı duyguları ortaya çıkmakta ve üretkenlikleri azalmakta, iş/ okul performansı düşmekte ve azalan gelir seviyesi ile birlikte gelecek kaygısı yaşanmaktadır. Toplum genelindeki eğitim, sağlık, yaşam ve davranışsal zorluklar sosyal ve ekonomik refahı etkilemektedir (Nafees vd., 2021:109).

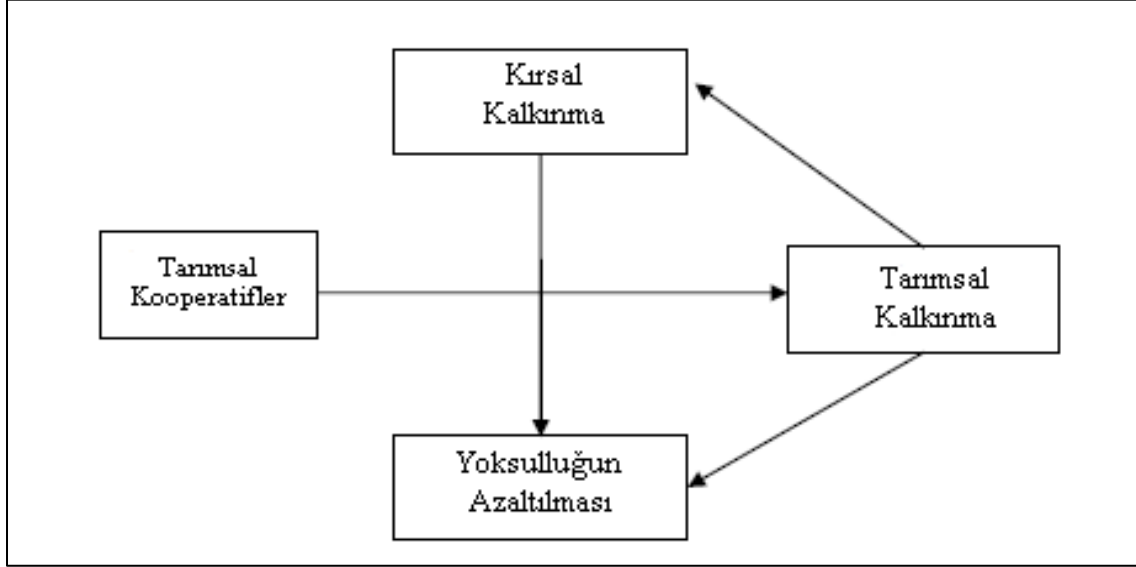
3. TARIMSAL KOOPERATİFLEŞME

Kooperatifçilik fikri ilk olarak Avrupa'da 19. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. İngiltere'de oluşturulan Rochdale kooperatifleri yapının ilk örneğidir (Kocabaş, 2003:16). Sosyal reformcu ve kooperatif hareketinin öncüsü olan Robert Owen (1771–1858) insanların ahlaken ve ekonomik olarak yükselmesini sağlayacak hak, adalet ve ortak çıkara dayanan yeni bir yapı kurmasının zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Owen, bu düşünceden hareketle ilk kooperatifi kurmak için çalışmalarına başlamış ve devletten destek talebi reddedildikten sonra iki tane kooperatif kurmuş, ancak gerek çevresinden gerekse devletten yeterli desteği göremediği için uzun ömürlü olmamıştır (Husrev, 1932:6). Robert Owen düşünceleri ve Rochdale Hareketi'nin elde ettiği başarı Milletlerarası Kooperatifçilik İlkelerinin oluşturulmasında temel olmuştur. Birçok kez yenilenen ilkeler Uluslararası Kooperatifler Birliği'nin (ICA) 20-23 Eylül 1995 tarihleri arasında İngiltere'nin Manchester şehrinde yapılan 31. Kongresinde nihayete ermiş olup genel olarak aşağıdaki gibi özetlenebilir (Yüksel, 2006:21):

- a) Gönüllü ve herkese açık üyelik,
- b) Üyeler tarafından gerçekleştirilen demokratik denetim,
- c) Üyelerin ekonomik katılımı,
- d) Özerklik ve bağımsızlık,
- e) Eğitim, öğrenim ve bilgilendirme,
- f) Kooperatifler arasında işbirliği ve
- g) Topluma karşı sorumlu olma

Kooperatifler, dünya gıda ve tarımında çok önemli bir organizasyonel düzenlemeyi temsil etmektedir. Uluslararası Kooperatifler Birliği'nin (International Cooperative Alliance/ ICA) Dünya Kooperatif Monitörü verilerine göre, 2012 yılında 30 ülkedeki 523 tarım kooperatifinin toplam cirosu yaklaşık 598,90 milyar dolardır (ICA, 2012). ICA kooperatifi "*müştereken sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme aracılığıyla ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaç ve istekleri karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen kişilerin oluşturduğu özerk bir birlik*" olarak tanımlamaktadır (ICA, 2010). Tarımsal kooperatifler, ortakların kolektif hedefler doğrultusunda birlikte çalışmasına dayanmaktadır (Lasley vd., 1997:9). Bu kooperatifler 20. yüzyılda bağımsız çiftlik işletmecilerinin pazar erişimini ve rekabetçi getirilerini güçlendirmede önemli bir rol oynamıştır. Faaliyetlerini gübre kullanımı, bitki ve hayvancılık, tarımsal mekanizasyon, elektrik ve diğer yeni enerji kaynakları gibi tarımsal teknolojik yeniliklere ve yeni bilgi sistemlerine uyarlama konusunda başarı sağlamışlardır. Tarım kooperatifleri, üreticilerin tarımsal üretimin gerekli girdilerinin ve ihtiyaçlarının uygun fiyat ve sürede sağlanması alanında etkin rol oynamaktadır (Prakash, 2000). Kooperatiflerin tarımsal kalkınmaya yönelik katkılarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

Şekil 5: Kooperatiflerin tarımsal kalkınmaya yönelik katkıları

Kaynak: Kalmi, 2003:5.

Dünyanın pek çok ülkesinde hazırlanan ulusal kalkınma programları arasında farklı sınıflardan insanların kooperatifler aracılığıyla örgütlenecek ortak ekonomik ve sosyal sorunlarının çözülmesine katkı sağlanması hedeflenmektedir. Kalkınmanın temeli olarak kooperatiflerin yaygınlaştırılması yoluyla üretim ve verimliliğin artırılacağına inanılmaktadır. Tarım kooperatifleri sadece gıda güvenliğinin sağlanmasında değil aynı zamanda özellikle ülke ekonomisinin tarıma dayalı olduğu bölgelerdeki kalkınmanın anahtarı olarak kabul edilmektedir. Gıda güvenliği, tüm insanların aktif ve sağlıklı bir yaşam için her zaman, beslenme ihtiyaçlarını ve gıda tercihlerini karşılayan yeterli, doyurucu ve besleyici gıdaya fiziksel, sosyal ve ekonomik olarak erişebilmesiyle ortaya çıkan bir durumdur. Bu nedenle tarım kooperatifleri kırsal kesimde yaşayanların hayat standartlarını iyileştirme ve ülkenin gıda güvenliğini geliştirme kapasitesine sahiptir. Tarımsal büyüme, ülkelerde gıda güvensizliğine karşı korunma aracı olarak görülmektedir. Genel olarak ülkelerin gıda güvenliği üç önemli hususa dayanmaktadır (Teskay vd., 2013:96):

- Gıda ve tarımsal üretimin artırılması
- Gıda hakkının iyileştirilmesi ve
- Gıda krizlerini yönetme kapasitesinin güçlendirilmesi.

Kooperatiflerin, özellikle tarımsal kooperatiflerin var olması ve gelişmesi için hükümet desteklerine ihtiyaç duymaktadır. Geleneksel olarak, gelişmiş bir tarım sektörüne sahip piyasa odaklı ekonomilerin çoğunda tarım kooperatifleri aşağıdaki şekillerde kamu desteği almaktadır (Iliopoulos, 2011:8):

- Destekleyici yasal çerçevenin oluşturulması (bu bağlamdaki yasal desteklerin, kooperatiflere karşı hiçbir şekilde ayrımcılık yapmadığını ifade etmektedir);
- Antitröst kanun veya düzenlemelerinden muafiyet (özellikle kooperatif birliklerinin tröst olarak değerlendirilmemesi gerektiğini ifade etmektedir);
- Avantajlı vergi uygulamaları (sosyal, ekonomik ve toplumsal faydalarından dolayı vergisel avantajlar sağlanmasını ifade etmektedir);
- Uygun kredi koşullarına erişim (ülkelerin kamu bankalarıyla desteklenen avantajlı finansal varlıklara erişimi ifade etmektedir) ve
- Teknik yardım (Tarımsal desteklerin en etkili uzman kişilerin bilgi, yetenek ve deneyimlerini paylaşmasını ifade etmektedir).

Tarım kooperatiflerini destekleyen politikaların yoğunluğu ve bileşimi ülkeden ülkeye önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Politikaların türleri, yoğunluğu ve bileşimi kıta ve ülkeye göre farklılık gösterse de, tarım kooperatiflerinin kamu politikası desteğinin arkasında benzer gerekçeler yatmaktadır. Tarımsal

kooperatiflerin kamu politikası desteğine ilişkin en sık görülen dört gerekçe aşağıdaki gibi özetlenebilir (Cook, 1993:158; Christy, 1987:23):

- a) Tarım kooperatifleri, çiftçilere gıda tedarik zincirlerindeki üst ve alt havza ortakları karşısında pazarlık güçlerini artıran ve arz fazlasının neden olduğu fiyatları düzelteren kurumsal bir mekanizma sağlamaktadır;
- b) Tarım kooperatifleri çeşitli piyasa başarısızlıklarını ele alır ve bunun sonucunda üyelerine telafi edici faydalar sunmaktadır. Bu rolde kooperatifler, piyasa performansını artıran rekabetçi bir ölçüt görevi görmektedir;
- c) Tarım kooperatifleri, üretim maliyetleriyle daha tutarlı fiyatlara ulaşmak için tarım ürünlerine yönelik arz ve talep arasındaki koordinasyonu geliştirmektedir ve
- d) Tarım kooperatifleri toplumsal kalkınma hedeflerine ulaşmada ve düşük gelirli üreticilerin topluluk yaşamına entegrasyonunu kolaylaştırmada etkili destekler vermektedir.

Her türden kolektif eylem örgütünü kapsayacak şekilde genişletilen yaklaşım, özellikle tarımsal anlamda çağ atlamış olan Avrupa ülkelerinin başarısının arkasındaki etkidir. Tüm bu gerekçeler ise, yasama ve yürütme organlarını tarım kooperatiflerine kamu desteği sağlamaya ikna edilmesinde sağlamıştır. Ancak kooperatiflerin piyasa başarısızlığını düzeltme potansiyeli, tarım kooperatiflerine kamu tarafından sağlanan desteğin gücüne, devamlılığına ve gelişimine bağlıdır (Sexton ve Iskow, 1988:29-30).

Giderek küreselleşen dünyada tarım sektöründeki üreticilerin, tarımsal girdi temini, danışmanlık, pazar risk ve belirsizliğini azaltılması gibi farklı konulardaki beklentilerinin karşılanması için özerk organizasyonlara ihtiyaç duyulmaktadır (Sayın ve Sayın, 2004:143). Özellikle gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere tüm ülkelerde sosyal ve ekonomik gelişmenin temeli kooperatiflere dayanmaktadır. Ayrıca kooperatifleşme ile ülkelerin demokrasileri gelişebilir, dünya genelindeki demokrasiler yaygınlaşabilir, ülkeler arası veya toplumsal barış sağlanabilir, çevrenin korunması, istihdam yaratılması, tüm ülke kaynaklarının harekete geçirmesi sağlanarak kooperatifler yatırım oluşturmada önemli bir araç olarak kullanılabilir (Özüdoğru, 2004:188). Kooperatifleşmeyle kişilerin tek başına çözemediği ekonomik ve sosyal sorunlarının birlik olarak üstesinden gelinmesi hedeflenmektedir. Dünya genelinde neredeyse tüm ülkelerde tarımsal kooperatiflerin başlıca işlevleri; (a) ortaklarına ucuz girdi temini ve ürünlerini pazarlaması; (b) fiyat dalgalanmalarına karşı korunmaları; (c) gıda güvenliğinin sağlanması; (d) gıda krizlerine karşı önlem alınması; (e) yöresel ve bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesine katkı sağlanması gibidir (Çıkin ve Yercan, 1995:67).

Tarımsal üretimin doğa koşullarına bağımlı olması nedeniyle ürün fiyatları ve kaliteleri yıllara göre dalgalanma yaşamaktadır. Bu nedenle çiftçi gelirleri ve tüketici fiyatları istikrarsız bir görünüm çizmektedir. Tarımsal kooperatifler bir taraftan üretim araçlarını düşük maliyetle çiftçilere sunarken aynı zamanda kredi desteği, teknik destek ve diğer faydalar ile çiftçilerin gelir dalgalanmasının önüne geçebilmektedir. Böylece çiftçilerin geliri istikrar kazanabilir, tüketici fiyatlarında dalgalanma yaşanmayabilir ve en önemlisi uzun dönemli planlamalar hayata geçirebilir. Tarımsal kooperatifler ekonomik ve çevresel krizlere dirençli ekonomik işletmeler aracılığıyla sürdürülebilir kırsal kalkınmayı destekleyerek, bölgelerarası dengesizliği azaltmaya yardımcı olacaktır. Aynı zamanda tarımsal kooperatifler, ulusal ve uluslararası piyasalarda açlığın yok olması ve gıda güvenliğinin sağlanmasına katkı sağlarken, mikro tarım üreticileri ve dezavantajlı grupların (kadın ve gençlerin) desteklenmesinde ve yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır (FAO, 2012:2). Tarım sektöründeki kooperatifleşme, tekelciliğin engellenmesi, tarım ürünlerinin daha kolay ihraç edilmesi, çiftçilerin ürünlerini adil olmayan fiyatlardan satmak zorunda kalmaması ve dış piyasada rekabet edilebilmesi açısından son derece etkidir (Çelik ve Karaalp, 2021:42). Genel olarak tarımsal kooperatiflerin gıda krizleri ve genel olarak gıda güvenliği konularında büyük katkılarının olduğunu söylemek mümkündür.

4. GIDA KRİZLERİNE KARŞI TARIMSAL KOOPERATİFLEŞME

Tarımsal kooperatifler çiftçiler için uygun ticari faaliyetlerin sürdürülmesi, ihtiyaç duyulan sermayeye desteklerinin sağlanması ve yüksek riskli tarım faaliyetlerini istikrara kavuşturulması çerçevesinde adil bir gelir dağılımını hedeflemektedir. Tarım kooperatiflerinin sosyo-ekonomik hedefi temel olarak

çiftçilerin geliri artırmak olup yapısı gereği gönüllülük esasına dayanmaktadır. Tarımsal kooperatiflerinin birincil (köy/ mezra), ikincil (ilçe/ belde) ve/veya üçüncül (bölge/ ulusal) aşamalarla yapılanmasıyla birlikte örgütlenmenin tamamlanması amaçlanmaktadır. Tarımsal kooperatifler üyelerinin sosyal koruma ihtiyaçlarını da karşılayarak çiftçilerin özellikle kriz zamanlarında kırılganlığını azaltır ve yoksulluğa düşmelerini önlemektedir (Acharya, 2008).

Tarım kooperatifleri, dünyanın pek çok ülkesinde kooperatif sektörünün ana segmentini oluşturmaktadır. Bu kooperatifler, tarımda verimliliğin ve üye çiftçilerin gelir düzeyinin artırılmasına yönelik yatırım ve altyapı desteği sağlamaktadır. Tarımsal kooperatiflerin faaliyet açısından önemli bölümleri kredi kooperatifleri, pazarlama kooperatifleri, tarımsal işleme kooperatifleri, entegre kooperatifler ve hizmet kooperatifleri şeklindedir (ILO, 2011). Bu yapılanma ile üretim öncesi, üretim ve dağıtım aşamalarının tamamında tarımsal kooperatiflerin yer almasıyla tam bütünleşme sağlanmaktadır. Hükümet tarafından tarımsal kooperatifin en üst örgütlenmesinin antitröst düzenlemelerinden muaf tutulması söz konusu açıdan son derece önemlidir.

Tarımsal kooperatifler gibi toplumun genelinin faydasına çalışmayı amaçlayan organizasyonlar ihtiyaç duyulan hizmetlerin verimli, uygun ve zamanında sağlayacaktır. Gıda güvenliğinin en önemli göstergesi toplumsal ihtiyaçların istikrarlı bir şekilde karşılanabilir olmasıdır. Kooperatifler arasındaki işbirliği ilkelerine, yönetim ilkelerine ve etik değerlere dayalı olarak faaliyet sürdürmek gıda güvenliğinin sağlanması ve gıda krizlerine karşı önlem alınması konularında önemli bir potansiyele sahiptir. Tarımsal kooperatifler, çiftçiler için kaynakların paylaşımı ve bir havuzda toplanması, pazarlara daha iyi erişim sağlanması, çiftçilerin ürünleri için daha yüksek getiri ve güçlendirilmiş pazarlık konumu yoluyla ekonomik faydalar sağlamaktadır. Ayrıca, gıda işleme faaliyetini kolaylaştırmanın ve böylece üyelerinin daha yüksek katma değerli pazarlara erişmesine ve bu pazarlardan faydalanmasına olanak tanıyan tarımsal kooperatifler katma değer için son derece önemlidir.

İklim değişiklikleri ile gıda krizleri arasında doğrudan bir bağlantı olduğu söylenebilir. Gıda krizleri gibi iklim krizlerinin de insan yapımı olduğu kabul edilmektedir. Herhangi bir ülkenin aşırı ormansızlaştırması, bölgenin yağış düzenini değiştirebilmektedir. Bu nedenle, çevresel etkilerin en aza indirilmesi için işbirliğine dayalı stratejiye sahip ortaklaşa çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. İklim değişikliği, savaş veya doğal afetler gibi nedenlerle ortaya çıkan gıda krizlerine karşı toplumun hazırlanması için tarım sektörünün istikrarı son derece önemlidir. Gıda krizi tehlikesinin ortadan kaldırılarak gıda güvenliğinin sağlanması için tarımsal kooperatifler bu açıdan öne çıkmaktadır.

Tarımsal kooperatifler, küçük çiftçilere, balıkçılara, hayvan yetiştiricilerine, orman sahiplerine veya diğer üreticilere, gıda üretim, satım, geliştirme gibi süreçlerde karşılaştıkları sayısız zorluğun çözümünde yardımcı olarak gıda güvenliğine katkıda bulunmaktadır. Kooperatifler, tarım sektöründe küresel pazar payının tahmini olarak %32'sine sahiptir (COOP, 2013). Küçük çiftçilerin, 2050 yılına kadar dokuz milyardan fazla insanı beslemek için ihtiyaç duyulan ekstra gıdanın çoğunu sağlayacağı konusunda geniş bir fikir birliği bulunmaktadır. Gıda güvenliğini sağlamanın gerekli adımlarından biri, kooperatifleri, üretici örgütlerini ve diğer kırsal kurumları desteklemek ve bunlara yatırım yapmaktır.

Örneğin, Batı Kamerun'daki Societe des Eleveur de Vache Laitier de Foubot (Foubot Süt İneği Yetiştiricileri Derneği/ COOVALAIF) üyeleri olan çiftçilerin taze süt üretimini artırmış, üye çiftçilerin ürünlerinin pazarlanması yatırımlar yapmış ve böylece çiftçiler kooperatife yüzlerce litre süt sağlamıştır. Bunun yanı sıra kooperatif mısır, fasulye ve patates verimini artırmak için inek gübresini kullanarak çiftçilere ekstra gelir sağlamıştır. Üye çiftçilerin yıllık hane geliri 2008'de 430 ABD dolarından 2012'de 3.000 ABD dolarına yükselmiştir. Ayrıca ele geçen ekstra gelir çocuklar için okul ücretlerini ödemek, ailedeki acil durumlar için ve kümes hayvanları ve keçi yetiştiriciliğini çeşitlendirmek için kullanılmıştır. Yıl boyunca kaliteli gıdaya erişimi olan hanelerin payı aynı dönemde yüzde 14'ten yüzde 76'ya yükselmiştir (Heifer, 2012). Böyle küçük bir örnek dahi gıda krizlerinin önlenmesi ve gıda güvenliğinin sağlanması için tarımsal kooperatiflerin potansiyelini yansıtmaktadır.

Tarım kooperatiflerinin gıda krizlerinin önlenmesi veya etkisinin azaltılmasına yönelik rolü üç gruba ayrılmaktadır. İlk olarak tarımsal kooperatifler gıda güvenliğinin sağlanması için çiftçilerin üretimini düzene sokarak verimli, istikrarlı ve ihtiyaçlara uygun hale getirebilmektedir. İkinci grubun içinde çiftçilerin uzun dönemli planlama sistemine dahil ederek ihtiyaç duyulan ürünün, ihtiyaç duyulduğu zaman ve ihtiyaç duyulduğu kadar üretilmesi sağlanarak gıda talebi ile gıda arzı dengelenebilmektedir

(Sibhatu ve Qaim, 2017:11) . Son olarak tarımsal kooperatiflerin örgütlenmesinde sadece üretim değil aynı zamanda depolama, pazarlama, finansman, işleme, teknik yardım gibi pek çok farklı alanın olması entegre bir yapının kurulmasını sağlayabilir. Tüm bu aşamalara devlet desteğinin olması başarı için hayatidir (Jerzak ve Smiglak, 2020:3).

Doğal kaynakların korunmasına, çevresel bozulmanın önlenmesine, gıda krizlerin engellenmesine yönelik politikalara tarımsal kooperatiflerinin dahil olabileceği birçok yol bulunmaktadır. Gıda krizi zamanlarında üretimin artırılması, planlanması ve yeniden organize edilmesinde kooperatifler hızlı, etkili ve çözüm odaklı stratejiler uygulayabilir (ILO, 2015:9-10). Kriz zamanındaki koordinasyon eksiklikleri, planlama hataları veya uygun politikanın seçilememesi gibi aksaklıklar uzman, yetkin ve hâkim konumdaki kooperatifleri öne çıkaracaktır. Tarımsal kooperatifler yalnızca hasarı onarmayı veya kriz öncesi statükoya geri dönmeyi amaçlamamakta olup uzun vadeli kalkınma ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma müdahalelerinin temelini oluşturabilmektedir (FAO, 2012:4).

Tarım kooperatifleri gıda güvenliğinin temini ve korunması için üye çiftçilerin risk yönetimi araçlarından faydalanmalarını sağlayacak hizmetler sunabilir, doğal kaynakların korunması faaliyetlerini üstlenebilir, en iyi uygulama örneklerini çiftçilere aktarabilir ve en önemlisi çiftçilerin tek başına seslerini duyuramadığı hükümet organlarıyla ortak plan, uygulama ve destekleme faaliyetlerini yürütebilir (OECD-FAO, 2016:14). Ülkeler veya gruplar bilinçsiz bir şekilde gıdayı çatışmalarda koz olarak kullanma eğiliminde olmaktadır. Ancak böyle bir yaklaşım çatışmayla hiçbir bağı olmayan toplulukları cezalandırmakta ve halihazırdaki zor durumlarını daha da içinden çıkılmaz hale sokmaktadır. Bu açıdan işbirliğine dayalı kooperatifler sadece üretim veya pazarlama da değil aynı zamanda yardım ve paylaşım süreçlerinde aktif rol alabilmektedir (IPCC, 2023).

Sayılsız nedene rağmen, son gıda krizlerinin ortak bir özelliği kriz yönetiminin etkisiz olması ve koordinasyon eksikliğidir. Uluslararası toplumun gıda krizlerini önleyebileceği, çünkü krizlerin devletlerin kontrolü dışındaki güçler nedeniyle ortaya çıkmasına rağmen işbirliği ile çözümlenebileceği kabul edilmektedir. Örneğin, kuraklığa ve mahsulün bozulmasına neden olan hava anomalileri uluslararası topluluk tarafından doğrudan kontrol edilememesine rağmen tahmin edilmesi, önlem alınması veya başka bir alana yapılan yatırım ile telafi edilmesi mümkündür. Bu konudaki ana kabul gören fikir, uluslararası kurumların bir krizi daha iyi yönetmeye yardımcı olabileceğidir. Uluslararası kurumlar önemlidir, çünkü devletlerin izlediği ve böylece davranışı şekillendirdiği kuralları, normları ve uygulamaları tanımlamaktadır. Kurumlar (kurallar) gayri resmi veya resmi olabilir, ancak belirsizliği azaltmak, gıda krizlerini engellemek ve gıda güvenliğini sağlamak için olmazsa olmaz aktörlerdir. Doğrudan devlet, uluslararası kurumlar veya tarımsal kooperatifler gıda krizlerinin çözümünü istenilen yönde düzenlemek ve şekillendirmek için kurallar ve normlar tanımlayarak, söz konusu gıda krizinin şiddetini azaltabilir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsan ihtiyaçlarının en başında beslenme ve beslenmenin sürekliliği gelmektedir. İnsanoğlu beslenmeden hayatını sürdürülemez ve diğer ihtiyaçlarına geçiş yapamaz. Bu nedenle gerek bireysel gerek ulusal gerekse küresel gıda güvenliğinin sağlanması ekonomik ve sosyal olarak temel bir zorunluluk haline gelmiştir. Gıda güvenliği kavramının ülkeye ve bölgeye göre değişkenlik göstermesi uygun politikaların oluşturulması ve uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle gıda güvenliğinin sağlanması için çalışmaların daha koordineli, etkili ve hedef odaklı yapılması gerekmektedir.

Gıda krizlerine yönelik küresel bir çözüme ulaşmak ve bunu sürdürmek hem deneyimlenen hem de öngörülen sonuçları birleştirme becerisine sahip geniş bir paydaş çalışmasına ihtiyaç duymaktadır. Böyle bir çözüm oldukça zordur. Paydaşlar arasında çiftçiler, işleyiciler, üreticiler, dağıtıcılar, toptancılar, perakendeciler, tüketiciler, kooperatifler, hükümetler, çevre grupları ve hepsine mal ve hizmet sağlayan çok sayıda şirket yer almaktadır. Tüm bu paydaşlar çözüme ulaşmak için ihtiyaç duyulan politika değişikliklerinin ve yatırım reformlarının gerçekleştirilmesinden sorumlu olacaktır. Dolayısıyla strateji geliştirmeden önce konunun boyutunun iyi anlaşılması gerekmektedir. Belirli stratejik hedeflerin geliştirilmesinde, sürdürülebilir gıda güvenliğinin sağlanması için tamamen koordineli bir küresel çaba benimsenmelidir.

Gıda krizleri insanlık tarihinin her döneminde yaşanmıştır. Genellikle bölgesel olarak ortaya çıkan gıda krizlerinin çok farklı gerekçelere dayandığı görülmüştür. Ancak 2019 yılının sonunda ortaya çıkan

Covid-19 pandemisi kaynaklı gıda krizi hem global bir hâl almış hem de farklı faktörlerin devreye girmesiyle giderek şiddetlenmiştir. Rusya- Ukrayna savaşı nedeniyle şekil değiştiren küresel gıda krizi önceki kıtlıklarda olduğu gibi en çok en düşük gelirli grup ve ülkeleri etkilemiştir. Savaş ile birlikte gıda adeta bir savaş kozu olarak kullanılmış ve ülkeler hedeflerine ulaşmak için ihtiyaç sahibi olan ülkelere siyasi, ekonomik ve sosyal baskılar yapmıştır.

Covid-19 pandemisi global ekonomik dalgalanmalara ve tedarik zinciri sorunlarına neden olmuştur. Pandeminin başında hızla düzen enerji fiyatları pandemi kısıtlamalarının kademeli olarak kaldırılmasıyla hızla artış göstermiş ve biriken talebin karşılanmasında piyasalara sunulan arz yetersiz kalmıştır. Dönem içinde küresel iklim krizinin etkilerinin şiddetlenmesi hâlihazırdaki sorunların daha da kötüleşmesine neden olmuştur. Rusya- Ukrayna savaşı ise hem enerji fiyatlarını artırmış, hem özellikle tahıl fiyatlarının sıçramasına neden olmuş hem de gıdaya erişimin zorlaştırmıştır.

Rusya'nın Ukrayna'nın sahip olduğu buğday, mısır, arpa ve ayçiçek yağı gibi emtiaların sevkini önlemesi en çok gelişmekte olan ülkeleri ve doğrudan bu emtialara bağımlı olan ülkeleri etkilemiştir. Söz konusu bölgelerdeki küresel iklim krizinin tarım üzerindeki etkileri ile birleşen sorun yoğun bir enflasyon sarmalıyla birlikte gıda fiyatlarını tarihte görülmemiş seviyelere yükseltmiştir. Ayrıca çatılmalar neticesinde Ukrayna'da kışlık buğday hasadı ve yeni sezon ekimi oldukça yavaşlamıştır. Bu durum zaten zor durumdaki ithalata bağımlı ülkelerin gelecek dönemde daha şiddetli gıda krizleriyle karşı karşıya bırakacaktır. Örneğin, yükselen fiyatlar ve sıcak hava dalgasının rekolteyi düşürmesiyle birlikte Hindistan hükümeti 13 Mayıs 2022'de buğday ve 2023 yılında ise şeker ihracatını yasaklamıştır. Bu tarz önlemler ise geleceğin daha da karanlık olduğunu göstermektedir.

Gıda krizlerinin engellenmesinde üretimin artırılması tek çözüm değildir, aksine bazı durumlarda sorunun daha da kötüleşmesine neden olmaktadır. Tarımsal üretimin artırılması önemli olmasına rağmen, geçmişte en çok vurgulanan konu ihraç mahsullerinin üretimi olmuştur. Bu artış bir ülkenin ödemeler dengesine yardımcı olsa da, ihracata yönelik tarım herkese yeterli gıdayı sağlamadığı gibi sağlıklı bir kırsal çevreyi de desteklememektedir. İhracata yönelik tarım, soya fasulyesi gibi temel malların yanı sıra doğal olarak ihracat pazarlarının talep ettiği yüksek değerli lüks mahsullerin (*yoksul bir üçüncü dünya ülkesinin temel gıda ihtiyaçları açısından lüks ürünler*) üretilmesine de yol açmaktadır. Bu nedenle üretimin planlanmasında tarımsal kooperatiflere büyük bir görev düşmektedir. Her ülkenin sınırları içerisindeki tarımsal kooperatiflerin sürdürülebilir teknikler kullanarak, doğru türde yeterli miktarda gıda üretmesi, "gıda güvenliği" hedefine ulaşmanın en iyi yoludur. Bu şekilde bölge veya ülke nüfusu (kısmen de olsa), dünya pazarındaki fiyat dalgalanmalarından korunabilecektir.

Tarımsal kooperatiflerin başarıya ulaşması için devletlerin ve uluslararası örgütlerin desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü gerek mevcut gerekse yeni çiftçilerin gıda üretmek için teknik ve mali desteğe ihtiyaçları vardır. Ek olarak, dayanışmanın teşvik edilmesine ve geliştirilen yeni ortaklıkların sağlanmasına yardımcı olmak için kooperatifler ve topluluk konseyleri gibi sosyal destek sistemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Dünya genelinde Covid-19 sonrası yaşanan artan gıda fiyatları özellikle Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki birçok gelişmekte olan ülkede düşük gelirli insanların hayatını zorlaştırmaktadır. Küresel gıda fiyatları, iklim değişikliğinin ağırlaştırdığı olumsuz hava koşulları, çeşitli ülkelerdeki savaş ve iç karışıklıklar ile Covid-19 pandemisinin neden olduğu ekonomik şoklar ve buna bağlı olarak ortaya çıkan bozulmalar nedeniyle oluşan arz sıkıntısı nedeniyle 2020-2023 döneminde gıda fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur. Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesi ve Karadeniz bölgesinden önemli miktarda tarımsal ihracatın engellenmesiyle gıda krizinin şiddeti daha da artmıştır.

Hükümetlerin kısa vadede gıda krizine çözüm bulma imkanları sınırlıdır. Bu da gıda krizi meydana geldiğinde üretimi hızlı bir şekilde artıramayacakları ve stok-kullanım oranları düşükse arzı iyileştirmenin zor olacağı anlamına gelmektedir. Ancak çalışma içinde ana hatlarıyla belirtilen tarımsal kooperatifleşmenin hızlandırılması, desteklenmesi ve planlanması şeklindeki kurumsal bir anlaşma, küresel gıda krizlerini şiddetini azaltabilecektir. Gıda krizlerinin ortadan kaldırılması için yatırımların doğru zamanda, doğru yere odaklanmasını sağlamak için bölgesel düzeyde koordinasyonun güçlendirilmesinin yanı sıra, ülke düzeyindeki aktörlerin ve kurumların kapasitelerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Uluslararası toplum mevcut durumdan daha iyisini yapabilme kapasitesine sahiptir.

Sonuç olarak gıda krizlerinin engellenmesi ve gıda güvenliğinin sağlanması için tarım sektöründe veya daha genel olarak gıda sektöründe büyük bir dönüşüme ihtiyaç duyulmaktadır. Bu dönüşüm, daha küçük üreticileri ve tarımsal kooperatifleri destekleyen ve ulusal tarımın yeniden inşasını destekleyen tarım reformlarını gerektirmektedir. Aynı zamanda, fosil yakıtlara olan bağımlılığı kademeli olarak azaltılması için yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması, örtü bitkilerinin (arazinin boş olduğu mevsimde veya ağaçlar altındaki arazinin korunması amacıyla yetiştirilen bitkiler) kullanılması, ürün rotasyonunun yapılması ve gübre kullanımının optimizasyonu içermelidir. Tarımsal kooperatiflerin dönüşümün baş aktörü hem başarı hem de sürdürülebilirlik için hayatidir.

6. KAYNAKLAR

- Acharya, B. M. (2008), "Role of Agricultural Cooperatives/Farmers' Organizations in Response to the Impact of Natural Disasters and Climate Change". Paper presented at FAO-NEDAC Regional Workshop, New Delhi, India.
- Ahmad, Nafees & Shahnawaz, S. K. & Alam, Z. (2021). "Food Insecurity: Concept, Causes, Effects and Possible Solutions". 2. s. 105-113.
- Anadolu Ajansı (AA) (2023), 3 SORUDA - Rusya'nın Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşması'ndan çekilmesi, 30 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-rusyanin-karadeniz-tahil-koridoru-anlasmasindan-cekilmesi/2950185> adresinden alındı.
- Anderson, M. D. & Cook, J. T. (1999), "Community food security: Practice in need of theory?". Agriculture and human values, 16 (2), s. 141- 150.
- Applebaum, A. (2017), Red famine: Stalin's war on Ukraine. Doubleday.
- Barrett, C. B. (2010), "Measuring food insecurity". Science, 327 (5967), s. 825-828.
- Berry, E.M. & Dernini, S. & Burlingame, B. & Meybeck, A. & Conforti, P. (2015), "Food security and sustainability: can one exist without the other?", Public Health Nutr. 18, s. 1-10.
- Bloomberg Wheat (2022), Bloomberg Wheat (BCOMWH), 01 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.investing.com/indices/bloomberg-wheat> adresinden alındı
- Bloomberght, (2023), FAO: Küresel gıda fiyatları Temmuz'da yıllık bazda düştü, 01 Eylül 2023 tarihinde <https://www.bloomberght.com/fao-temmuz-da-kuresel-gida-fiyatları-yukseldi-2336031> adresinden alındı.
- Bruce S. (2008), "The Global Food Crisis: Some Solutions for a World with Fewer Options for Satisfying Increasing Demands," 01 Eylül 2023 tarihinde <http://www.bsundquist.civilizationsfuture.com/food.html> adresinden alındı.
- Christy, R. D. (1987), "The role of farmer cooperatives in a changing agricultural economy", Southern Journal of Agricultural Economics, July, s. 21–28.
- Cook, M. L. (1993), "Cooperatives and group action", in D. Padberg, ed., Food and Agricultural Marketing Issues for the 21st Century, FAMC 93–1, Texas A&M University, s. 154–169.
- Çelik, M. ve Karaalp-orhan, H. S. (2021), "Tarımsal Kooperatiflerin Mevcut Durum Analizi ve Sorunları: Denizli-Acıpayam İlçesi Süt Kooperatifleri Örneği", Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi, 17 (1), s. 35-64.
- Çıkmın, A. ve Yercan, M. (1995), "Tarımda Üretici Örgütlenmesi". Türkiye Ziraat Müh. IV. Teknik Kongresi Bildirileri, s.47-71.
- FAO (1996), Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action. World Food Summit 13-17 November 1996. Rome.
- FAO (1983), World Food Security: A Reappraisal of the Concepts and Approaches. Director General's Report. FAO, Rome.
- FAO (2000), The elimination of food insecurity in the Horn of Africa. A strategy for concerted government and UN agency action, final report. FAO, Rome, Italy.
- FAO (2002). The State of Food Insecurity in the World 2001. FAO, Rome.
- FAO (2008), The state of food insecurity in the world 2008. FAO.
- FAO (2009), Declaration of the World Food Summit on Food Security. FAO, Rome.
- FAO (2012), Agricultural Cooperatives Paving The Way for Food Security and Rural Devolopment. 2012 International Year of the Cooperatives, 15 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.fao.org/3/ap088e/ap088e00.pdf> adresinden alındı.

- FAO (2012), Agricultural Cooperatives: Key To Feeding The World, 5 Eylül 2023 tarihinde <https://www.fao.org/3/az877e/az877e.pdf> adresinden alındı.
- FAO (2016), Climate change and food security: Risks and responses. FAO.
- FAO (2022a), Hunger hotspots: FAO-WFP early warnings on acute food insecurity, June to September 2022 outlook. FAO.
- FAO (2022b), Food Outlook, 16 Ağustos 2023 tarihinde <https://fao.org/3/cb9427en/cb9427en.pdf> adresinden alındı.
- FAO, IFAD and WFP (2014), The state of food insecurity in the World 2014: Strengthening the enabling environment for food security and nutrition”. Rome, FAO.
- FAO, IFAD and WFP (2015), The State of Food Insecurity in the World 2015. Meeting the 2015 International Hunger Targets: Taking Stock of Uneven Progress. FAO, Rome.
- FAO, WFP and IFAD (2013), The State of Food Insecurity in the World 2013: The Multiple Dimensions of Food Security. FAO, Rome.
- FEWS Net. (2022). Food assistance outlook brief. June. 01 Eylül 2023 tarihinde <https://fewsn.net/global/food-assistance-outlook-brief/june-2022> adresinden alındı.
- Ghebreyesus, T. A. (2020), WHO on Coronavirus Pandemic: “The Worst Is Yet to Come”, 31 Ağustos 2023 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=1-lx6ZYQ_vg adresinden alındı.
- Hancock, A. (2022), Almost half of Europe under drought warning conditions. 23 August. The Financial Times 15 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.ft.com/content/2c10693b-49f2-40db-a0c0-b46e3f706dbf> adresinden alındı.
- Heifer International (2012), “Dairy Farmer Cooperative Contributes to Food Security in Cameroon”, 1 Eylül 2023 tarihinde <https://www.heifer.org/blog/dairy-farmers-cooperative-contributes-to-food-security-in-cameroon.html> adresinden alındı.
- Hendriks, S. L. (2015), “The food security continuum: A novel tool for understanding food insecurity as a range of experiences”. Food Security, 7, s. 609–619.
- Husrev, İ. (1932), Türkiye’de zirai kooperatif hareketi. İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası.
- ICA (2010), International Co-operative Alliance. 2 Ağustos 2023 tarihinde <http://www.ica.coop/> adresinden alındı.
- IFPRI (2016), 2016 Global Food Policy Report, 3 Ağustos 2023 tarihinde <https://ebrary.ifpri.org/utils/getfile/collection/p15738coll2/id/130207/filename/130418.pdf> adresinden alındı.
- IFPRI (2019), Food Security. USA: International Food Policy Research Institute, Washington, D.C., USA
- IFPRI (2023), Assessing tight global wheat stocks and their role in price volatility, 7 Eylül 2023 tarihinde <https://www.ifpri.org/blog/assessing-tight-global-wheat-stocks-and-their-role-price-volatility> adresinden alındı.
- Iliopoulos, E. (2011), Support for Farmers” Co-operatives in Selected non-EU, OECD Countries, Unpublished Project Report, Agricultural Economics and Policy Research Institute, Athens Greece.
- ILO (2015), Cooperatives and the Sustainable Development Goals, 1 Eylül 2023 tarihinde https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_240640.pdf adresinden alındı.
- ILO (2023), Cooperatives for People-Centred Rural Development, 15 Ağustos 2023 tarihinde https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_158998.pdf adresinden alındı.

- ICA (2012), According to the World Co-operative Monitor of the International Co-operative Alliance (ICA), in 2012. 01 Eylül 2023 tarihinde <https://www.ica.coop/en/media/library/research-and-reviews/world-cooperative-monitor-2012> adresinden alındı.
- IPCC (2023), Food Security, 2 Eylül 2023 tarihinde <https://www.ipcc.ch/srccl/chapter/chapter-5/> adresinden alındı.
- Ivanova, I. (2022), Natural gas prices have soared to a 14-year high, 6 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.cbsnews.com/news/natural-gas-price-14-year-high/> adresinden alındı.
- Jerzak, M. A. & Smiglak-Krajewska, M. (2020), Globalization of the Market for Vegetable Protein Feed and Its Impact on Sustainable Agricultural Development and Food Security in EU Countries Illustrated by the Example of Poland. Sustainability 2020, 12, 888.
- Kalmi, P. (2003), “The Study of Co-operatives in Modern Economics: A Methodological Essay”, Paper presented at the Victoria, British Columbia, s.1-26.
- Khorsandi, P. (2020), WFP chief warns of ‘hunger pandemic’ as Global Food Crises Report launched. World Food Programme Insight, 22 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.wfp.org/stories/wfp-chief-warns-hunger-pandemic-global-food-crises-report-launched> adresinden alındı.
- Klein N. (2014), This Changes Everything: Capitalism vs the Climate. New York: Simon & Schuster, USA.
- Klennert, K. (2009), Achieving food and nutrition security. Actions to Meet the Global Chal, 17 Ağustos 2023 tarihinde https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/2005_achieving_food_and_nutrition_security_in_went.pdf adresinden alındı.
- Lasley, P., Baumel, P., Deiter, R., & Hipple, P. (1997). Strengthening Ethics Within Agricultural Cooperatives. RBS Research Report.
- Lele, U. & Baldwin, B. C. & Goswami, S. (2021), Changing global governance context for food security and nutrition. In U. Lele, M. Agarwal, B. C. Baldwin, & S. Goswami (Eds.), Food for all: International organizations and the transformation of agriculture, Oxford University Press, s. 284–336).
- Lerman, Z. & Kislev, Y. & Biton, D., and A. Kriss. (2003), “Agricultural Output and Productivity in the Former Soviet Republics”. Economic Development and Cultural Change, 51, s. 999-1018.
- Lister, T., & Zadorozhnyy, P. (2022), Ukraine’s harvest become the new battlefield, as fires blacken its arable heartlands. 13 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-07-13-22/index.html> adresinden alındı.
- Maxwell, D. & Smith, M. (1992), Household food security: a conceptual review. In: Maxwell, S., Frankenberger, T.R. (Eds.), Household Food Security: Concepts, Indicators, Measurements: A Technical Review. UNICEF and IFAD, New York and Rome.
- Nafees, A. & Shah Nawaz, S K & Alam, Z. (2021), “Food Insecurity: Concept, Causes, Effects and Possible Solutions”, IAR Journal of Humanities and Social Science, 2, s.105-113.
- Napoli, M. & De Muro, P. & Mazziotta, M. (2011), Towards a food insecurity Multidimensional Index (FIMI). Master in Human Development and Food Security. 10 Eylül 2023 tarihinde <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:18145001> adresinden alındı.
- Ó Gráda, C. (2009), Famine. A Short History. Princeton: Princeton University Press, USA.
- O’hara, S. & Toussaint, E. C. (2021), Food access in crisis: Food security and COVID 19. Ecological Economics, 180, 106859.
- OECD-FAO (2016), OECD FAO Guidance for Responsible Agricultural Supply Chains, 5 Eylül 2023 tarihinde <https://mneguidelines.oecd.org/oecd-fao-guidance.pdf> adresinden alındı.

- Özudoğru, H. (2004), Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin ekonomik analizi ve yöneticilerin kooperatif işletmelerinin başarısına etkilerinin değerlendirilmesi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Prakash, D. (2000), Development of Agricultural Cooperatives -Relevance of Japanese Experiences to Developing Countries. Paper presented at the 14th ICA-Japan International Training Course on "Strengthening Management of Agricultural Cooperatives in Asia".
- Sayın, C., Mencet N., Taşçıoğlu Y. (2007), Süt pazarlama ve dağıtım yapısında kooperatiflerin rolü ve önemi, Antalya İli Örneği. Gazi Üniversitesi, Ulusal Kooperatifçilik Sempozyumu, Ankara. s.140-150.
- Sen, A. (1982), Poverty and famines: an essay on entitlement and deprivation. Oxford university press, New Delhi, India.
- Sexton, R. J. & Iskow, J. (1988), Factors Critical to the Success or Failure of Emerging Agricultural Cooperatives, Giannini Foundation Information Series, No. 88-3, University of California-Davis.
- Shaw, D. J. (2007), World Food Security. A History since 1945. Palmgrave Macmillan, New York.
- Shear, M. D. (2022), G7 leaders promise \$4.5 billion to address global hunger caused by war in Ukraine. 28 June. The New York Times. 15 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.nytimes.com/2022/06/28/world/europe/g7-ukraine-food.html> adresinden alındı.
- Sibhatu, K. T. & Qaim, M. (2017), Rural food security, subsistence agriculture, and seasonality. PLOS ONE 12(10): e0186406.
- Sjauw-Koen-Fa A. (2010), "Sustainability and Security of the Global Food Supply Chain. Rabobank Netherland", Economic Research Department of Rabobank, the Netherlands, s. 1-46.
- Soğancılar, N.; Dereli, Z. ve Sağlam Arı, G. (2022), "COVID-19 Salgınında Gıda Güvencesi: Gıda Tedarik Zincirlerine Bağlı Etkiler", Alanya Akademik Bakış , 6 (2) , s. 2333-2349.
- Statista. (2022), Closing price of Brent, OPEC basket, and WTI crude oil at the beginning of each week, 01 Eylül 2023 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/326017/weekly-crude-oil-prices/> adresinden alındı.
- Stoeckel, A. (2008), High food prices: Causes, implications and solutions. Australian Government, Rural Industries Research and Development Corporation. (RIRDC) Publication No 08/100.
- Stories.coop (2013), A Source for Sustainable Teak, 14 Ağustos 2023 tarihinde <https://stories.coop/a-source-for-sustainable-teak/> adresinden alındı.
- Swaminathan, M. S. (2006), Science and shaping our agricultural future. The First Ten KR Narayanan Orations, s. 105-155.
- Tesfay, A. & Tadele, H. (2013), "The Role of Cooperatives in Promoting Socio-Economic Empowerment of Women: Evidence from Multipurpose Cooperative Societies in South-Eastern Zone of Tigray", Ethiopia. International Journal of Community Development, s. 1-11.
- TGDF (2011), Çiftlikten Çatala Gıda Güvenli Raporu, Elma Teknik Basım, Ankara.
- The New York Times. (2022). Ukraine live updates. 21 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.nytimes.com/news-event/ukraine-russia> adresinden alındı.
- United States Department of Agriculture (USDA) (2019), Grain: World markets and trade. 18 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.fas.usda.gov/data/grain-world-markets-and-trade> adresinden alındı.
- Vanhaute, E. (2011), "From Famine to Food Crisis: What History Can Teach Us About Local and Global Subsistence Crises", The Journal of peasant studies. 38. S. 47-65.
- Walsh, D. & Hopkins, V. (2022), Russia seeks buyers for plundered Ukraine grain, U.S. warns, 21 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.nytimes.com/2022/06/05/world/africa/ukraine-grain-russia-sales.html> adresinden alındı.

- WB (1986), Poverty and Hunger: Issues and Options for Food Security in Developing Countries. World Bank, Washington, DC.
- Wegren, S. K. (2023), Challenges to global food security: A policy approach to the 2021–2022 food crisis. World Food Policy, 9(1), s. 127–148.
- WFP (2009), Hunger and Markets, World Hunger Series, WFP, Rome and Earthscan, London.
- WFP (2022a), Global report on food crises 2022. 23 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.wfp.org/publications/global-report-food-crises-2022> adresinden alındı.
- WFP (2022b), War in Ukraine drives global food crisis. June. https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000140700/download/?_ga=2.81600671.980718694.1656519189-1006195288.1656318772 (accessed 17 June 2022).
- WFP (2023), Global food crisis, 22 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.wfp.org/emergencies/global-food-crisis#:~:text=Fuelled%20by%20conflict%2C%20climate%20shocks,are%20at%20a%20critical%20crossroads> adresinden alındı.
- Yeşil Gazete (YG) (2023), İklim krizi: Geçen yıl görülen aşırı sıcaklar ve kuraklık 2023'te tekrarlanabilir, 20 Ağustos 2023 tarihinde <https://yesilgazete.org/iklim-krizi-gecen-yil-gorulen-asiri-sicaklar-ve-kuraklik-2023te-tekrarlanabilir/> adresinden alındı.
- Yıldırım K. Ö. (2003), “Türkiye’de Kooperatifçilik Düşüncesinin Gelişimi”, Tarım Ekonomisi Dergisi, 08 (1 ve 2), s. 15-24.
- Yüksel, Ş. E. (2006), Kooperatiflerde örgüt kültürü. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.

25th International
Turkish Cooperative Congress

9-10
OCTOBER
2023

ANTALYA

www.koopkurkongre.com

TURİZM KOOPERATİFLERİNİN ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Mustafa YILDIRIM

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, myildirim1981@hotmail.com

ÖZET

Kooperatifçilik insanların bir işi tek başlarına yapamadıkları, yapmakta zorlandıkları veya birlikte yaptıklarında daha ekonomik ve etkili yapmaları fikri üzerine ortaya çıkmıştır. Kooperatifler tüketim, ulaşım, finans, sigorta, tedarik, tarım, pazarlama, gayrimenkul gibi birçok sektörde faaliyet göstermektedir. Turizm ile ilgili kooperatiflerden Turizm geliştirme kooperatifleri de kooperatifçilik alanında yeni kurulan ve özellikle son yıllarda sayıları hızla artan kooperatiflerdendir.

Turizm insanların sosyal ihtiyaç listesinde ilk sıralarda yer almaktadır. Ancak ekonomik koşullar bu ihtiyacı karşılamayı her geçen gün zorlaştırmaktadır. Türkiye’de 1970’li yıllarda turizm alanında kooperatifler kurulmaya başlamıştır. Bu kooperatiflerin gelişmesi ilk yıllarında Ege ve Akdeniz kıyılarında olmuştur. Ulusal ve uluslararası düzeyde toplumun her kesiminin kaliteli turizm hareketlerinden yararlanmasını sağlayan, sosyal ve ekonomik etkinliği arttıran kuruluşlara turizm kooperatifleri adı verilmektedir. Turizm kooperatiflerinin çıkış amacı, toplumda satın alma gücü zayıf olan kişilerin tatil ihtiyacını karşılaması, sosyal turizmin gelişmesine imkân sağlanmasıdır. Türkiye’de turizm kooperatifleri, turizm geliştirme kooperatifi olarak adlandırılmakta ve aynı isimli anasözleşmeye göre kurulmaktadır. Turizm geliştirme kooperatiflerinin örnek anasözleşmelerinde kooperatifin amacı “Doğal, tarihi arkeolojik ve kültürel turizm değerleri ile diğer turizm potansiyelinin gelişmesine yardımcı olmak ve ortaklarının turizm ile ilgili ihtiyaçlarını karşılamaktır.” olarak tanımlanmaktadır.

Turizm geliştirme kooperatifleri turizm sektöründe faaliyet gösteren yöre halkının turistik tesis ve hizmetlerini örgütleyerek, tesisleri en iyi bir şekilde pazarlamak, aynı zamanda turizm hizmetinin maliyetini düşürerek turiste daha ucuz hizmet sunmak ve sonuçta turizmle uğraşanların kazançlarını arttırmak amacıyla kurulabileceği gibi gayrimenkule dayalı olarak ortaklarının konut/yazlık ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla da kurulabilmektedir.

Bu çalışmada turizm geliştirme kooperatiflerinin kuruluş mevzuatı, üst birlik yapılanması ve Türkiye’de faaliyet gösteren turizm geliştirme kooperatifleri hakkında bilgiler sunulularak turizme katkıları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, kooperatifçilik, örgütlenme, anasözleşme, mevzuat

ANALYSIS OF TOURISM COOPERATIVES: THE CASE OF TÜRKİYE

Abstract

Cooperatives have emerged on the idea that people cannot do a job alone, have difficulty in doing it or do it more economically and effectively when they do it together. Cooperatives operate in many sectors such as consumption, transportation, finance, insurance, supply, agriculture, marketing and real estate. Tourism development cooperatives, which are among the cooperatives related to tourism, are among the newly established cooperatives in the field of cooperatives and their numbers have increased rapidly in recent years.

Tourism is at the top of the list of social needs of people. However, economic conditions make it difficult to meet this need day by day. Cooperatives in the field of tourism began to be established in Türkiye in the 1970s. The development of these cooperatives took place in the Aegean and Mediterranean coasts in their early years. Organizations that enable every segment of the society to benefit from quality tourism activities at national and international level and increase social and economic efficiency are called tourism cooperatives. The aim of tourism cooperatives is to meet the holiday needs of people with weak purchasing power in the society and to enable the development of social tourism. Tourism cooperatives are called tourism development cooperatives in Türkiye and are established according to bylaws with the same name. In the sample bylaws of tourism development cooperatives, the aim of the cooperative is defined as “To help the development of natural, historical, archaeological and cultural tourism values and other tourism potential and to meet the tourism-related needs of its members.”

Tourism development cooperatives can be established in order to organize the touristic facilities and services of the local people operating in the tourism sector, to market the facilities in the best way, to provide cheaper services to the tourists by reducing the cost of tourism services, and to increase the earnings of those engaged in tourism. Tourism development cooperatives can also be established to supply with the housing/villas needs of their members.

In this study, the contribution of tourism development cooperatives to tourism is discussed by providing information about the establishment legislation, upper union structure and numbers of tourism development cooperatives operating in Türkiye.

Keywords: Tourism, cooperatives, organization, bylaws, legislation

1. GİRİŞ

Bacasız sanayi kavramı ile anılan turizm dünyada bütün ülkelerin pay sahibi olmak istediği bir gelir kaynağıdır. Turizm bugün dünyada sürekli gelişen ve diğer sektörlerin büyümesine de katkı sağlayan işlev görmektedir. Turizm çok çeşitli yapısı sonucu sadece konaklama sektörünü değil ulaşım, alışveriş, oto kiralama, inşaat, gıda gibi yan faaliyetleri de geliştirmektedir. Dünyada yaklaşık her 16 çalışandan biri turizm alanında çalışmakta olup ve bütün uluslararası sermaye yatırımlarının yaklaşık %7'si turizm sektörüne yapılmaktadır (Emekli, 2005:100). Hatta bazı ülkelerin ana gelir kaynağı sadece turizmdir. Turizm sektörü, dünyada en hızlı gelişen ve büyüyen sektörlerin başında yer almaktadır. Avrupa Birliği gibi organizasyonlarla sınırların ortadan kalkması, harcanabilir kişisel gelirden tatile ayrılan payın artması, ulaşım ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler dünya turizminin gelişmesini sağlamaktadır.

Türkiye üç kıtanın birleştiği, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Dünya'daki en önemli turistik cazibe merkezlerinden biridir. Kültür, deniz, balayı, eğlence, sağlık, termal, inanç, kongre, spor, gastronomi, yaban hayatı gibi birçok turizm türünün deneyimlenebileceği bir ülkedir. Türkiye'nin coğrafi konumu, sahip olduğu coğrafi özellikleri ve yerleşim tarihinin çok eskilere dayanması nedeniyle sadece doğal güzellikleri ile değil, geçmiş medeniyetlerden kalan kültürel değerler açısından da çok çeşitli ve zengin bir potansiyeli bulunmaktadır. Sadece günümüzdeki kültürel mirasıyla bile açık hava müzesi konumundaki Türkiye, kültürel miras araştırmaları açısından büyük gelişmelere açıktır (Gümüşçü, 2018:99).

2022 yılı TÜİK kültürel miras istatistiklerine göre Türkiye'de 211 tanesi Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde, 341 tanesi ise özel müze kategorisinde toplam 552 müze bulunduğu, bu müzelerde 3 milyon 750 bin civarında eserin sergilendiği, taşınmaz kültür varlıklarının sayısının 122 bin civarında olduğu, milli parkların sayısının 48, tabiat parkı alanının 108 bin 332 hektar, milli park alanının 911 bin 204 hektar olduğu, tabiatı koruma alanı sayısının 31 ve tabiat anıtı sayısının 113 olduğu görülmektedir (TÜİK, 2023). 2022 yılında 51 milyon civarında yurt dışı ikametli turist tarafından ziyaret edilmiş ve yaklaşık 46,2 milyar dolar turizm geliri elde edilmiştir. Dolayısıyla 2022 yılında Türkiye'ye gelen turistler gecede 89 dolar olmak üzere toplamda ortalama 905 dolar harcama yapmıştır (TÜİK, 2023). Türkiye dünya turizminde de önemli bir paya sahiptir. Doğal ve kültürel güzellikleriyle dünyada en çok ziyaret edilen dördüncü ülke konumundadır (Statista.com, 2023).

Tablo 1: 2019'dan 2022'ye kadar dünya çapında en fazla uluslararası turist geldiği ülkeler (milyon kişi)

Ülkeler	2019	2020	2021	2022
Fransa	90.9	41.7	48.4	79.4
İspanya	83.5	18.93	31.2	71.66
Amerika Birleşik Devletleri	79.4	19.2	22.1	50.87
Türkiye	51.2	15.9	29.9	50.45
İtalya	64.5	25.2	26.9	49.81
Meksika	45	24.3	31.9	38.33
Birleşik Krallık	39.4	10.7	6.3	30.74
Almanya	35.2	10.9	11.7	28.46
Yunanistan	31.3	7.4	14.7	27.84
Avusturya	22.7	9.6	12.7	26.21
Birleşik Arap Emirlikleri	21.56	7.17	11.5	22.65
Portekiz	24.6	6.5	9.6	22.25
Suudi Arabistan	17.53	4.14	3.48	16.64

Kaynak: Statista internet sitesi

Türkiye aynı zamanda köklü bir kooperatifçilik geleneğine sahip bir ülkedir. Türkiye'de modern kooperatifçilik hareketi Osmanlı döneminde Mithat Paşa tarafından kurulan ve çiftçilere kredi sağlayan Memleket Sandıkları ile başlamıştır (Rehber, 2011: 49). Türkiye'de kooperatifçilik gerçek manada Cumhuriyetten sonra gelişme göstermiştir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Türkiye'nin ekonomisi tarıma dayalı olduğu için genelde kurulan kooperatiflerin çoğunluğu da tarımsal amaçlı kooperatiflerdir

(Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Raporu, 2013:8). Günümüzde tarımsal amaçlı kooperatifler Tarım ve Orman Bakanlığının, yapı kooperatifleri Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının ve bunların dışında kalan bütün kooperatifler Ticaret Bakanlığının gözetim ve denetiminde kurulmaktadır. Kooperatifler turizm dâhil birçok sektör de faaliyet göstermektedirler. Kooperatifler kişilerin yalnız yürütmeye, gerçekleştirmeye güçlerinin yetmediği ya da tek başların yapmaya istekli olmadıkları işleri birlikte yapmak için kurdukları ortaklarından bağımsız kendi tüzel kişiliği bulunan birlikteliklerdir. Kooperatifler kâr amacı gütmekle birlikte asıl amaçları ortaklarının ihtiyaçlarını verimli ve ekonomik şekilde sağlamaktır (Atasoy,1989:106). Kooperatifler 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun 124. maddesinde bir şirket türü olarak nitelendirilmektedir (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, 2011).

Türkiye’de kooperatiflerin tarım, ulaşım, eğitim, tüketim, finans (kefalet), yenilenebilir enerji, üretim, pazarlama ve turizm gibi birçok sektörde öncü oldukları bilinmektedir. Bir turizm kooperatifi türü olan turizm geliştirme kooperatiflerinin sayısında son yıllarda belli şehirlerde artışlar görülmüştür. Bu çalışmada turizm kooperatiflerinin sayılarındaki artışın nedenleri, kooperatiflerin kuruluş mevzuatı, üst birlik yapılanması ve turizm kooperatiflerinin faaliyetlerinin irdelenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın materyalini Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Ticaret Bakanlığı verileri ile konuyla ilgili diğer araştırmacılar tarafından yapılmış olan araştırma sonuçları, resmi istatistikler, makale, inceleme ve tezlerden elde edilen veriler oluşturmaktadır.

2. TURİZM KOOPERATİFLERİNİN ANALİZİ

2.1. DÜNYADA TURİZM KOOPERATİFLERİ

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen ekonomik, siyasal ve kültürel değişmeler, alışkanlıklar ve ihtiyaçlar üzerinde büyük etkiler oluşturmuş ve uluslararası düzeyde bir turizm endüstrisi doğmuştur. Ortaya çıkan bu turizm olgusu dünya ekonomisinde her geçen gün önemini arttırmaktadır. (Tunalı, 1995:6). Günümüzde turizmin önemini artıran ana unsurların başında; istihdama katkısı, ülkeye gelirinin artmasına etkisi, cari açığı düşürmesi, sürdürülebilir büyümeye katkısı ve gelişen, değişen dünyanın lokomotifini olma etkisi gelmektedir (Karataş ve Babür, 2013:16). Ayrıca turizm farklı kültürlerdeki insanların etkileşmesini sağlamaktadır. Bunun sonucu olarak da dünya büyük bir köy haline gelmektedir. Covid-19 pandemisinin etkisine rağmen 2020 yılında 4,8 trilyon dolar büyüklüğe sahip olan turizm sektörü 2021 yılını 5,8 trilyon dolar büyüklüğe ulaşmıştır (KPMG.com.tr, 2023). Kooperatifler her sektörde olduğu gibi dünya ekonomisinde bu kadar önemli bir rol oynayan turizm sektöründe de yer almaktadır.

Turizm kooperatifleri özellikle ikinci dünya savaşından sonra Avrupa’da kurulmaya başlamıştır. Bu yıllarda turizm kooperatifleri işçi turizmine bağlı gelişen sosyal turizm olgusuyla birlikte sendikalarla iş birliği içinde hareket etmiştir. Bu süreçte İtalya’da el sanatları ve hediyelik eşya satıcılarının kendi aralarında kooperatifleştikleri, İngiltere’de ortaklarına geziler ve turlar düzenleyen turizm kooperatiflerinin mevcut olduğu, İsveç’te işçi sendikalarıyla kooperatiflerin birlikte hareket ederek ortaklarına tatil imkânları sunduğu ve Japonya’da turizm kooperatiflerinin çok hızlı bir yükseliş gösterdiği görülmektedir (Ceylan, 1998:31).

Günümüzde turizm kooperatiflerinin sadece turizm sektörüne yönelik kurulan örnekleri olduğu gibi diğer kooperatif türleri içinde turizm sektörüne yönelik faaliyet gösterenlerde bulunmaktadır. Ayrıca turizm sektöründe faaliyet gösteren bu kooperatifler tarım, kırsal kalkınma, ekolojik yaşamın geliştirilmesi, kadınların güçlendirilmesi ve toplum odaklı kalkınma faaliyetlerinde buldukları da görülmektedir (Serinikli, 2019), (Laban vd., 2021), (Karagiannis vd., 2020), (İnan, 2015).

2.2. TÜRKİYEDE TURİZM KOOPERATİFLERİ

Türkiye’de turizm kooperatiflerinin ilk çıkışı devletin özendirmesiyle gerçekleşmiştir. Bu özendirme ve kıyı koruma kanununun etkisi ile bazı yapı kooperatifleri isim değişikliği yaparak turizm geliştirme kooperatifi olmuştur. Bu kooperatifler ortaklarına sundukları turizm hizmetinin yanında genel kullanıma açık turistik tesisler yapmak, günün koşullarına uygun işletmek ve turizm sektörünün tüm alanlarında faaliyet göstermek amacıyla kurulabiliyordu. Özellikler küçük turizm işletmeleri örgütsüz yapılarıyla yoğun rekabet ortamında ayakta kalması zor olduğundan kooperatifleşmeleri daha verimli ve ekonomik bir yapıya kavuşmalarını sağlamaktadır (Saatçi, 2003:77). Turizm kooperatifleri işletmelerin bir araya

gelerek daha verimli turizm faaliyetinde bulunmaları şeklinde olabileceği gibi bireylerin bir araya gelerek daha ekonomik ve tatminkâr tatil yapmalarını sağlayacak işletmelerde olabilmektedir.

Turizm kooperatifleri Türk toplumsal hayatında büyük destek görmüştür. Dolayısıyla turizm kooperatifçiliğinde Dünya'daki turizm kooperatifleri incelenerek turizmi tabana yayacak Türkiye'nin toplumsal şartlarına uygun bir turizm kooperatifi modeli geliştirilmesi gerekmektedir (Tunalı, 1995:89) Turizm kooperatifleri ilk kuruluşlarında turistik hizmet ve ürünleri pazarlamak, turizm amaçlı konaklama tesisleri yapmak ve işletmek hedeflenmiştir (Geren, 1996:25). Ancak zamanla bu kooperatiflerden bazıları ortaklarının özel kullanıma yönelik konut / yazlık yapmaya başlamaları ile asıl amaçlarından saparak yapı kooperatifi eksenine kaymışlardır. Ticaret Bakanlığı tarafından çıkarılan Kooperatif ve Üst Kuruluşlarının Denetimine Dair Yönetmeliğin dış denetime tabi kooperatifler ve dış denetim yaptırmamanın sonuçlarının belirlendiği 15. maddesinin 1. fıkrasının b bendinde "Yapı ruhsatı alınmış ve ortak sayısı 100 veya daha fazla olan yapı, turizm geliştirme ve gayrimenkul işletme konularında faaliyet gösteren kooperatifler" hükmü ile ortak sayısı 100 veya daha fazla olan turizm geliştirme kooperatifleri dış denetime tabidir. Böylece mezkûr yönetmelik bendinde turizm geliştirme kooperatifleri yapı ve gayrimenkul işletme kooperatifi kategorisinde değerlendirilmektedir (Kooperatif ve Üst Kuruluşlarının Denetimine Dair Yönetmelik, 2022).

Ticaret Bakanlığı Kooperatif Bilgi Sistemi (Koop-Bis) verilerine göre Türkiye'de turizm alanında 362 kooperatif faaliyet göstermektedir. Faal olan bu kooperatiflerden 345 adet ile büyük çoğunluğu turizm geliştirme kooperatifi anasözleşmesini kabul ederek kurulmaktadır. Bazı turizm kooperatifleri diğer kooperatif türlerinin anasözleşmesi altında faaliyet göstermektedir. Bunlardan 9 âdeti kadın girişimi üretim ve işletme kooperatifi ve 8 âdeti ise gayrimenkul işletme kooperatifi anasözleşmesini kabul ederek faaliyet göstermektedir (Koopbis.ticaret.gov.tr, 2023).

Kadın kooperatifi anasözleşmesi altında faaliyet gösteren turizm kooperatifleri kadınların emeklerini değerlendirerek istihdam oluşturmakta ve kırsal kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Son zamanlarda kadın kooperatiflerine her kesimden gelen destek ön plana çıkmalarını sağlamış ve ürettikleri ürünlere karşı talebi arttırmıştır. Ticaret Bakanlığının son üç yıldır sadece kadın kooperatiflerine yönelik uyguladığı kooperatiflerin desteklenmesi hibe programı (KOOP-DES) kadın kooperatiflerinin sayılarını ve etkinliklerini artırmaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2023). Unvanlarında turizm kooperatifi geçmese de birçok kadın kooperatifi turistik bölgelerde iç ve dış turistlere yönelik yerel ürünlerin ve hediyeelik eşyaların pazarlamasında aktif rol üstlenerek yerel ekonominin kalkınmasına katkı sağlamaktadır.

Türkiye'de turizm kooperatiflerinin kullandığı en yaygın anasözleşme türü turizm geliştirme kooperatifi anasözleşmesidir. Her ne kadar anasözleşmenin türü turizm geliştirme anasözleşmesi olarak isimlendirilmiş olsa da literatürdeki turizm kooperatifleri ile turizm geliştirme kooperatifleri arasında bir fark bulunmamaktadır (Ceylan, 1998:42). Bu çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde Turizm kooperatifleri içinde en yaygın olan tür olan turizm geliştirme kooperatiflerinin kuruluş mevzuatı, anasözleşmelerine göre amaç ve faaliyetleri, üst birlik yapılanması ve sayıları hakkında bilgiler verilecektir.

2.2.1. TURİZM GELİŞTİRME KOOPERATİFLERİNİN KURULUŞ MEVZUATI

Kendilerine özel kanunları bulunan tarım satış kooperatifleri ve birlikleri ile tarım kredi kooperatifleri ve birlikleri haricinde bütün kooperatifler 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu hükümlerine göre kuruluş, işleyiş ve denetimleri yapılmaktadır. Kooperatifler ayrıca özetle iç işleyişlerini belirleyen anasözleşmelerine göre faaliyet göstermektedirler. Bu anasözleşmelerde kooperatifin süresi, amacı, faaliyet konuları, sermayesi, payları, ortaklık şartları, ortakların ortaklığa girmeleri ve çıkmaları, ortakların şahsi sorumlulukları, genel kurul işlemleri ve genel kurulun yetkisi, yönetim kurulunun seçimi görev ve sorumlulukları, denetimi, kooperatifin hesapları ve defterleri ile tasfiyesi düzenlemektedir.

Turizm geliştirme kooperatifleri de 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun hükümlerine göre kurulmaktadır. Kurucu kooperatif ortakları Ticaret Bakanlığı Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğünün hazırladığı örnek anasözleşmeyi aynen kabul edebilecekleri gibi Genel Müdürlüğün iznini alarak 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na ve kooperatifçilik ilkelerine aykırı olmadığı sürece değişikliklerde yapabilmektedirler. Kuruluş işlemleri merkezi sicil sisteminden (MERSİS) kuruluş başvurusu yapılmasıyla başlamaktadır. MERSİS üzerinden alınan başvuru numarası ile Ticaret Sicili Müdürlüğüne gidilerek en az 7 gerçek kişi veya tüzel kişi temsilcisi tarafından

imzalanacak turizm geliştirme kooperatifi anasözleşmesi ile kurulabilmektedir. Kurucu ortakların imzalarının Ticaret Sicili Müdürlüğüne onaylanması gerekir.

Anasözleşmeyi imzaladıktan sonra ticaret sicil müdürlüğünde tescil yaptırabilmeler için Ticaret Bakanlığı Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğünden kuruluş izni almaları gerekmektedir. Öncelikle kooperatifin kuruluş izin başvurusu için mezkûr Genel Müdürlüğün internet sitesinden temin edilecek kuruluş bilgi formu doldurulmalıdır. Sonrasında 2 adet Ticaret Sicil Müdürlüğü tasdikli anasözleşme ile 4 adet Ticaret Sicil Müdürlüğü onaylı anasözleşmenin fotokopisi olmak üzere toplam 6 adet anasözleşme, ilk yönetim ve denetim kurulu üyelerine ait adli sicil belgeleri, yönetim ve denetim kurulu üyelerinin birbirleri ile akraba olmadıklarına ve yönetim kurulu üyelerinin de aynı türde başka bir kooperatifin yönetim kurulu üyesi olmadıklarına dair yazılı taahhütname, kooperatif kuruluş sermayesinin en az 1/4'ünün kurulacak olan kooperatif adına açılacak özel bir hesaba yatırıldığını gösteren banka dekontu, denetim kurulu üyelerinin lise mezuniyet belgesi ve kurucular arasında kamu veya özel hukuk tüzel kişisinin bulunması halinde bunların amaçları bakımından kooperatifle ilgilendiklerini gösteren bilgi veya belgelerle Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğüne kuruluş izni için başvurulur. Kuruluş izninden sonra tescile tabi hususların tescil ve ilan ettirmesiyle turizm geliştirme kooperatifi kurulmuş olacaktır. (Ticaret Bakanlığı, 2023) (1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 1969)

Turizm geliştirme kooperatifinin amacı Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanan örnek anasözleşmenin 6. maddesinde tanımlanmıştır. Ayrıca söz konusu anasözleşmede bu amaca ulaşmak için;

- a) Turistik tesisler yapmak için gerekli arsa ve arazileri satın alabileceği veya kiralayabileceği, turistik tesisleri kurup işletebileceği,
- b) Taşınır ve taşınmaz her türlü malı alıp satabileceği, restorasyon, kiralama, ipotek ve benzeri tasarruflarda bulunabileceği,
- c) Yurt içinde ve yurt dışında şubeler açıp acentelik kurabileceği,
- ç) Turistik ürünlerin imalatı, değerlendirilmesi ve pazarlamasını yapabileceği,
- d) Bütün ulaşım araçları ile turistik amaçlı seyahatler düzenleyebileceği,
- e) Tekne yat gibi deniz ulaşım araçlarının yapımı ve işletmeciliğinde bulunabileceği,
- f) Faaliyetleri sırasında sağlıklı, temiz ve dengeli bir çevrenin sağlanması ve çevre kirliliğinin önlenmesi için çevrenin korunması çalışmalarına katılacağı ve yetkili makamlarla ve ulusal ve uluslararası çevre kuruluşlarıyla iş birliği yapıp ortak projeler üretip ve bu projeleri yürütebileceği,
- g) Kooperatifin kredi ihtiyacının karşılanması amacıyla ilgili finansman kuruluşlarına başvuruda bulunup açılan kredinin zamanında ve amacına uygun kullanılmasını sağlayacağı,
- ğ) Diğer kooperatiflerle iş birliği içinde olabileceği,
- h) Kooperatifin amacına uygun faaliyette bulunan şirketlere ortak olabileceği,
- ı) Turizm geliştirme kooperatifleri üst kuruluşlarına ortak olabileceği,
- i) Kooperatif ortaklarının sigorta ihtiyaçlarına aracı olabileceği,
- j) Kooperatifin faaliyetleri kapsamında sunulan hizmetlerin etkinliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapabileceği ve bu konuda danışmanlık hizmeti ve personel alıp ortaklarını eğitebileceği,
- k) Gerekğinde kooperatifin konusu ile alakalı eğitim, yayın, araştırma ve benzeri faaliyetlerde bulunabileceği,
- l) Kooperatifin amacı doğrultusunda fonlar oluşturabileceği belirtilmektedir. (Ticaret Bakanlığı, 2023)

En az 7 turizm geliştirme kooperatifinin bir araya gelmesiyle Ticaret Bakanlığı'nın gözetim ve denetiminde üst birlik kurulabilir. Kooperatifler üst kuruluşa iştirak ederken en az 50 pay taahhüt ederler. Kuruluş izninin verilmesi, Ticaret Sicil Müdürlüğüne başvuru, tescil ve ilan işlemleri kooperatifin kuruluşuyla aynıdır (Ticaret Bakanlığı, 2023). Turizm alanında faaliyet gösteren

kooperatiflerin amaçlarını gerçekleştirebilmeleri ve ortaklarına kaliteli bir hizmet sunabilmeleri için üst birlik kurmaları gerekmektedir (Şimşek, 1992:34).

2.2.2. TURİZM GELİŞTİRME KOOPERATİFLERİNİN SAYILARI

Ticaret Bakanlığı'nın gözetim ve denetiminde kurulan ve hala faal olan turizm geliştirme kooperatifi sayısı 2023 yılı eylül ayı sonu itibariyle 345'e ulaşmıştır (Ticaret Bakanlığı, 2023). Ancak turizm geliştirme kooperatiflerinin faal üst birliği bulunmamaktadır. Geçmişte kurulup kapanan turizm geliştirme kooperatifi sayısı 461, turizm geliştirme kooperatifleri üst birliği sayısı ise 6'dır.

Özellikle son yıllarda turizm geliştirme kooperatiflerinin sayılarında artış gözlenmektedir. Bu artışın en büyük nedeni yapı izni alınması zor turizm bölgesi ilan edilmiş arazilere turizm tesisi adı altında turizm geliştirme kooperatifi bünyesinde konut/yazlık yapılabilmesidir. Bu amaçla kurulan turizm geliştirme kooperatiflerinin tamamı yapı kooperatifi ekseninde faaliyet göstermektedir.

Tablo 2: Faal turizm geliştirme kooperatiflerinin kuruluş yılları ve sayıları

Tarih Aralığı	Kurulan Turizm Geliştirme Kooperatifi Sayısı
31/12/1980'e kadar	16
01/01/1981-31/12/1989	35
01/01/1990-31/12/1999	28
01/01/2000-31/12/2009	21
01/01/2010-31/12/2014	22
01/01/2015-31/12/2015	5
01/01/2016-31/12/2016	3
01/01/2017-31/12/2017	13
01/01/2018-31/12/2018	13
01/01/2019-31/12/2019	19
01/01/2020-31/12/2020	27
01/01/2021-31/12/2021	28
01/01/2022-31/12/2022	50
01/01/2023-30/09/2023	65
Toplam	345

Kaynak: Kooperatif Bilgi Sistemi, Ticaret Bakanlığı

Faal turizm geliştirme kooperatiflerinden 60 adet ile büyük çoğunluğunun kooperatif merkezi Ankara'dadır. Ankara'yı 45 kooperatif ile Çanakkale, 35 kooperatif ile İstanbul ve İzmir takip etmektedir. Turizm geliştirme kooperatiflerinin büyük çoğunluğunun büyükşehirlerde ve Ege ile Akdeniz bölgelerinin kıyı şehirlerinde faaliyet gösterdiği görülmektedir.

Tablo 3: Faal turizm geliştirme kooperatiflerinin illere göre dağılımı

Kurulduğu İl	Sayısı	Kurulduğu İl	Sayısı
Ankara	60	Afyonkarahisar	3
Çanakkale	45	Isparta	3
İstanbul	35	Kahramanmaraş	3
İzmir	35	Rize	3
Muğla	28	Amasya	2

Antalya	26	Bartın	2
Balıkesir	14	Batman	2
Aydın	13	Eskişehir	2
Bursa	13	Gaziantep	2
Bolu	6	Kastamonu	2
Sakarya	6	Konya	2
Manisa	4	Kütahya	2
Mersin	4	Diğer iller	19
Adıyaman	3	Toplam	345

Kaynak: Kooperatif Bilgi Sistemi, Ticaret Bakanlığı

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Serbest piyasa ekonomisinin yıkıcı etkisi kıran kooperatifler demokratik yapıları ile Türk turizm sektörünü düzenleyebilecek ve dengeleyebilecek yapılardır. Kooperatifçilik ilkelerine bağlı kurulan turizm kooperatiflerinin turizm sektöründe faaliyet göstermesi, turizmin toplumun bütün kesimlerince faydalanılabilecek bir faaliyet olmasını sağlayacaktır. Ancak günümüzde Türkiye’de turizm geliştirme kooperatiflerinin çoğunluğu gayrimenkule dayalı yapı kooperatifi ekseninde faaliyet göstermektedir. Özellikle imara açılması zor olan alanlarda konut imarı alınamayacak yerlere turizm geliştirme kooperatifleri aracılığıyla turizm tesisi imarı alınmakta ve konut/yazlık olarak kullanılmaktadır. Ancak turizm geliştirme kooperatifleri ferdileşme işlemi yaparak ortaklarına konut/yazlık tahsisi yapamamaktadır. Bu kooperatiflerde konut/yazlık gibi gayrimenkuller üzerinde, ortakların hakları sadece kooperatifte ortaklık payı ile temsil edilmektedir. Elektrik, su ve doğalgaz gibi abonelikleri de konut tarifesi yerine işyeri tarifesi (turizm tesisi) üzerinden olmaktadır. Dolayısıyla yazlık sahibi olmak için bu kooperatiflere ortak olanlar için bu gayrimenkullerin satışında ve kullanılmasında gelecek dönemlerde sıkıntılar yaşanabilmektedir.

Turizm geliştirme kooperatifleri anasözleşmelerindeki ortakların turizm ihtiyacını karşılama amacını ortaklarına yazlık ev yaparak yerine getirmesine rağmen bu amacı imar gibi bazı yasal engelleri geçmek için kullanmamalıdır. Dolayısıyla turizm geliştirme kooperatifleri konut kooperatifi ekseninden çıkarılmalıdır. Konut kooperatifi ekseninde hareket eden turizm geliştirme kooperatiflerinin turizm tesisi adıyla imar açılmayacak alanlara konut yapmasını engelleyici düzenlemeler, imar izni veren kurumlar tarafından yapılmalıdır.

4. KAYNAKLAR

- 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu. (1969, 10 Mayıs). Resmi Gazete (Sayı: 13195). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1163.pdf> Erişim tarihi: 01/07/2023
- 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu. (2011, 14 Şubat). Resmi Gazete (Sayı: 27846). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6102.pdf> Erişim tarihi: 01/10/2023
- Atasoy, Ö. A. (1989). Turizmi Geliştirme Kooperatifleri. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (8), 105-115.
- Ceylan Alpan. (1998) Turizm Geliştirme Kooperatiflerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Model Yaklaşımı (Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,
- Emekli, Gözde (2005). Avrupa Birliği'nde Turizm Politikaları ve Türkiye'de Kültürel Turizm. Ege Coğrafya Dergisi, 14(1-2), 99-107.
- Geren Muhsin. (1996) Türk Turizm Sektöründe Turizm Geliştirme Kooperatiflerinin Yeri ve Hizmet Düzeyi (Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi, Ankara
- Gümüşçü, Osman (2018). Tarihi coğrafya ve kültürel miras. Erdem, (75), 99-120.
- İnan Ç. 2015. Trakya Bölgesinde Kırsal Kooperatiflerin Katılımı İle Ekoturizmi Geliştirme Olanakları (Doktora Tezi) Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ
- Karagiannis, D., & Metaxas, T. (2020). Sustainable wine tourism development: Case studies from the Greek region of Peloponnese. Sustainability, 12(12), 5223.
- Karataş, Muhammed; Babür, Serap. (2013). Gelişen Dünya'da turizm sektörünün yeri. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2013(2), 15-24.
- Kooperatif ve Üst Kuruluşlarının Denetimine Dair Yönetmelik. (2022, 1 Şubat). Resmi Gazete (Sayı: 31737). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=39331&MevzuatTertip=5> Erişim tarihi: 30/09/2023
- KPMG Türkiye Erişim adresi: <https://kpmg.com/tr/tr/home/gorusler/2022/10/turizm-sektorel-bakis.html#:~:text=2021%20y%C4%B1%20C4%B1%20ger%C3%A7le%C5%9Fen%20uluslararası%20seyahat,8%20trilyon%20dolar%20b%C3%BCy%C3%BCkle%20kapatt%C4%B1>. Erişim tarihi: 30/09/2023
- Laban, M., Janković, M., & Stojanović, Đ. (2021). The importance of establishment and development of touristic cooperatives in the economy of rural areas of Serbia. The economics of environmental protection, 68(3), 713-728.
- Rehber, E. (2011). Kooperatifçilik. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Saatçi Ahmet. (2003) Turizm işletmelerinde kooperatifleşme (Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Serinikli, N. (2019). Kırsal Alandaki Mikro Kadın Girişimcilerin Kooperatifleşmeye Karşı Tutumları: Agro-Turizm Kadın Kooperatifleri. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 14(1), 45-57.
- Şimşek, Mustafa Yaşar. (1992). Türkiye'de Turizm Kooperatifçiliği. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 3(1), 33-34.

- Statista Research Department, Erişim adresi: <https://www.statista.com/statistics/261726/countries-ranked-by-number-of-international-tourist-arrivals/> Erişim tarihi: 30/09/2023
- T.C. Ticaret Bakanlığı. Erişim adresi: <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/kooperatif-nasil-kurulur> Erişim tarihi 27/09/2023
- T.C. Ticaret Bakanlığı. Erişim adresi: <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/kooperatiflere-yonelik-hizmetler/kooperatif-kurulus-islemleri/bakanlikca-kurulusu-yapilan-kooperatifler-ve-gerekli-belgeler> Erişim tarihi 29/09/2023
- T.C. Ticaret Bakanlığı. Erişim adresi: <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/kooperatiflere-yonelik-hizmetler/kooperatif-kurulus-islemleri/bakanlikca-kurulusu-yapilan-kooperatifler-ve-gerekli-belgeler/turizm-gelistirme-kooperatifi-kurulus-belgeleri> Erişim tarihi 27/09/2023
- T.C. Ticaret Bakanlığı. Erişim adresi: <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/koop-des> Erişim tarihi 15/10/2023
- T.C. Ticaret Bakanlığı. Kooperatif Bilgi Sistemi Erişim adresi: <https://koopbis.gtb.gov.tr/Kurum/KoopetarifSorgulama/KoopKisaAra> Erişim tarihi 01/09/2023
- T.C. Ticaret Bakanlığı. Turizm geliştirme kooperatifi anasözleşmesi Erişim adresi: <chromeextension://efaidnbmnnnibpcjpcglclefindmkaj/https://ticaret.gov.tr/data/5d41a0a913b87639ac9e0138/8-%20Turizm%20Geli%C5%9Firme%20Kooperatifi%20%C3%96rne%C3%B6zle%C5%9Fmesi.pdf> Erişim tarihi 01/09/2023
- Tunalı Mustafa (1995). Turizm geliştirme kooperatiflerinin finansman kaynakları ve Fethiye Turizm Geliştirme Kooperatifinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Türkiye İstatistik Kurumu Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-IV.Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2022-49606> Erişim tarihi:28/09/2023
- Türkiye İstatistik Kurumu Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kulturel-Miras-Istatistikleri-2022-49749> Erişim tarihi: 30/09/2023
- Türkiye Kooperatifçilik Raporu, (2013). Gümrük ve Ticaret Bakanlığı.

9-10
OCTOBER
2023

ANTALYA

25th International
Turkish Cooperative
Congress

koopkurkongre.com

TÜRK
KOOPERATİFÇİLİK
KURUMU